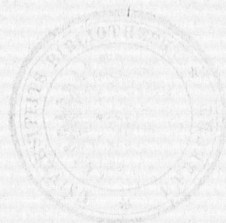

35 *Nat. pol. o. f. h.* ..

1880 II, 20.

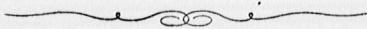
DE BETEKENIS EN DE GESCHIEDENIS
ONZER
GRONDWETTIGE VOORSCHRIFTEN
AANGAANDE
DE LANDSVERDEDIGING
ZOOWEL MET BETREKKING TOT
N E D E R L A N D,
ALS TOT ZIJNE
OVERZEESCHE BEZITTINGEN,
DOOR
den Gep. Generaal-Majoor A. W. P. WEITZEL.

'S GRAVENHAGE,
DE GEBROEDERS VAN CLEEF,
1880.

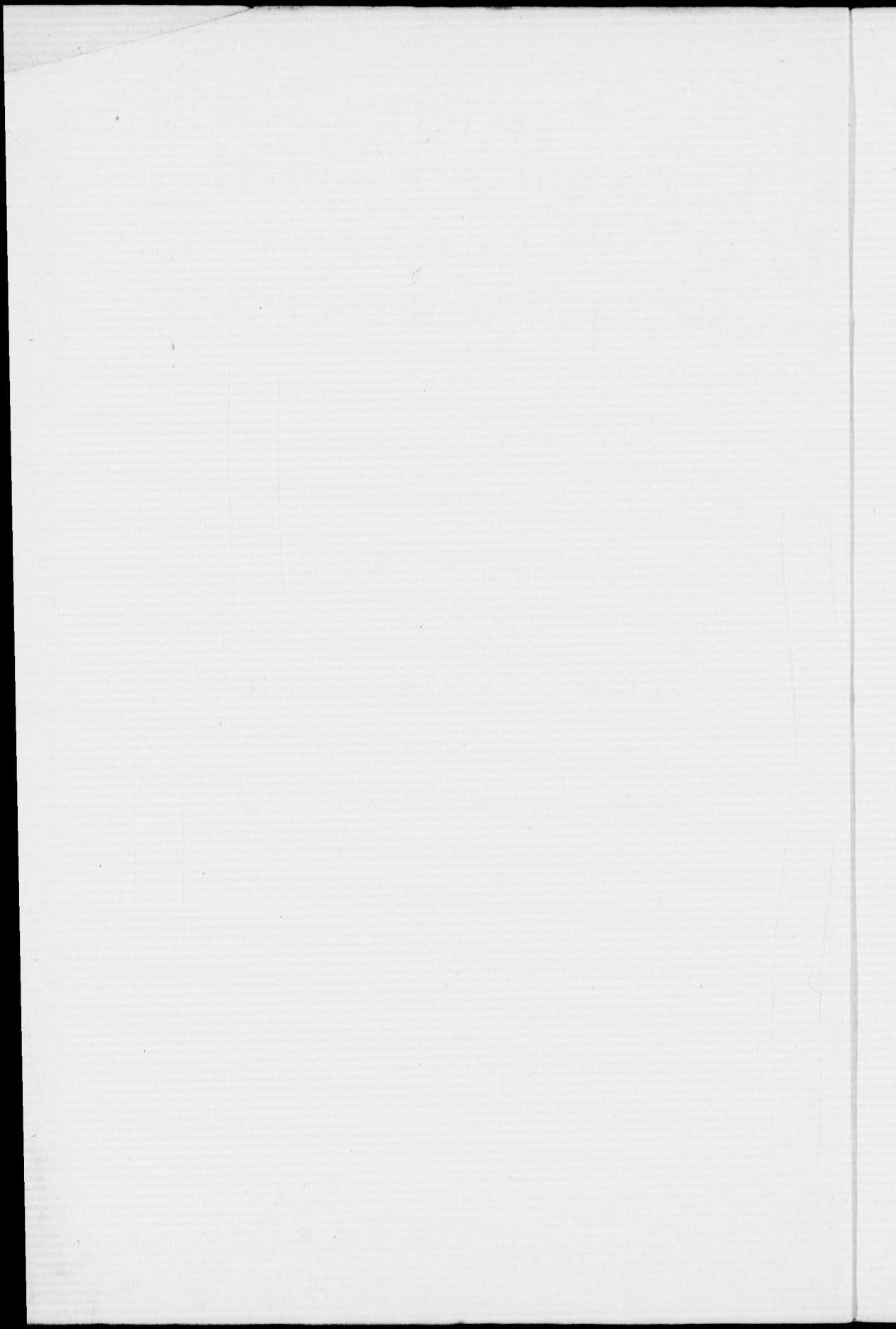

DE BETEEKENIS EN DE GESCHIEDENIS
ONZER
GRONDWETTIGE VOORSCHRIFTEN
AANGAANDE
DE LANDSVERDEDIGING
ZOOWEL MET BETREKKING TOT
N E D E R L A N D,
ALS TOT ZIJNE
OVERZEESCHE BEZITTINGEN,
DOOR
den Gep. Generaal-Majoor A. W. P. WEITZEL.

'S GRAVENHAGE,
DE GEBROEDERS VAN CLEEF,
1880.

VOORREDE.

Van verschillende zijden begint zich, om verschillende redenen, een allengskens sterker verlangen naar Grondwetsherziening te openbaren, en de tijd schijnt niet ver af, waarin aan dat verlangen gevolg zal moeten worden gegeven. Dat alsdan de voorschriften aangaande de Lands-verdediging in die herziening zullen behooren te deelen, is niet twijfelachtig. Maar als men iets wil herzien, iets wil wijzigen, dan moet het geschieden om het te verbeteren, en als men iets wil verbeteren, dient men het vooral goed te kennen, goed te begrijpen. De hier volgende bladen zijn geschreven met het doel, en in de hoop, bij mijne landgenooten meer heldere begrippen omtrent het onderwerp in kwestie op te wekken, dan ik meen wel eens bij hen te hebben waargenomen. Mijne opvatting onzer grondwettige verordeningen nopens de Lands-verdediging is een gevolg van studie en van ervaring. Als tijdgenoot der herziening van 1848 had ik de eer om te gaan met mannen, die tot die herziening belangrijk bijdroegen, en die ik onder mijne oudere vrienden mocht tellen; zelf nam ik, als publicist, toen reeds een bescheiden — zeer bescheiden — aandeel in de behartiging van 's Lands belangen. Later werd ik geroepen in aanzienlijke betrekking de eischen dier belangen te toetsen aan de eischen der Grondwet. Wanneer het dus wenschelijk mag heeten, dat ook militairen zich laten hooren, over de hier bedoelde vraagstukken in hun onderling verband, dan meen ik daartoe niet geheel onbevoegd te zijn.

Ik heb mij bepaald tot uitleggen, ophelderen en beoordeelen. De verbeteringen, die ik noodig acht, blijken daaruit van zelf. De tijd schijnt mij nog niet gekomen tot het in overweging geven van stellig geformuleerde wijzigingen in onze Grondwet.

Onze krijgsinstellingen hebben in eenige opzichten hervormingen noodig, die door de tegenwoordige Grondwet niet worden in de hand gewerkt. Maar als men *hervormen* wil, dan gelieve men zich toch vooraf de vraag te stellen wat *hervormen* is?

In taalkundigen zin is het niets anders dan den vorm eener zaak *veranderen*, maar doorgaans bedoelt men er mede: den niet meer voldoende vorm en zelfs het niet langer voldoende wezen van het een of ander te verbeteren. Hervorming wil dus eigenlijk zeggen: verbetering, veredeling van het bestaande; maar het is geen hervormen, wanneer men eene oude instelling opheft en haar vervangt door eene geheel andere en nieuwe, die hare deugdelijkheid nog moet staven, maar daartoe al te vaak onmachtig blijkt. Zulke handelingen zijn niets dan sprongen, en zijn doorgaans het werk van laatdunkende utopisten. De verstandige man, die niet verward wil worden met deze, en bescheiden genoeg is om zich geen genie te wanen, bedenkt dat zelfs de natuur, in hare tallooze hervormingen, niet met sprongen te werk gaat. De kiem van ons onvolprezen zonnestelsel was eene uiterst ijle nevelvlek, en twijfelt men aan de waarheid dier stelling, omdat zij slechts op eene hypothese rust, dan weegt daartegen op dat de schrandere man, die haar bedacht en betoogde, slechts de verre nanef was van een wezen, dat geen onzer meer als zijns gelijke zou willen beschouwen. De praehistorische mensch is ons voldoende bekend; wij weten dat hij slechts een wanstaltig schepsel was, in moraliteit en intelleet weinig boven de dieren verheven, maar de wijze natuur heeft zijn ras allengskens ontwikkeld, verbeterd, veredeld, in één woord, hervormd, en zoo konden zijne nakomelingen de modellen leveren voor den Apollo van het Bevedère en de Venus van Medecis; zoo konden zij op denkers wijzen als Aristoteles, Chr. Huygens, Newton en Laplace; op dichters als Homerus, Virgilius, Vondel en Goethe en op onovertroffen moralisten, wier namen voor millioenen heilig zijn.

In de laatste tijden heeft men het hervormen bij ons anders begrepen. Men heeft niet noodig geacht het voorbeeld der wijze natuur te volgen. Door marktgeschreeuw verleid, heeft men het gewaagd sprongen te doen en is hier en daar in een poel terecht gekomen.

Moge men bij eventueele Grondwetsherziening bedachtzamer wezen.

16 April 1880.

DE SCHRIJVER.

PERSOONLIJKE VERPLICHTING DER INGEZETENEN TOT KRIJGSDIENST.

In het algemeen, in ruimen zin, zijn de persoonlijke verplichtingen der ingezetenen tot krijgsdienst, omschreven in art. 177 der Grondwet, terwijl zij, meer in het bijzonder en wel met betrekking tot de zoogenaamde nationale militie en tot de schutterij, elders nader worden uiteengezet. Wij zullen beginnen met het beschouwen van art. 177 dat aldus luidt:

„Het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied, blijft een der eerste pligten van alle ingezetenen.”

Het woord *blijft* wekt hier al dadelijk nadenken; het wijst op vroegere grondwettige bepalingen die den hier genoemden plicht, reeds als een der eersten, op de schouders der ingezetenen hadden gelegd. De regeering beweerde wel in de zitting der Tweede Kamer van de Staten-Generaal van 24 Augustus 1848: „dat de grond voor die verpligting zóóverre niet behoefde te worden gezocht, maar gelegen was in de betrekking van den inboorling op zijn geboortegrond, van den burger op zijn vaderland,” maar zij schreef — misschien voorzichtigheidshalve — toch *blijft* in stede van *is*. De grondwet van 1840 zeide dan ook in art. 201:

„Het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en de beveiliging van deszelfs grondgebied, blijft overeenkomstig 's Lands oude gewoonte, den geest van de pacificatie van Gent en de grondbeginselen bij de Unie van Utrecht aan-

genomen, een der eerste pligten van alle ingezetenen van het Rijk.”

Dit art. is volkomen gelijkkluidend aan art. 203 der Grondwet van 1815 en verschilt slechts van art. 121 der Grondwet van 1814 doordien de woorden „den geest van de pacificatie van Gent” in het laatstgenoemde niet voorkwamen. Zij werden in de Grondwet van 1815 opgenomen ter wille der Zuid-Nederlanders, die zoo als bekend is, nimmer iets gemeens hadden met de Unie van Utrecht.

Het verdient opmerking dat hier wordt gewezen op „den *geest* van de pacificatie van Gent” en op „de *grondbeginselen* bij de Unie van Utrecht aangenomen.” Men zoekt dan ook in de oorkonde van eerstgenoemd verbond, te vergeefs, naar bepaalde en duidelijk omschreven verplichtingen der ingezetenen om met hunne personen tot de landsverdediging mede te werken. Dat de geest der overeenkomst het medebracht, blijkt niettemin voldoende uit art. II waarin voorkomt dat men zich verbindt tot:

„ assister l'un l'autre en tout temps & à toutes occurences d'advis, conseil & de fait, & d'y employer corps & biens
 Pour à quoy furnir, ensemble à tout ce que sera requis pour resister à Ceux qui de fait leur voudroyent en ce contrarier, les dits confederez & alliez promettent aussi se tenir prestz, & se rendre promptz & appareillez à toutes contributions & impositions, nècessairs & raisonnables.”

De Unie van Utrecht spreekt op stilliger toon en houdt werkelijk grondbeginselen in. Haar art. VIII zegt:

„Ende ten eynde men 't allen tyden sal moghen geassisteerd wezen van de inwooners van den Landen, sullen d'Ingezetenen van deze geuniceerde provinciën, Steden ende platte Landen, binnen den tijd van een Maent, nae date van desen, ten lanxten ghemonstert ende opgeschreven worden, te weten, die ghene, die zijn tusschen de 18 ende 60 jaren, om die hoofden ende t'ghetal van die gheweten synde, daerna ten eerste t'samenkomste van deze Bontgenooten vorder gheordonneert te worden, als, tot die meeste bescherminge ende versekertheyt van deze gheuniceerde Landen bevonden zal worden te dienen.”

Wij vinden hier dus het grondbeginsel van eenvoudige opschrij-

ving voor de krijgsdienst (conscriptie), zonder loting, van alle mannelijke ingezetenen van 18 tot 60 jaren, m. a. w. de algemeene en persoonlijke militaire dienstplicht. Wanneer men nu overweegt dat art. 177 onzer Grondwet door het woord *blijft* is vastgeschakeld aan art. VIII der Unie van Utrecht, dan ziet men dat het stipt genomen, geheel wat anders, en vrij wat meer, bevat dan een nudum praeceptum.

Daar tegenover staat, dat gegronde twijfel mag worden geoperd of men zich sedert 1814 wel nauwkeurig rekenschap heeft gegeven van hetgeen men eigenlijk in de Grondwet schreef en bleef schrijven, door het beroep op de Unie van Utrecht en door dat eenvoudige woord *blijft*. Dat men geenszins zoo ver wilde gaan als men eigenlijk zelf zeide — algemeene en persoonlijke dienstplicht — behoeft niet eens te worden verzekerd. De wijze waarop de ingezetenen, luidens andere artikelen, verplicht werden aan de landsverdediging deel te nemen, getuigde daarvoor al dadelijk. Wat heeft men derhalve bedoeld? Het antwoord op deze vraag schijnt niet anders te kunnen luiden dan, dat art. 121 der Grondwet van 1814 niets was dan een gelegenheids-uiting. Het is toch inderdaad slechts een axioma dat, in ieder welgeordenden Staat, de ingezetenen, verplicht zijn, de wapenen te dragen tot handhaving zijner onafhankelijkheid en tot beveiliging van zijn grondgebied. Dit behoeft evenmin in eene grondwet te worden vermeld als de gehoudenheid der ingezetenen tot het naar vermogen bijdragen in de belastingen. Ware het anders dan zou er voor de individus, eene zekere uitgestrektheid gronds bewonende, geen reden zijn zich te zamen tot eenen staat te constitueeren. In 1814 bestond er echter aanleiding de zaak van een ander standpunt te beschouwen. De conscriptie, door de Franschen hier te lande ingevoerd en met ongehoorde gestrengheid toegepast, was diep verfoeid. Het volk snakte naar verlossing van dien gruwel en toch was het onmogelijk geheel en al terug te keeren tot den toestand die vóór de fransche overheersching had bestaan. Men wilde de krijgsmacht van den Staat wel zooveel doenlijk samenstellen uit vrijwilligers, maar de ervaring van het verledene met de ondervinding die

men al dadelijk opdeed spraken te luide om niet overtuigd te zijn dat men zich met vrijwilligers alleen, voor de toekomst niet mocht tevreden stellen. Het volk moest dus aan verplichte krijgsdienst onderworpen blijven, men voerde die in 1) en men verordende haar in de Grondwet. 2) Men meende zich echter tegelijkertijd bij de landzaat te moeten verontschuldigen wegens de teleurstelling die men hem deed ondergaan en verwees hem, te dien einde, naar de instellingen van het voorgeslacht.

Als men ondeugend wilde zijn zou men kunnen beweren, dat de grondwetgever van 1814 al dadelijk zorgde dat het volk zich niet al te ongerust behoefde te maken over de gevolgen die het beroep op de Unie van Utrecht zou kunnen hebben. Hij beriep zich toch niet op die Unie alléén, maar ook op „'s Lands oude gewoonte” en nu had deze, tot op den ondergang om de Republiek der zeven Vereenigde Provinciën, juist medegebracht art. VIII der Unie als niet geschreven te beschouwen. Wel had men soms — o. a. in 1672 — plotseling „huislieden” opgeroepen om mede te werken tot de landsverdediging, wel had men er partij van getrokken om hier en daar de schutterij te versterken maar, aan eene ook maar eenigszins geordende, regelmatige en vooral algemeene toepassing, van het grondbeginsel der Unie, was nimmer gevolg gegeven.

De ontwerpers der Grondwet van 1814 konden te minder roeping gevoelen, bij het samenstellen van hun VIIIe hoofdstuk, de Staatsregelingen der Bataafsche republiek tot voorbeeld te nemen, daar de uitkomsten, door de bepalingen dier Staatsregelingen, ten aanzien van de landsverdediging verworven, al zeer gering waren.

De Bataafsche republiek bezat eene vaste zee- en landmacht op den voet zoo als die nog heden, voor ons, in art. 178 der Grondwet is voorgeschreven. Zij bouwde echter, voor het behoud harer vrijheid en onafhankelijkheid, niet zoo zeer op deze als op de

1) Besl. van 20 December 1813. Stbl. no. 14.

2) Afgekondigd bij proclamatie van 28 Maart 1814. Stbl. no. 44*.

burgerwapening die zij op zeer uitgebreide schaal in toepassing poogde te brengen. De Staatsregeling van 1798 bepaalde in de Algemeene beginselen:

„Art. 43. Het Bataafsche volk wil eene gewapende burgermagt tot verdediging zijner vrijheid en onafhankelijkheid, zoo naar binnen als naar buiten. De regeling dezer magt zal geschieden door de wet.

„Art. 44. Ieder Bataafsche burger is verplicht, tot dat einde de wapenen te dragen en zich op de rol van wapenvoerende burgeren te doen inschrijven.”

Men ziet dat de Bataafsche republiek eveneens den algemeenen en persoonlijken militairen dienstplicht decreteerde. Zij ging zelf verder dan de mannen der Unie van Utrecht, zij deed ernstige pogingen om het beginsel in praktijk te brengen.

Nog voor het uitvaardigen der aangehaalde grondwettige bepalingen, en reeds tijdens het morgenrood der Bataafsche vrijheid, werd door de nationale vergadering, eerst een voorloopig reglement voor eene vrijwillige burgerwapening en daarna een definitief reglement op het stuk in zijn geheel omvang, vastgesteld. Met het laatste beoogde men het scheppen eener georganiseerde krijgsmacht gevormd uit burgers der republiek, en bestemd om met het staande leger het vaderland te verdedigen. De gewapende burgermacht zou dan ook bestaan uit infanterie, verdeeld in grenadiers en fuseliers, uit jagers, uit artilleristen en zelfs uit cavalerie. De formatie zou zoo na mogelijk gelijk zijn aan die van het staande leger der republiek.

Niettegenstaande de opgewonden taal, waarin de nieuwe regeling was voorbereid en werd aanprezen, vond zij overal hevigen tegenstand. Het was helaas niet mogelijk geweest eene wet samen te stellen waarin niet ieder der toenmalige politieke partijen tal van voorwendsels vond om, openlijk of in het geheim, tegen de zaak in verzet te komen. Het groote en ware gebrek dat aan de wet kleefde was echter dat zij den algemeenen en persoonlijken militairen dienstplicht tot grondslag had.” Op allerhande „frivole pretexts”, dus klaagde men, „trachtte menigeen de burgerwapening te ontduiken.

Het provinciaal bestuur van Holland vond noodig in October 1797 te bepalen dat alle provinciale ambtenaren, die zich op eenige wijze aan de burgerwapening onttrokken ofschoon zij geschikt bevonden waren, terstond vervallen zouden zijn van hun ambt of bediening. Verder dat alle burgers, die zonder eenige gegronde reden weigerden aan de wapening deel te nemen, ongeschikt zouden verklaard worden tot bekleeding van eenige post, ambt of beneficie. Doch al mocht men door een dergelijken maatregel dezen of genen dwingen zich tegen zijn wil te onderwerpen, men nam er de algemeene vooringenomenheid niet mede weg." 1)

De staatsregeling van 1798 moest van zelf eene herziening van het reglement op de burgerwapening ten gevolge hebben en men maakte van deze gelegenheid gebruik om, naar men meende, de leemten weg te nemen waarop men vroeger was gestuit. Niets mocht echter baten, hoewel de nieuwe regeling in werking trad in het zeer haachelijk tijdsgewricht, toen men reeds bedreigd werd door een aanval uit het oosten en door een andere van de zeezijde, hoezeer de vaste krijgsmacht van den Staat destijds zeer gering in sterkte was, leed zij schipbreuk op onwil en verzet. „Sommigen ruimden uit vrees voor de burgerwapening het land, anderen vonden middel zich aan dezelve onder velerlei ver gezocht, doch op de wet gegronde, voorwendselen te onttrekken, en bijna alle kregen dien tegenzin in dezelve, welke van alles, wat volstrekt gedwongen is, meest altijd onafscheidelijk is." „Dit alles werd bij de leden van het bestuur volkomen ingezien;" „Men vergeleek den tegenwoordigen verachterden staat der burgerwapening met de geestdrift, welke vóór den jare 1787, zoo groot als algemeen was, en kwam voor zich zelve tot het besluit, dat men, zoo deze wapening ooit weder zoude worden opgebeurd, en uit eenen staat gered, die in het oog van velen bijna aan verachting grensde, alle denkbeeld van dwang moest worden verworpen, en dat men zich alléén tot vereering en aanmoediging moest bepalen." 2) En toch

1) C. J. SICKESZ. *De schutterijen in Nederland. Academisch proefschrift.* 1864.

2) APPELIUS. *De staatsomwenteling van 1795. Leiden 1801. blz. 159 en 160.*

was het nog slechts drie jaren geleden dat de Nationale Vergadering het Bataafsche volk aldus toesprak: „Dat despoten voor het zweet hunner onderdanen bezoldigde benden aanwerven, vrije burgers dragen de wapenen tot behoud hunner regten en tot bescherming van het vaderland wanneer het wordt aangevallen”; en „Burgers van Nederland! Bataven! wij gevoelen wat het is tot een volk te behooren, dat op den eersten wenk naar zijne grenzen henen snelt om ze te beschermen — maar wie zal uitdrukken het genoeg dat wij smaken om zulk een edel volk te vertegenwoordigen.” 1)

De staatsregeling van 1801 sprak dan ook niet meer van verplichte militairen dienst, zij zeide in art. 17:

„Het Bataafsche volk wil, dat de burgerwapening, tot verdediging der vrijheid en handhaving der nationale onafhankelijkheid, zooveel mogelijk, en door alle gepaste middelen en wegen worde aangevoerd.”

De volgende constitutiën zwegen zelfs geheel over de gewapende dienst der ingezetenen: De gewapende burgermacht werd eene plaatselijke instelling en kreeg onder het koninkrijk Holland weder den naam van schutterij.

Mr. J. R. Thorbecke zeide terecht: „Wat er van dit beginsel — algemeene plicht om de wapens te dragen — wierd, is, ten aanzien van den krijgsgaest onzer natie eene niet onverschillige getuigenis.” 2)

Art. 177 onzer tegenwoordige grondwet bevat nog eene bepaling waaraan wij thans eenige aandacht zullen gaan schenken. Zij is vervat in de woorden „tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied.” Hierin ligt volgens sommigen de ware beteekenis, de reden van bestaan van het artikel.

Dat ieder ingezetene, in het algemeen belang verplicht is de wapens te dragen, beweren zij, behoeft niet te worden gezegd,

1) In de proclamatie waarbij het voorloopig reglement op de vrijwillige burgerwapening werd afgekondigd. Zie: C. J. SICKESZ, *de schutterijen in Nederland*.

2) *Aant. op de grondwet ad art. 201.*

maar wèl hoever die verplichting zich uitstrekt, en dit geschiedt hier. Zij die ingevolge de wet onder de wapenen staan, mogen, volgens hen, alléén worden gebezigd tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied en mogen derhalve niet over de grenzen worden gezonden.

Al dadelijk zij hier opgemerkt dat men op die wijze al eene zeer enge beteekenis hecht aan het woord beveiliging en het terug brengt tot: uiterst lijdelijke verdediging. Niettemin beveiligt en verdedigt men zich soms het best, door den vijand voor te komen en hem als aanvallers tegemoet te gaan. Doch er is meer. Wij moeten niet uit het oog verliezen, dat het *naaste doel* onzer verdediging slechts kan zijn, ons te behoeden voor het *fait accompli* eener plotselinge annexatie. Laat geheel Europa ons *op den duur* aan ons lot over, en blijven wij *jaar en dag* blootgesteld aan de slagen van zooveel machtiger rijken, als bijv. Frankrijk of Duitschland zijn, dan is onze ondergang ten slotte onvermijdelijk, wanneer zij dien tot elken prijs willen bewerken. Maar Goddank, zóó loopen de zaken meestal niet. Het is dwaasheid op de onmiddellijke hulp van bondgenooten te rekenen, maar het is geene dwaasheid aan te nemen dat er ook groote natiën zijn die belang hebben bij ons onafhankelijk volksbestaan. Aan de zoodanigen moeten wij tijd en gelegenheid geven tot handelen en wanneer, met hunne hulp, ons grondgebied ontruimd is, kunnen wij dan aan de grenzen blijven staan en tot den bondgenoot zeggen: „Vriendelijken dank, wij zijn den vijand kwijt, gelief nu den strijd verder zonder ons ten einde te brengen, onze grondwet verbiedt ons verder met u samen te gaan.” Het dwaze van dergelijke redeneeringen springt immers van zelf in het oog, en het is duidelijk dat wij eenen defensief begonnen oorlog zeer goed met offensieve handelingen, zelfs buiten onze grenzen, kunnen moeten besluiten.

De hier bedoelde uitleg van art. 177 kan nog te minder worden toegelaten, daar bepalingen in dien geest, voorkomende in de grondwetten van 1815 en 1840 — resp. art. 209 en 210 — in die van 1848 achterwege bleven, zonder ernstig te zijn verdedigd. Zij waren van dezen inhoud:

„De militie kan nimmer zonder bijzondere toestemming der Staten-Generaal buiten de grenzen van het rijk worden gezonden, tenzij in een oogenblikkelijk dringend gevaar, of ook wanneer bij garnizoens-verandering de kortste marschroute over vreemden bodem loopt. In beide deze gevallen geeft de Koning van de door Hem deswege gestelde orders, zoodra mogelijk kennis aan de Staten-Generaal.”

Hetgeen art. 177 een der eerste plichten noemt van alle ingezetenen, wordt nader omschreven in de artikelen betreffende de nationale militie en de schutterij.

Beginnen wij met de nationale militie en doen wij al dadelijk opmerken dat deze nimmer iets was en nimmer iets zijn kan, dan eene zekere categorie van militairen, met andere categoriën te zamen, uitmakende de zee- en landmacht van den Staat. Elders zal worden aangetoond tot welke begripsverwarring is aanleiding gegeven door het behouden, in onze grondwetten, van het woord nationale militie, nadat de onmogelijkheid was gebleken hetgeen men er mede bedoelde in het leven te roepen. Hier kan men volstaan met er op te wijzen dat de zoo even bedoelde categorie van militairen — de nationale militie — volgens art. 181: „Bij gebrek aan genoegzame vrijwilligers, wordt voltallig gemaakt door loting uit de ingezetenen, die op den eersten Januarij van elk jaar hun twintigste jaar zijn ingetreden.” Dit is dus een der meer bepaalde vormen onder welke de ingezetenen verplicht worden de wapenen te dragen en wel bij de geregelde, bij de vaste zee- en landmacht van den Staat. Ik herhaal „bij de vaste zee- en landmacht van den Staat”, want het leidt tot niets nog altijd te willen hechten aan de fictie eener nimmer bestaan hebbende nationale militie.

Een andere vorm onder welken de ingezetenen, den plicht in art. 177 vermeld, hebben te vervullen, is de dienst bij de schutterij. De grondwet is dienaangaande zeer beknopt, zij zegt in:

„Art. 188. In de gemeenten worden schutterijen opgericht.

„Zij dienen in tijd van gevaar en oorlog tot verdediging des

vaderlands en ten allen tijde tot behoud der inwendige rust" en in art. 189: „De sterkte en inrigting der militie en der schutterijen worden geregeld door de wet."

Men verneemt hier evenmin wat men door „schutterijen" heeft te verstaan als in art 180 wat door „nationale militie" moet worden begrepen, maar ten aanzien van deze wordt, in art. 181, ten minste gezegd dat zij, des noods door loting, wordt voltallig gemaakt uit de ingezetenen. Van de schutterijen niets van dien aard; alles is overgelaten aan de wet en deze schijnt er dus van te kunnen maken wat zij goedvindt, bijv. waardgelders, municipale gardes, pompiers, eene garde soldée (Amsterdam 1812), alle vrijwilligers, mits die korpseu slechts medewerken tot verdediging des vaderlands en tot behoud der inwendige rust. Men zou dus zeggen dat het volbrengen van „een der eerste plichten van alle ingezetenen" niet onvermijdelijk behoeft te leiden tot schutterlijke dienst.

Gaan wij na wat ten deze uit de geschiedenis der grondwet is af te leiden.

De grondwet van 1840 bepaalde in:

„Art. 211. In alle gemeenten, welker bevolking binnen den besloten kring of omtrek der gebouwen, 2500 zielen en daarboven bedraagt, worden als van ouds Schutterijen opgerigt, tot behoud der inwendige rust. Deze Schutterijen dienen in tijden van oorlog en gevaar, tegen de aanvallen van den vijand. In andere gemeenten worden, in tijd van vrede, rustende Schutterijen ingesteld, welke, in geval van oorlog, gezamenlijk met de vorenvermelde dienen als Landstorm, tot verdediging des vaderlands."

Dit artikel was gelijkloidend met art. 213 der grondwet van 1815, terwijl art. 125 der grondwet van 1814 dezen inhoud had:

„Art. 125. In alle de steden worden, als van ouds, Schutterijen opgerigt tot behoud der inwendige rust. Deze Schutterijen dienen in tijden van oorlog en gevaar tegen de aanvallen van den vijand. In dit geval worden er ook Schutterijen ten platten Lande ingesteld, welke gezamenlijk met die der Steden dienen als een Landstorm tot verdediging des Vaderlands."

Wij hebben hier te letten op de woorden: „als van ouds", die

uit de grondwet van 1848 zijn weggelaten, zonder dat daarover een woord is gewisseld en zonder dat derhalve blijkt van eenig opzet tot het inslaan van een nieuwen weg.

De schutterijen waren van ouds zuiver plaatselijke instellingen bij de Unie van Utrecht uitdrukkelijk gehandhaafd in haar aldus luidend art. XXV:

„Insgelyx sullen deselve, — deze voorsz. provinciën, steden enz. — bij eede moeten belooven te onderhouden alle Schutteryen, Broederschappen ende Collegien, die in eenighe Steden ofte Vleeken van deze Unie zijn.”

Door broederschappen en collegiën werden bedoeld de destijds bestaande gilden, die eveneens gewapende korpsen vormden.

Na 1579 werden de schutterijen op vele plaatsen zeer uitgebreid, hetzij door versterking van de bestaande, hetzij door oprichting van nieuwe korpsen, en er bestond voor de ingezetenen — poorters, burgers — verplichting daarbij te dienen niet alleen krachtens oude herkomsten, maar ook op grond van het reeds aangehaalde art. VIII der Unie.

„De schuttersgilden waren oudtijds de voornaamste corporatiën in de steden geweest, de schutterijen na de Unie, ofschoon op verre na niet meer zulke afgesloten vereenigingen als de schuttersgilden, waren toch steeds aangemerkt als een afzonderlijk lichaam in den Staat, ook bevoegd zich met burgerlijke aangelegenheden te bemoeien, en de pas verloopene jaren — vóór 1795 — hadden haar grooten invloed in den Staat doen kennen.” 1)

Deze toestand was natuurlijk volkomen onvereenigbaar met de beginselen waarop de Bataafsche republiek zich constitueerde en de oude schutterijen kwamen bovendien vanzelf te vervallen door de reeds vermelde pogingen tot het oprichten en organiseeren eener algemeene burgerwapening. Wij hebben gezien hoe die pogingen volkomen mislukten; hoe de burgerwapening tot eene plaatselijke instelling werd, en hoe deze zelfs weder den naam van schutterij herkreeg. Niettemin had in al de wetten, waardoor bij opvolging

1) Zie: C. J. SICKESZ, *de schutterijen in Nederland*.

die plaatselijke burgerwachten of schutterijen werden georganiseerd, steeds het beginsel gegolden van de persoonlijke verplichting der ingezetenen om daarvan deel uit te maken. 1)

De ingezetenen van Nederland zijn dus nog immer persoonlijk verplicht tot schutterlijke dienst, dewijl zij, gelijk blijkt, dit „van ouds” waren.

6) Zie: C. J. SICKESZ, *de schutterijen in Nederland*, alsook het later te vermelden *Reglement van algemeene volkswapening, landstorm en landmilitie*.

HET BIJEENBRENGEN EN VOLTALLIG HOUDEN DER KRIJGSMACHT.

De grondwet wijst drie wegen aan waarlangs de gewapende macht bijeengebracht en voltallig gehouden wordt of kan worden. Zij zijn vermeld in de volgende artikelen.

„Art. 178. De Koning zorgt, dat er ten allen tijde eene toereikende Zee- en Landmagt onderhouden worde, aangeworven uit vrijwilligers, hetzij inboorlingen of vreemdelingen, om te dienen in of buiten Europa, naar de omstandigheden.

„Art. 179. Vreemde troepen worden niet dan met gemeen overleg des Konings en der Staten-Generaal in dienst genomen.

„Art. 180. Er is steeds eene nationale militie, zooveel mogelijk zamen te stellen uit vrijwilligers, om te dienen, op de wijze in de wet bepaald.”

De eerste weg, die van art. 178, beveelt alzoo, door middel van vrijwillige werving, bijeen te brengen en voltallig te houden eene toereikende zee- en landmacht. Die zee- en landmacht kan ook gedeeltelijk bestaan uit vreemdelingen en is bestemd om te dienen in of buiten Europa, naar de omstandigheden.

Art. 178 is volkomen gelijkkluidend met de artikelen 202 en 204 resp. de grondwetten van 1840 en 1815, en bevat geen zakelijk verschil met den inhoud van art. 122 der grondwet van 1814.

Men zou haast zeggen dat de grondwet-gever, van den aanvang af, zelf twijfelde of hij hier niet een voorschrift uitvaardigde dat

onmogelijk was na te komen. Als het toch zóó gemakkelijk was eene *toereikende*, uit vrijwilligers bestaande, zee- en landmacht te bekomen dat men de zorg daarvoor slechts behoefde op te dragen aan den Souverein, waarom dan, slechts twee artikelen verder, reeds bevolen dat er *behalve* die toereikende zee- en landmacht, ook nog eene zoogen. nationale militie moest wezen?

Reeds in 1818 begon men de vrijwillige korpsen der landmacht te vereenigen met die waarvan de soldaten uit miliciens bestonden. Niettemin bleef het voorschrift, in 1848, gehandhaafd. Men zal later zien wat daartoe aanleiding gaf.

Een tweede middel dat *kan* worden aangewend tot het voltallig houden, meer in het bijzonder onzer krijgsmacht te land is aange-wezen in art. 179. Het bestaat in het in dienst nemen van „vreemde troepen” wél te onderscheiden van de „vreemdelingen” bedoeld in art. 178. Deze zijn individus die met en tusschen in-boorlingen, bij hetzelfde onderdeel, dienen.

Vreemde troepen zijn georganiseerde en zelfstandige korpsen gelijk de Zwitsersche regementen, die tot in 1829 een deel onzer landmacht uitmaakten.

Het weder in dienst nemen van dergelijke troepen zou weinig strooken met de denkbeelden van onzen tijd. Hoogst waarschijnlijk zouden zij ook niet meer zijn te bekomen; de staatsinstellingen der landen waaruit wij ze gewoonlijk trokken, veroorloven niet meer ons in deze te gemoet te komen. Maar ook het gevoel van eigenwaarde als natie is, in die landen, vrij wat meer op-gewekt en ontwikkeld dan weleer. Het geldt alom tot regel dat men slechts zijn vaderland met de wapenen dient. Het dienen om loon alleen, het wapen-handwerk, bestaat niet meer en zoo er nog individus zijn die er voor hunne personen anders over denken dan worden, zelfs deze, door hunne regeeringen en door de publieke opinie in hunne omgeving, eer tegengewerkt dan voort-geholpen.

Wij ontvangen daarvan maar al te veel bewijzen bij onze pogingen tot het bekomen van vreemdelingen ter aanvulling onzer land-

macht in de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen.

Doch al bestonden ook al die bezwaren niet, al konden en wilden wij ook weder vreemde troepen aannemen, dan zou die zaak toch misschien nog niet zoo eenvoudig zijn als uit art. 179 schijnt te blijken. De officieren dier troepen zouden zonder twijfel zijn, militaire officieren in dienst van den Staat, en zij zouden dien ten gevolge behooren tot de militaire officieren waarvan sprake is in de tweede alinea van art. 58. Zij zouden dus moeten worden bevorderd, ontslagen of op pensioen gesteld, volgens de regels door de wet te bepalen. Maar de wettelijke regels die in dat opzicht gelden voor de militaire officieren behoorende tot de landmacht bedoeld in art 178, kunnen onmogelijk in hun geheel op hen worden toegepast. Eene slechts vluchtige lezing der wet van 28 Aug. 1851 (Stbl. no. 128) kan hiervan de overtuiging geven. Men lette o. a. slechts op art. 4:

„De bevorderingen geschieden over ieder wapen afzonderlijk, doch voor elk geheel wapen.

„Van deze laatste bepaling kan alleen worden afgeweken, ten behoeve van troepen-afdeelingen, welke voor krijgsverrigtingen buiten het Rijk in Europa worden gezonden, of wel in eene vesting, buiten gemeenschap met het leger zijn.”

Ook de pensioenen van het personeel der vreemde troepen zouden niet door de bestaande wet geregeld kunnen worden geacht.

Het is duidelijk dat de Grondwet te minder bezwaar kan opleveren tegen afzonderlijke wettelijke regelingen, als hier zouden worden gevorderd daar de noodzakelijkheid er toe uit haar art. 179, gelijk wij zagen, vanzelf voortvloeit. Het blijkt echter dat het gemeen overleg des Konings en der Staten-Generaal, dat aan het in dienst nemen van vreemde troepen behoort vooraf te gaan, toch nog al veelzijdig en omvangrijk zou moeten wezen.

De laatste der drie wegen die onze Grondwet aan de hand geeft tot het bijeenbrengen en voltallig houden onzer krijgsmacht is die van art. 180. „Er is steeds eene nationale militie enz.” Het voor-

schrift dat er steeds eene dergelijke „militie” moest zijn kwam ook voor in de grondwetten van 1840, 1815 en 1814.

Wat is eene militia?

Eene militia is eene georganiseerde en zoo goed mogelijk geoefende krijgsmacht, waarvan de leden — officieren en minderen — in gewone tijden verblijf houden in hunne haardsteden, maar die in oorlogstijd, tot verdediging van den geboortegrond, wordt onder de wapenen geroepen en te zamen gebracht. 1)

Bij het samenstellen der Grondwet van 1814 vond men in Engeland het model eener militia. „De Engelsche *militia* wordt bij loting genomen uit de mannen tusschen 18 en 45 jaren, vooreerst uit die tusschen 18 en 30 zonder kinderen, om elk vijf jaren te dienen. De loteling kan zich laten vervangen. Geheele kerspelen bevrijden zich van de loting zoo zij vrijwilligers stellen. Het getal door ieder graafschap te leveren, in 't geheel 40.000 man nage- noeg, is bepaald bij de wet.” 2) De officieren worden getrokken uit de grondbezitters van het graafschap. Voor iederen rang wordt een zeker bedrag aan inkomsten voortvloeiende uit landbezit ge- vorderd. De inrichting dezer *militia* maakt dat zij geheel in over- eenstemming is met de definitie hier boven van de zaak gegeven.

De gewapende burgermacht der Bataafsche republiek — ware zij geslaagd — zou eveneens eene *militia* zijn geweest.

Wil men een even duidelijk maar meer bekend voorbeeld, men vestige de oogen op onze schutterij, deze is in waarheid eene *militia*.

Ook in onze O.-I. bezittingen vindt men voorbeelden van derge- lijke troepenkorpsen. De barrisans der vorsten van Madura bene- vens de legioenen der prinsen Mangkoe Negoro en Pakoe Alam zijn *militiën*.

Heeft er in Nederland ooit inderdaad eene nationale *militia* be- staan? Men heeft getracht er eene op te richten, maar reeds de eerste proef voldeed niet aan den eisch.

1) Men geeft hier de *krijgskundige* beteekenis van het woord *militia*. In *taal- kundigen* zin is militia — Lat. militia — eenvoudig: krijgsmacht, krijgsvolk.

2) M. J. R. THORBECKE. *Aanteekening op de Grondwet ad art. 204—205.*

Bij besluit van den Souvereinen Vorst dd. 20 December 1813 N°. 3 (Stbl. N°. 14,) werd afgekondigd een *Reglement van algemeene Volkswapening, Landstorm en Landmilitie*. Het eerste hoofdstuk van dat Reglement handelt over den „Landstorm”. Deze moest bestaan uit alle weerbare mannen van 17 tot 50 jaren. Zij alleen, die in eene eerste vergadering door den President — van het plaatselijk bestuur — te zwak gekeurd werden, om de wapenen te dragen, mochten zich in 't vervolg aan de exercitiën en tochten onttrekken. De leden van den Landstorm moesten leeren de pick en het geweer te behandelen, terwijl degenen die in de nabijheid van vestingen of batterijen woonachtig waren, ook onderricht moesten bekomen in het vak der Artillerie en de bediening van het grof geschut. Wanneer in of in den omtrek eener gemeente, tot dit een en ander, geen voldoende aantal geschikte onderwijzers werd gevonden, kon men zich tot het bekomen daarvan wenden tot de militaire autoriteit. De exercitiën werden gehouden des Zondags, tusschen den ochtend-kerktijd en dien van des namiddags. De exercitieplaats werd door ieder gemeentebestuur gekozen en bepaald. Naarmate de manschappen in hunne oefeningen vorderden, moest op hunne verdeeling in compagnieën en op de benoeming van officieren, uit hun midden en door hen zelve voor te dragen, orde worden gesteld. De Landstorm van ieder kwartier was bestemd tot het bezetten van naastbij gelegene vestingen en andere posten, zoodra dit noodzakelijk of raadzaam geoordeeld werd; tot het insluiten en blokkeren dier vestingen en posten zoolang zij zich bevonden in de macht der Franschen en eindelijk, om wanneer de aannadering van den vijand, door het luiden der alarm klok, werd kenbaar gemaakt, zich onverwijld op het bedreigde punt te vereenigen. Met uitzondering van deze gevallen, bleef ieder bij zijn bedrijf en in zijn huiselijke betrekkingen en bleven de plichten van den Landstorm zich bepalen tot de hierboven genoemde Zondags exercitiën. Volgens hetzelfde hoofdstuk van hetzelfde Reglement werd in steden waar, tot dusverre, eene gewapende burgermacht bestaan had een gedeelte der mannen die den Landstorm uitmaakten in Schutterijen georganiseerd. De leden der Schutterijen waren niet

alleen verplicht tot geregelde wapenoefening en tot het verdedigen der stad en jurisdictie, maar ook tot het betrekken der wachten en het doen van hetgeen men noemde, verdere gewone stedelijke diensten. Men kon zich bij de Schutterij laten vervangen, maar bleef alsdan tot den Landstorm behooren. De subalterne officieren werden door de schutters zelf gekozen; de kapiteins werden benoemd door het Plaatselijk bestuur op voordracht der subalterne officieren; de staf- (hoofd-) officieren en de kommandant, door den Souverein op voordracht der Plaatselijke besturen.

Het zal den oplettenden lezer gewis niet ontgaan, dat hier in den Landstorm en in zijn onderdeel de schutterij, zonder dat men den naam bezigde, in waarheid eene *militie* eene *nationale militia* werd geschapen. Het was echter niet die van onze latere grondwet.

De kiem van deze is te vinden in de „Landmilitie” over wier organisatie wordt gehandeld in het tweede Hoofdstuk van het *Reglement van algemeene Volkswapening*. Dit hoofdstuk zegt in:

„Art. 30. Uit de mannen van den Landstorm, zoodanig als die in het voorgaande hoofdstuk is ingerigt, zal worden geformeerd eene Landmilitie, voornamelijk bestemd tot verdrijving van den vijand, en tot verdere bescherming van den vaderlandschen grond.”

In art. 31 wordt de sterkte der Landmilitie vastgesteld en in art. 32 het contingent door de verschillende Departementen te leveren. De drie volgende artikelen luiden, benevens art. 49, aldus:

„Art. 33. De Commissarissen-Generaal verdeelen de van hunne Departementen gevorderde bijdrage, volgens denzelfden maatstaf der bevolking, onder de verschillende kwartieren welke dat Departement uitmaken.

„Art. 34. Voor zoo verre het aan ieder kwartier toegewezen getal niet vervuld wordt door vrijwilligers, die zich bepaaldelijk voor den dienst bij de Landmilitie aangeven, zal het getal gecompleteerd worden door loting.

„Art. 35. Tot vrijwillige aangifte, en bij ontoereikendheid daarvan, tot de loting voor de Landmilitie, worden opgeroepen alle manspersonen tusschen de zeventien en vijfenveertig jaren oud, in dier voege, dat hierin begrepen zijn, degenen die op den eersten

Januarij achttien honderd en veertien, den vollen ouderdom van zeventien jaren bereikt zullen hebben en hun zes en veertigste jaar nog niet zullen zijn ingetreden.

„Art. 49. Als Plaatsvervangers zullen worden toegelaten alle Nederlanders tusschen de 17 en de 45 jaren oud, niet kleiner dan 4 voet 10 duim Rijnlandsche maat en vrij van alle ligchaamsgebreken, die hen voor den Wapenhandel ongeschikt maken zouden.”

Eer wij verder gaan dienen een paar opmerkingen te worden gemaakt waarvan de waarde later zal blijken.

In de eerste plaats zien wij uit de art. 34 en 35 dat tot vrijwilligers bij de Landmilitie, aanvankelijk slechts militieplichtigen mogten in aanmerking komen. Bodden zich in eenige gemeente zoodanige vrijwilligers aan dan was het even alsof zij, bij de loting, de ongunstigste nummers voor hunne rekening namen.

Voorts zien wij uit art. 49 dat de plaatsvervangers, gelijk nog heden het geval is, niet militieplichtig behoeften te zijn. Als men echter overweegt dat volgens art. 35 de Nederlanders tusschen de 17 en 45 jaren oud *allen* militieplichtig waren dan komt men tot de gevolgtrekking dat destijds plaatsvervangers slechts konden worden gevonden onder hen die recht op vrijstelling van de landmilitie hadden kunnen doen gelden. Men was dus in zijne keuze nog al beperkt.

Maken wij thans kennis met eenige volgende artikelen. In het 53e wordt gesproken over de *garnizoenen*, in welke dezelve — de contingenten — zullen worden vereenigd, gewapend en geoefend en gezegd dat: „Ten einde de afmarsch naar die *garnizoenen* geschiede onder behoorlijk geleide, zal de Commissaris-Generaal van Oorlog zorgen, behalve den officier, die lid van den Militieraad moet zijn, nog voor ieder Departement een genoegzaam aantal Officiëren en Onderofficiëren te dispiciëren, die het bevel over de Landmilitie, provisioneel, op zich nemen kunnen.” Te vergeefs zoekt men naar bepalingen voor het benoemen van Landmilitie-officiëren evenals men die in het vorige hoofdstuk aantreft voor het benoemen van Landstorm- en Schutterofficiëren. Alles bleef stilzwijgend overgelaten aan den Souverein en men weet dan ook dat de officieren en het mindere kader der militie-bataillons — misschien op spaarzame

uitzonderingen na — steeds zijn geleverd door het *staande leger*.

Karakteristiek zijn nog de volgende artikelen:

„Art. 57. Zoolang er geene indeeling in compagniën, geene casertering en dus geene gezamenlijke chambrées in de *garnizoenen* plaats heeft, geniet ieder man tien stuivers per dag voor onderhoud en soldij te zamen.

„Art. 58. Vervolgens zal ten aanzien zoowel der soldij, vivres en wapening, als van de indeeling, formatie en discipline, de Nederlandsche Landmilitie, volkomen gelijk staan aan de reguliere Armee, en onderworpen zijn aan alle reglementen, die voor deze laatste reeds zijn in werking gebracht of verder gemaakt zullen worden.

„Art. 59. Zij zal diensvolgens, ook volkomen deelen in de voordeelen ten aanzien van Pensioenen, Gagementen, Weduwen-Fondsen enz. aan de reguliere Armée toegekend, of verder toe te kennen.

„Art. 61. Omtrent de wijze, om de Landmilitie, van tijd tot tijd, tot hare primitieve sterkte te suppleren, zal bij een nader besluit worden voorzien.”

Als wij nu resumeeren dan zien wij dat het soldatenpersoneel der Landmilitie — de vrijwilligers er onder begrepen — in zijn geheel bestond uit dienstplichtige ingezetenen; dat het niet in zijn haardsteden werd gelaten en ook niet bij uitzondering maar van den aanvang af stelselmatig, in garnizoenen werd verdeeld; dat het niet had zijne eigene officieren en zijne eigene kaders maar dat het, van stonde af, werd gekommandeerd en geëncadreerd door personeel van het staande leger; dat het werd betaald, gevoed, gekleed, in een woord verpleegd, volkomen gelijk dit personeel; dat het daarmede ook aan dezelfde tucht werd onderworpen, op dezelfde wijze werd georganiseerd en geoefend, en onder dezelfde bepalingen gebracht ten aanzien van gagement en pensioen. Het eenige verschil dat er was tusschen een bataillon der Landmilitie en een bataillon der Staande Armée (Bataillon van linie) was dat de soldaten van het eene uitsluitend bestonden uit *dienstplichtigen* en die van het andere uit *vrijwilligers*. Maar wie nu in dit alles een spoor kan ontdekken van iets dat in de verte zweemt naar eene *militie* heeft meer oordeel en scherpzinnigheid dan schrijver dezes.

Het woord Landmilitie was een fictie, maar de zaak die men er door verkreeg was eenvoudig de *conscriptie* die ook onder de overheersching der Franschen had bestaan, maar die men niet onverholen en zonder omwegen had durven of willen handhaven.

De Nederlanders die na den 20en December 1813 nog in den waan verkeerden dat zij van die verfoeide conscriptie waren ontslagen, moeten al zeer naïef zijn geweest.

De grondwet van 1814 — afgekondigd den 30en Maart — gaf aan de Landmilitie den naam van Nationale Militie en bevatte eenige bepalingen die geacht kunnen worden wijzigingen, verduidelijkingen en aanvullingen te zijn van het *Reglement van Algemeene Volkswapening* van 1813. Zij maakte echter dat de zaak, zoo mogelijk, nog minder geleek op eene *militie* en daarentegen meer en meer overeenkwam met een conscriptie. Die bepalingen waren van den volgenden inhoud:

„Art. 123. Behalve de vaste Zee- en Landmagt zal er steeds zijn eene Nationale Militie, waarvan in vreedetijd jaarlijks een vijfde gedeelte wordt ontslagen en door anderen, ten gelijke getale, vervangen, zoo veel mogelijk te nemen uit vrijwilligers, en anders bij loting, uit de ongetrouwde Ingezetenen van 18 tot 22 jaren. Die, welke hun ontslag zullen bekomen, kunnen onder geen voorwendsel, tot eenigen anderen dienst, dan voor de hierna te melden Schutterijen worden opgeroepen.

„Art. 124. De Militie komt in gewone tijden jaarlijks eenmaal te zamen, om, gedurende eene maand of daaromtrent, in den wapenhandel geoefend te worden; blijvende het nogtans aan den Souvereinen Vorst voorbehouden, om, wanneer Hij zulks voor 's Lands belangen mogt geraden oordeelen, een vierde van het geheele getal te doen zamen blijven.

„In gevalle het, bij buitengewone omstandigheden of dreigend oorlogsgevaar, noodig zijn mogt de geheele Militie bijeen te roepen en te doen zamen blijven, zal zulks, indien de Staten-Generaal niet vergaderd zijn, gepaard gaan met eene buitengewone bijeenroeping van dezelve, teneinde van het verrigte opening te geven en de verdere daartoe betrekkelijke maatregelen met de vergadering te beramen.”

Als het *Reglement van Algemeene Volkswapening van 1813*, door de bepaling van art. 61, dat de Landmilitie slechts, „van tijd tot tijd”, tot hare primitieve sterkte zou worden gesuppleerd en doordien er geen tijd in vastgesteld was, gedurende welke men bij de Landmilitie moest dienen, nog eenigermate de hoop kon wettigen dat die militia ook slechts van tijd tot tijd zou worden opgeroepen en zeer zeker niet in gewone tijden, noch geheel, noch gedeeltelijk, bestendig onder de wapenen zou worden gehouden, dan was die hoop thans geheel verijdeld. De Souverein bekwam het recht, jaar in jaar uit, een vierde van het geheele getal zooals men het noemde, te doen samenblijven. Deze bepaling is zóó volkomen in strijd met ieder denkbeeld van *militie* dat het onbegrijpelijk mag heeten hoe men het woord nog in stand heeft kunnen houden nadat de zaak zoo onherroepelijk was prijs gegeven. Het verdient hierbij nog opmerking dat men zich in ruimer mate bediende van uitdrukkingen die met het begrip van militia in eigenaardig verband staan naarmate men zich van dit begrip verder verwijderde. Als men bijv. wilde zeggen dat de Souverein een vierde gedeelte mocht onder de wapenen houden van de ingezetenen, die door de wet tot militaire dienst waren verplicht, dan noemde men dit „het samenblijven van een deel der Militie.” Als er eenvoudig sprake was al de met verlof afwezige, door de wet tot militaire dienst verplichte, ingezetenen *man voor man* weder onder de wapenen te roepen, dan heette dit zeer weidsch: „het doen te zamen komen der Militie”, of: „het bijeenroepen der geheele Militie” alsof men te doen had met korpsen, althans, met georganiseerde troependeelen die tijdelijk ontbonden waren, en niet met *individus*. Hetgeen men in 1814, onder den naam van *militie*, heeft bijeengebracht en georganiseerd is als lichaam, als militair korps nimmer weder uiteengegaan, noch geheel noch gedeeltelijk; men heeft slechts van ieder der onderdeelen, die als zoodanig permanent onder de wapenen bleven, een zeker aantal personen met verlof gezonden. Zoodra eene werkelijke militia, werkelijk uiteengaat, dan houdt zij, als actief dienende krijgsmacht ook tijdelijk op te bestaan. Zoo gingen bijv. onze mobiele schutterijen, eene ware militia, in 1834 uiteen om

slechts op het papier te blijven leven. Bij hetgeen men ten onzent militie bleef noemen had nimmer iets van dien aard plaats gehad; onze bataillons miliciens — militie-bataillons, het zij herhaald, hadden wij niet — waren, als zoodanig, steeds te zamen, steeds bijeen gebleven; ook in de toekomst zou dit hun lot zijn; de wet die tot uitvoering der aangehaalde grondwetsartikelen werd afgekondigd, getuigde er van en maakte o. a. reeds melding van een voet van vrede en een voet van oorlog (veld-voet) der bataillons 1) en toch sprak men van het „weder doen zamen komen”, van het „weder bijeenroepen” der Militie.

Dit alles heeft, helaas, eene spraakverwarring ten gevolge gehad die zich nog in onze dagen doet gelden. Men zegt nog altijd *militie* als men bedoelt *conscriptie*. In den verderen loop van dit geschrift zal men zich — hoewel onder protest, maar korthedshalve — naar dit gebruik voegen, zoolang althans daardoor niet te kort wordt gedaan aan de duidelijkheid.

Alvorens van de grondwet van 1814 af te stappen zij nog opgemerkt dat het bepalen van een dienstdag bij de militie en van een leeftijd waarop de dienstdag begon en eindigde, een natuurlijk gevolg was van het recht den Souverein toegekend om een gedeelte der Militie — eigenlijk der militiëns — voor vast onder de wapenen te houden. De last hiervan zou zonder deze maatregelen niet naar billijkheid zijn te verdeelen geweest. De ouderdom waarop de dienstplicht begon, werd een jaar later gesteld dan voor de landmilitie het geval was geweest, en hij eindigde belangrijk vroeger.

De grondwet van 1815 liet de Nederlandsche Nationale Militie, in beginsel, wat zij was. Zij bevat eenige verbeteringen voor de toepassing, maar overigens dezelfde beeldspraak als die van 1814, hoewel men reeds zeer duidelijk inzag dat het VIe (later VIIIe) Hoofdstuk eenvoudig inhield „des mesures de défense par voie de *conscription*.” 2) Haar voorschriften op dit stuk zijn van den volgende inhoud:

1) Zie: de artikelen 5 en 66 der wet van 27 Februarij 1815 No. 192 (St. Bl. No. 19).

2) Journaal van Raepsaet.

„Art. 206. Behalve de vaste Zee- en Landmagt, is er steeds eene Nationale Militie, waarvan in vreedstijd jaarlijks een vijfde gedeelte wordt ontslagen.

„Art. 207. De militie wordt zooveel mogelijk genomen uit vrijwilligers, op de wijze als bij de wet bepaald wordt.

„Bij gebrek van genoegzame vrijwilligers, wordt de militie voltallig gemaakt bij loting uit de ingezetenen, die op den 1^{en} Januarij van elk jaar ongehuwd zijn, hun 19^e jaar ingetreden zijn en hun 23^e jaar nog niet hebben volbragt; zij die hun ontslag bekomen hebben, kunnen onder geen voorwendsel tot eenige andere dienst, dan de hier na te melden Schutterijen worden opgeroepen.

„Art. 208. De militie komt in gewone tijden, jaarlijks eenmaal te zamen, om gedurende eene maand of daaromtrent in den wapenhandel te worden geoefend; blijvende het nogtans aan den Koning voorbehouden, om, wanneer hij zulks voor 's Rijks belangen mogt geraden oordeelen, een vierde van het geheel te doen zamen blijven.

„Art. 209. Indien het bij dreigend oorlogsgevaar, of andere buitengewone omstandigheden noodig mogt zijn de geheele militie bijeen te roepen en te doen zamenblijven, zal zulks, indien de Staten-Generaal niet vergaderd zijn, gepaard gaan met een buitengewone bijeenroeping van dezelve, ten einde van het verrigte opening te geven en de verdere daartoe betrekkelijke maatregelen met de vergadering te beramen.

„Art. 210. De militie mag nimmer en in geen geval naar de koloniën worden gezonden.

„Art. 211. De militie kan nimmer zonder bijzondere toestemming der Staten-Generaal buiten de grenzen van het Rijk worden gezonden, tenzij in een oogenblikkelijk dringend gevaar, of ook wanneer bij garnizoens-verandering de kortste marsch-route over vreemden bodem loopt.

„In beide deze gevallen geeft de Koning, van de door Hem deswege gestelde orders, zoodra mogelijk, kennis aan de Staten-Generaal.”

In de 1^e alinea van art. 107 wordt de vroegere grondwettige

bepaling opgeheven, dat de vrijwilligers bij de militie, beter de vrijwillige miliciens, uit de militie-plichtigen moesten voortkomen.

De 2^e alinea van dat art. stelt de leeftijd waarop de vijfjarige militie-plicht aanvangt, weder een jaar later dan in de vorige grondwet was geschied.

Art. 210 is een nieuw artikel van zeer groot belang. Als men let op de toenmalige weinige bekendheid der Nederlanders met hunne koloniën en acht geeft op de geringschatting die er heerschte van de militaire dienst en het militaire wezen aldaar; als men bedenkt dat nog heden nadat in dit alles zulk een gunstigen ommekeer is gekomen, het opheffen der bepaling in dat artikel vervat, schier onmogelijk schijnt, dan kan het slechts verwondering baren dat het niet reeds in de grondwet van 1814 voorkwam. Maar men wilde de fictie handhaven dat er eene militie was geschapen en eene militie kan toch moeielijk naar de koloniën worden gezonden. In Engeland mag zij niet eens het koninkrijk verlaten. Het artikel paste volkomen bij hetgeen men beweerde te hebben verkregen, maar minder bij hetgeen men inderdaad had, namelijk bij eene kwalijk vermomde conscriptie, ingevoerd in eenen betrekkelijk kleinen Staat, die niettemin nog altijd de tweede koloniale mogendheid der wereld was. Het voorschrift heeft tot nog toe geen kwaad gedaan, maar komt, onder eenigzins andere bewoordingen, nog altijd in onze grondwet voor — art. 185 — en wij mogen de oogen te minder sluiten voor de toekomst, daar wij sedert 1815 in Europa belangrijk zwakker zijn geworden.

In de eerste jaren na de teruggave onzer Oost-Indische bezittingen werden onze inzichten omtrent hare verdediging uitsluitend beheerscht door onze verhouding tot Engeland. Het weder afstaan vooral van Java was daar, door handel en nijverheid, met leede oogen gezien en had eenen wrok ten gevolge die door Raffles, de oud-gouverneur van dat eiland, werd gesterkt en levend gehouden. De uitingen der Engelsche pers, zoodra het ons koloniaal bezit en ons koloniaal bestuur gold, waren van eenen aard die er wel op moest doen bedacht zijn, dat volk eenmaal als vijand in onzen archipel terug te zien. De gebeurtenissen van 1832 waren allezins

in staat Nederland in deze opvatting te sterken, en zelfs om het gevaar als nabij te doen beschouwen. Engeland vereenigd met Frankrijk ging over tot het uitvoeren van het vonnis door de Groot Mogendheden van Europa tegen ons geslagen. Het beleg der citadel van Antwerpen, het embargo op onze schepen waren er het gevolg van en wettigden de vrees voor eene landing op Java. De Generaal van den Bosch, destijds Commissaris-Generaal, nam al dadelijk eenige beschikkingen voor de verdediging van Nederlandsch-Indië in 't algemeen en gaf voorschriften om de landing op Java, als zij plaats had, te verijdelen. Die voorschriften, later uitgewerkt door den Generaal van der Wijck, zijn de grondslagen van het verdedigingsstelsel, in Augustus 1853, bij koninklijk besluit voor Nederlandsch Indië vastgesteld. Bij het ontwerpen van dit stelsel en evenzoo bij het berekenen der troepen-macht die het vordert, heeft men derhalve vooral op Engeland het oog gehad.

Veel is er echter sedert dien tijd veranderd en een geheele ommekeer heeft plaats gehad zoowel in onze koloniale politiek als in die der Engelschen.

Engeland moge nog altijd voortgaan met zich te verzekeren van stations op de groote handelswegen en op de groote strategische wegen ter zee, maar het streeft niet meer naar vermeerdering van overzeesche bezittingen. Voor zooveel het die heeft, worden ze herschapen in eigenlijke koloniën, die meer en meer tot zelfstandigheid worden opgeleid. Als het zich op het vaste land van Indië nog uitbreidt, dan is dit een gevolg derzelfde fataliteit die ook ons zoo menigmaal tot dergelijke handelingen drijft.

Aan onze zijde is het oude koloniale systeem gegrond op monopolie en uitsluiting geheel verlaten. Het heeft plaats gemaakt voor mildere beginselen die ook den vreemdeling bevredigen.

De heer E. de Waal zegt m. i. op goede gronden:

„Van hen die ten onzent zich met zulke zaken bezighouden, ziet heden vermoedelijk de meerderheid in dezen machtigen nabuur (Engeland) onzen natuurlijken bondgenoot. Onzen natuurlijken bondgenoot in Europa, omdat hij èn niet begeeren kan zijn insulaire positie te verlaten om Nederland te vermeesteren, èn geen vrede

kan hebben met het bezetten van deze kust der Noordzee door eene andere groote mogendheid. Onzen natuurlijken bondgenoot in de Oost, omdat zijn belang medebrengt, dat Nederlandsch Indië niet in handen eener andere groote mogendheid overga; terwijl hij zelf Nederlandsch Indië niet begeert, vermits langdurige ervaring hem geleerd heeft onnoodige uitbreiding van overzeesch gebied te vermijden." 1)

Tegenover de gevolgen van oorlog met Europeesche staten zijn wij derhalve, in de laatste jaren, in Oost-Indië belangrijk sterker geworden, maar daarom zijn wij nog niet ontheven van de plicht er eene betrekkelijk sterke krijgsmacht te onderhouden.

In de overzeesche bezittingen van alle Staten, en dus ook in de onze, zijn de punten van aanraking tusschen overheerschers en overheerschten, in de laatste 30 jaren op verbazende wijze in getal toegenomen. De tegenwoordige zoo bewonderenswaardige middelen van versneld vervoer en van versnelde gedachtenwisseling gevoegd bij het streven eener reeds zeer uitgebreide en kundige, hoewel niet altijd verstandige, dagblad-pers, die zich ook in de landstalen der bevolkingen uit, zijn daarvan de oorzaak. Dáár waar vroeger slechts eene spaarzame feitelijke aanraking bestond, is men thans geworden tot bureu. De afstanden zijn schier vernietigd en het woord doorloopt ze met een ongekend gemak en eene ongekende snelheid. Er is ook aanraking ontstaan der geesten, aanraking in moreelen en in intellectueelen zin. Dat een en ander, op den duur, den meest gunstigen invloed moet hebben op de ontwikkeling en veredeling der overheerschten — het groote zoo niet het eenige doel, waarmede een beschaafd volk zich, in onze eeuw, in bezittingen als waarvan hier sprake is, mag verheugen — is niet tegen te spreken. Maar onder het streven naar dat doel nemen de moeilijkheden en verwikkelingen bestendig toe; moeilijkheden en slechts met de wapenen te beslechten verwikkelingen met de overheerschten en vaak evenveel met zoogenaamde overheerschten, die wij tot nog toe tamelijk wel met rust lieten en ook in de toekomst

1) *Onze Indische financiën. Nieuwe reeks aantekeningen. Dl. 1, blz. 25.*

met rust zouden willen laten, maar die daartoe te veel in onze nabijheid zijn gebracht. Men vergete daarbij niet dat door de bovengenoemde omstandigheden ook de overige zeevarende volken der wereld menigvuldiger in aanraking komen met de bewoners onzer bezittingen in andere werelddeelen en daar behoefte hebben aan veiligheid.

Het scheppen van veiligheid nu, is, in die landen, vaak alleen mogelijk door handelingen waartoe slechts een oppermachtig gebied der bevoegd is, en als wij niet op ons nemen die oppermachtige gebieders te zijn, dan zullen de bedoelde zeevarende volken dit zelf doen, zonder dat ook de getrouwste bondgenoot zal kunnen beweren dat ons daardoor onrecht wordt aangedaan. Aarzeling en onmacht staan hier gelijk met abdicatie.

Veel van hetgeen men bij de vroegere toestanden niet van ons kon eischen, zal men derhalve in de toekomst van ons vorderen. De tijd schijnt dan ook te naderen waarin het ons weinig zal baten ons tot bezitters te hebben verklaard van het een of ander land of eiland, al moge ook dit bezit, rechtstreeks of zijdelings, nog door eene andere koloniale mogendheid zijn erkend, wanneer wij er geen enkel soldaat hebben om onze vlag te bewaken en te beschermen. „De eenvoudige verklaring dat men een land in bezit neemt is nimmer voldoende. Er moet eene daad van feitelijke in bezit name volgen. Als eene zoodanige moet zonder twijfel ook het leggen der grondslagen tot eene vestiging worden beschouwd. De eerste ontdekking en zelfs het achterlaten van teekens is niet toereikende, hoewel het niet ontbroken heeft aan beweringen in tegengestelden zin. Zoodra echter het feitelijk bezit door nederzetting, bebouwing, bezetting en bewaking is gegrond, moeten de gestelde grenzen worden geëerbiedigd. Daarentegen kan geen volk dat een zoodanig land, niet feitelijk in bezit vermag te houden, aan andere volken het recht ontzeggen er zich meester van te maken.” 1)

1) *Deutsches Staats-Wörterbuch* von Dr. J. C. BLUNTSCHLI und K. BRATER. CARL VON ROTTECK en CARL WELCKER laten zich in hun *Staats-Lexicon* volkomen op dezelfde wijze uit. Ik wijs bij voorkeur op Deutsche schrijvers.

Een ieder dan ook die maar eenigszins bekend is met de wijze waarop ons gezag in den zoo uitgestrekten O. Indischen archipel wordt uitgeoefend en vaak niet uitgeoefend, moet inzien hoe de behoefte aan een sterke krijgsmacht aldaar, van jaar tot jaar zal toenemen.

Als men zich nu herinnert wat hier boven is gezegd over het in dienst nemen van vreemde troepen, een weg door het voorgeslacht zoo dikwerf met vrucht bewandeld; als men bedenkt dat de niet altijd even zedelijke middelen die men vroeger aanwendde om, in Indië zelf, soldaten te vinden, niet meer kunnen worden in praktijk gebracht, en als men eindelijk overweegt welke moeite, welke inspanning en welke opofferingen het door deze en andere oorzaken reeds kost om in de behoefte van den tegenwoordigen tijd te voorzien, dan is de voorspelling niet gewaagd dat Nederland binnen wat korter of langer tijd een keuze zal moeten doen tusschen het intrekken van art. 185 zijner grondwet en het behoud zijner schoone positie als Koloniale Mogendheid.

Mr. J. R. Thorbecke schreef reeds in 1843: „Bij de onmogelijkheid om een vaste landmagt buiten de nationale militie op te rigten, zal ook dit artikel moeten vervallen.” 1)

De grondwet van 1815 had de *Wet van den 8sten Januarij 1817* (St. bl. N°. 1) *omtrent de inrigting der Nationale Militie* ten gevolge. De bepalingen die zij inhield ten aanzien der officieren en het mindere kader, verdienen wel eene vergelijking met de overeenkomstige in de Wet van 27 Februarij 1815 N°. 190 (St. Bl. N°. 19). De laatst bedoelden luiden aldus:

„Art. 73. De tractementen der officieren van den grooten en kleinen staf zullen altijd blijven voortduren op gelijken voet als die bij de staande armée plaats heeft. Eveneens zullen die officieren, welke bij het één vierde actieve gedeelte en voor de administratie in permanenten dienst blijven, altijd het volle tractement genieten; — doch aan die officieren en onderofficieren, aan dewelke

1) Zie: *Aanteekening op de Grondwet door Mr. J. R. THORBECKE, ad art. 206.*

bij de nationale militie verlof wordt gegeven, zal gedurende den tijd, dat zij niet dienen, slechts de helft van hun tractement worden betaald.

„Art. 74. De korporaals, soldaten, tamboers en pijpers, zullen wanneer zij in activen dienst zijn geplaatst, dezelfde soldij en vivres genieten, dewelke voor de staande armée is bepaald, doch wanneer zij met verlof afwezend zijn zullen zij geene soldij of vivres ontvangen, enz.”

Het blijkt dus dat een gedeelte van het officers- en mindere kader der kompagniën — die permanent bleven bestaan — met verlof konden gaan en de vraag kan hierdoor rijzen of dit gedeelte al dan niet uit de militie was getrokken, in één woord: of er toen bestonden wat wij thans zouden noemen miliciens-officieren, miliciens-onderofficieren, enz. Hoewel in geen der wettelijke verordeningen waarbij, vóór en na, het stuk der landmilitie of der nationale militie is geregeld, voorschriften worden aangetroffen tot het vormen en in stand houden van een afzonderlijk militie-kader, kan men de vraag toch toestemmend beantwoorden. Als men in aanmerking neemt dat bij de oprichting der landmilitie geput werd uit de ingezetenen tusschen de 17 en 45 jaren oud, waaronder er velen moeten zijn geweest, die vroeger reeds hadden gediend, en dat er in 1813 groot gebrek bestond aan geschikt personeel tot het vervullen der verschillende rangen, dan is iets anders bijna ondenkbaar. Maar de geheele instelling der Nationale Militie wordt daardoor alléén, evenmin tot eene wezenlijke *militie* gemaakt als dit het geval is met ons tegenwoordig leger of met het Fransche leger, doordien er met rangen bekleede miliciens of conscripts bij worden gevonden.

In de wet van 1817 worden de miliciens-officieren, voor zoo verre zij mogen hebben bestaan, afgeschaft. Die wet zeide in de 3e alinea van art. 173:

„De officieren bij de nationale militie zullen in alles op gelijken voet, als die bij de staande armée, behandeld worden”; terwijl uit art. 174 is te zien dat er toen nog miliciens-onderofficieren bleven bestaan. De wet van 1817 „omtrent de Nationale Militie”, werd zodoende,

nog duidelijker dan die van 1815, eene „Wet omtrent de conscriptie.”

Tot in 1818 bestonden er bij de infanterie afzonderlijke vrijwillige bataillons, (staande armee) en bataillons nationale militie. Het bleek onmogelijk die vrijwillige bataillons voltallig te houden en men besloot dus ze te vereenigen met die der nationale militie. Men bediende zich daarbij echter van eene al zeer ongelukkige en onhandige uitdrukking. Art. 1 der wet van 28 November 1818 (Stbl. no. 41) bepaalde:

„De 17 bataillons infanterie der staande armée zullen met den 1sten Januarij 1819 in de bataillons Nationale Militie van dat zelfde wapen worden ingedeeld.”

Men ging voort met het handhaven der fictie dat er eene *militie* bestond en dit wetsartikel bewees volkomen het tegendeel. Hoe kan men een staand leger, of zulk een aanzienlijk gedeelte van een staand leger, indeelen in eene *militie* in eene krijgsmagt *waarvan de leden — officieren en minderen — in gewone tijden verblijf houden in hunne haardsteden?* Hoe zou England, welks militie aan de onze tot model heet te hebben gediend, wel moeten handelen om zijn staand leger geheel of gedeeltelijk bij zijne militie in te deelen? Men kan moeilijk eene sterkere contradictio in terminis bedenken dan hier werd geleverd.

De eerste stap tot de zoo heilzame samensmelting van staand leger en militie werd spoedig door andere van dien aard gevolgd tot zij eindelijk, omstreeks 1825, bij alle wapenkorpsen volkomen was volbracht.

Heeft men zich door de reeks van maatregelen die aanving met de daad van 1 Januarij 1819 bezondigd aan art. 204 der toenmalige Grondwet? Mr. J. R. Thorbecke zegt: „Het was de ontbinding der vaste landmagt. Kon men die echter afschaffen, zonder te handelen tegen art. 204?

„Eische niet in allen geval de werkeloosheid van art. 204 de wijziging der volgende?” 1)

1) Zie: *Aanteekening op de Grondwet door Mr. J. R. THORBECKE ad art. 202.* In den text wordt gesproken van art. 202 der Grondwet van 1815 moet blijkbaar zijn: art. 204.

Als men zich voor een oogenblik stelt op het standpunt dergenen die aannamen dat er eene werkelijke *militie* bestond en dat men bij zoodanige krijgsmacht een staand leger vermocht in te deelen dan zij opgemerkt dat volgens denzelfden hooggewaardeerden uitlegger „de Grondwet van 1815 onderstelde dat in de verdediging der koloniën werd voorzien door de vaste krijgsmagt die zij in art. 204 verordent” 1) en dat een groot deel dier vaste krijgsmacht alzoo nimmer bij de *militie* werd ingedeeld. Van eene geheele ontbinding van een afschaffen der vaste landmacht was alzoo geene sprake, en art. 204 was nog volstrekt niet volkomen werkeloos geworden. Men moet er echter de aandacht op vestigen dat de bedenking, de beschuldiging van grondwetschennis, al ware zij ook meer gegrond, al zeer weinig waarde heeft, want men had haar kunnen voorkomen eenvoudig door de *militie* in te deelen bij het staande leger. Het zelfde zou dan zijn geschied als thans maar het staande leger, de vaste landmacht kon dan niet heeten te zijn ontbonden.

Had men evenwel de *militie* ingedeeld bij de vaste landmacht dan kon weder niet worden ontkend dat de eerste woorden van art. 206 hadden behooren te vervallen want men zou dan niet langer eene nationale *militie* hebben bezeten: „Behalve de vaste zee- en landmagt.” Maar als uit den maatregel van 1 Januarij 1819 en de gelijksoortige van volgende jaren, in ieder geval grondwetschennis moet blijken, was het dan niet evenzeer schennis der Grondwet om, wanneer deze eene *militie* verordende, in stede daarvan eenvoudig eene *conscriptie* te geven? Eigenlijk kan men zeggen dat onze Grondwet van den aanvang af — op dit stuk — zich zelf heeft geschonden. Het voorschrift vervat in de eerste woorden van art. 123 der Grondwet van 1814: „Behalve de vaste zee- en landmagt zal er steeds zijn eene nationale *militie*” was onbestaanbaar met dat in het laatste gedeelte der 1^e alinea van art. 124: „blijvende het nogtans aan den souverainen vorst voorbehouden, om, wanneer zulks voor 's Lands belangen mogt geraden

1) Zie: Als boven ad art. 208.

oordeelen, een vierde van het geheel te doen samenblijven." Eene militie waarvan een gedeelte permanent onder de wapenen staat is geene *militie*.

Eene Grondwet kan niet ieder oogenblik worden herzien, en als zij inconsequentien behelst, dan moet zij ondermijdelijk, vroeg of laat, worden geschonden, tenzij 's lands belangen jammerlijk worden verwaarloosd.

Hoewel de stof eenigszins anders in artikelen was verdeeld, kwamen de voorschriften van het VIIIe hoofdstuk der Grondwet van 1840, geheel overeen met die der Grondwet van 1815. Zij lieten derhalve ook de aangelegenheid der militie in denzelfden verwarden staat, waarin wij haar hebben leeren kennen. Eerst bij de grondwetsherziening van 1848 deed men eene poging om daaruit te geraken.

Bij het bespreken dier grondwetsherziening komt in de eerste plaats in aanmerking het Ontwerp van Grondwet in overweging gegeven door de Commissie, bij Kon. besluit van 17 Maart te zamen geroepen.

Het VIIIe hoofdstuk luidde als volgt:

„Art. 169. Het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied, zoowel te land als ter zee, blijft eene der eerste pligten van alle ingezetenen.

„Art. 170. Vreemde troepen worden niet dan met gemeen overleg des Konings en der Staten-Generaal in dienst genomen.

„Art. 171. Er is steeds eene nationale militie, zooveel mogelijk zamen te stellen uit vrijwilligers, op de wijze, als bij de wet wordt bepaald, om te dienen hetzij te land of ter zee.

„Art. 172. Bij gebrek aan genoegzame vrijwilligers wordt de militie voltallig gemaakt door loting uit de ingezetenen, die op den eersten Januarij van elk jaar in hun twintigste jaar zijn.

„Art. 173. Zij, die aldus in de militie te land zijn ingelijfd, worden, in vreedetijd, na een vijfjarige dienst, ontslagen.

Is de Staat in oorlog, zoo kan eene wet, jaarlijks te vernieuwen, hen tot langere dienst verplichten.

„Art. 174. De militie te land komt, in gewone tijden, jaarlijks eenmaal te zamen, om, gedurende niet langer dan zes weken, in den wapenhandel te worden geoefend.

„De Koning kan een deel, door de wet te bepalen, doen zamenblijven.

„Art. 175. Ingeval van oorlog of andere buitengewone omstandigheden, kan de Koning de geheele militie te land buitengewoon bijeen roepen.

„Tenzelfden tijd roept de Koning de Staten-Generaal bijeen, opdat eene wet het zamenblijven der geheele militie, zooveel noodig, bepale.

„Art. 176. De lotelingen bij de militie te land mogen niet dan met hunne toestemming naar de overzeesche bezittingen worden gezonden.

„Art. 177. De verplichte dienst ter zee wordt door de wet op de militie geregeld.

„Art. 178. Alle de kosten voor de legers van het rijk worden uit 's lands kas voldaan.

„De inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten en leveranciën, van welken aard ook, aan 's Konings legers of vestingen, kunnen niet ten laste van één of meerdere inwoners of gemeenten worden gebragt.

„Zoo door onvoorziene omstandigheden zoodanige transporten of leveranciën van bijzondere personen of gemeenten worden gevorderd, zal het Rijk dezelve tegemoet komen en op den voet, bij de reglementen bepaald, schadeloos stellen.

„De uitzonderingen voor tijden van oorlog regelt de wet.

„Art. 179. In de plaatselijke gemeenten worden schutterijen opgerigt, tot behoud der inwendige rust.

„Zij dienen in tijd van gevaar en oorlog tot verdediging des vaderlands.

„Art. 180. Het getal en de inrigting der militie, zoowel als der schutterijen, worden geregeld bij de wet.”

Mr. I. R. Thorbecke zegt er van in zijne *Bijdrage tot de herziening der Grondwet*, uitgegeven den 7^{den} Augustus 1848 en dus nog eer het ontwerp der regeering in openbare behandeling kwam bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal:

„In art. 176 1) vindt men art. 202 2) der Grondwet, dat de Commissie weglief, hersteld. De gedachte der Commissie was die der voorstellers v. 1844, een droom door de waarheid, een onjuist, ijdel gebod door een uitvoerlijk plan te doen vervangen.

„Men stelde zich in 1814 en 1815 als mogelijk voor, dat er, naar het voorbeeld van Engeland, eene toereikende vaste krijgsmagt bij werving wierd opgericht, en ten allen tijde in stand gehouden; afgezonderd van de nationale militie, die, als eerste ban der volkswapening, in gewone tijden doorgaans geene dienst zou doen, en zelfs in tijd van oorlog niet dan onder zeer beperkte voorwaarden beschikbaar zijn.

„Wanneer wij, zeiden de voorstellers v. 1844, in art. 202 der „Grondwet lezen van *eene toereikende zee- en landmagt*, dan is „het niet twijfelachtig, dat hiermede eene vaste, op zich zelve „staande, van de militie onafhankelijke magt wordt bedoeld, om „te dienen in of buiten Europa. Hebben wij zulk eene magt? Wij „hebben die onzes inziens, noch ter zee, noch te land. Het is niet „gelukt zulk eene magt op te rigten, en vruchteloos, zich er mede „te vleijen voor het vervolg. Hetgeen wij hebben bestaat in vrij- „willigers en lotelingen. De militie welke het art. 204, 3) buiten „en *behalve* de vaste zee- en landmagt, wil, is in het stelsel der „Grondwet niet meer dan een hulpleger van verdediging te land. „Maar de mililie 4) zamengesteld uit vrijwilligers en lotelingen is „het eigenlijke, eenige leger geworden; buiten hetwelk geene toe-

1) Van het Ontw. Grondw. door de regeering aan de St.-Gen. aangeboden.

2) Art. 202 der Grondw. van 1840 = Art. 204 der Grondw. van 1815 = Art. 178 der tegenw. Grondwet.

3) Art. 204 der Grond. van 1840 = Art. 206 der Grondw. van 1815 vermeld blz. 24.

4) D. i. de landmagt zoo als zij feitelijk bestaat. *Militie* is hier genomen in zijne taalkundige beteekenis zie blz. 16 in de Noot.

„reikende, afzonderlijk bruikbare, voltallige landmagt meer, zooveel „wij weten, aanwezig of mogelijk is.”

„Deze orde van zaken stellen wij voor te wettigen, en daarom „het verpligte ontslag na vijfjarige dienst niet over de vrijwilligers „uit te strekken, de bepaling van het deel, dat de Koning kan „doen samenblijven, over te laten aan de wet, en art. 209 te „doen vervallen.”

„De Commissie v. 17 Maart bragt, even als de voorstellers v. 1844, voor tweederlei armee, door de Grondwet vruchteloos gewild, eenheid van wapenmagt in plaats. Zij begreep zeer wel, dat er eene vaste kern van manschappen, die van de wetenschap en kunst des oorlogs hun beroep maakten, moest blijven, en deze zou het Bewind vinden onder de vrijwilligers, waaruit volgens art. 171 van het ontwerp, de nationale militie, d. i. de gewone land- en zeemagt, zooveel mogelijk zou worden zamengesteld. De wijze waarop het Gouvernement zich die vrijwilligers, welke dus de in art. 202 der Grondwet bedoelde vervingen, zou mogen verschaffen, te bepalen door de wet; een voorschrift, niet reeds, zooals sommigen meenden vervat in art. 180, dat het getal en de *inrigting* of organisatie der militie beveelt te regelen door de wet. Volgens de meening der Commissie moest de wetgever aan het Gouvernement de wegen en middelen, om vrijwilligers te bekomen, in de ruimste mate openen, opdat men tot gedwongen dienst van lotelingen zoo min mogelijk toevlugt behoefde te zoeken; lotelingen alleen tot volstrekt noodzakelijke aanvulling der uit vrijwilligers zamengestelde legermagt te nemen. In dit stelsel van eenheid der krijgsmagt hief de Commissie de beperkingen van beschikking over de militie, die nu niet meer als afzonderlijk ligchaam voorkwam, grootendeels op.

„Men heeft het voorstel der Commissie, even als dat v. 1844, miskend, dewijl men noch de Grondwet van 1815, noch de beoogde hervorming begreep. Nu heeft het ministerieele ontwerp wel de gevolgen van het beginsel der Commissie overgenomen, maar in den grond van het gebouw dezelfde tweeslachtigheid of liever verwarring als in de Grondwet, laten bestaan.”

Als het volkomen juist is dat het voorstel der Commissie werd miskend, dan mag dit niet worden gezegd van de redenen die daartoe hebben geleid. Men zou de hervorming wel hebben begrepen wanneer men de inkleeding slechts had verstaan, en dat deze alles behalve duidelijk is zal men zelfs nog heden moeten toegeven. De Commissie van 17 Maart 1848, waarvan Mr. J. R. Thorbecke de voorzitter en de ziel was, schreef een uitmuntend VIIIe Hoofdstuk, maar zij verzuimde daarbij ook slechts een enkel woord te voegen tot verklaring harer zienswijzen. De Memorie van Toelichting bij haar wetsontwerp overgelegd *bewaarde een volkomen stilzwijgen* over dat hoofdstuk. Dit was te meer te betreuren daar de Commissie, die wilde breken met de fictie van het bestaan eener *militie*, het ongelukkige woord dat zij zeer goed had kunnen ontberen behield. Zij bezigde het natuurlijk in eene geheel andere beteekenis dan die welke het sedert 1814 bij ons had bekomen, maar zij rekende blijkbaar te veel op de scherpzinnigheid van het publiek door aan te nemen, dat men dit wel van zelf zou begrijpen. De Commissie gebruikte het woord *militie* in zijne taalkundige beteekenis en dus eenvoudig als *krijgsmacht*. Misschien wilde zij tot het oude Nederlandsche spraakgebruik terugkeeren, zich herinnerende dat, gedurende het geheele tijdperk der Unie van Utrecht, de krijgsmacht van den Staat, geheel bestaande uit aangeworven vrijwilligers, door het woord *militie* was aangeduid geworden. Maar onverschillig of het een vaderlandlievende, dan wel een geleerde inval was die haar alzoo deed handelen, zij had van die handeling rekenschap moeten geven, en door dit niet te doen gaf zij aanleiding slechts door weinigen te worden begrepen.

Indien het eene eer is, tot die weinigen te hebben behoord dan mag schrijver dezes zich haar toerekenen. Reeds in de maand April van 1848, en dus voor het verschijnen der *Bijdrage tot de herziening der Grondwet*, en te midden van den nog al heftigen strijd die voor het, voor de meesten, duistere staats-stuk plaats vond zeide hij: 1)

1) Zie: *Militaire Spectator. Eerste Serie. XVI Deel blz. 198.*

„Wanneer wij het woord *militie* niet verstaan gelijk het bij ons gebruikelijk is, maar als wij het vertalen door *krijgsvolk*, *krijgsmacht* of *leger*, dan wordt alles duidelijk; maar moet het zóó begrepen worden, dan ware het ook wenschelijk dat een dier woorden in de plaats van het niet Nederduitsche *militie* gesteld werd. Met eenige bijvoegselen die daarmede in verband staan, krijgt men dan de volgende lezing:

„Art. 171. Er is steeds eene nationale krijgsmacht enz.

„Art. 172. Bij gebrek aan genoegzame vrijwilligers wordt de krijgsmacht te land en ter zee, enz. 1)

„Art. 173. Zij die aldus in de krijgsmacht te land zijn ingelijfd, enz.

„Art. 174. De krijgsmacht te land (of de landmacht) komt, in gewone tijden, jaarlijks eenmaal te zamen, enz. — In stede van te zamen, ware het juist: onder de wapenen.

„Art. 175. In geval van oorlog, enz. kan de Koning de geheele krijgsmacht te land (of de geheele landmacht) buitengewoon bijeenroepen.

„Tenzelfden tijd roept de Koning de Staten-Generaal bijeen, opdat eene wet het zamenblijven (onder de wapenen blijven) der geheele landmacht, enz.

„Art. 176. De lotelingen bij de krijgsmacht te land, enz.

„Art. 177. De verpligte dienst ter zee, wordt door de wet op de krijgsmacht geregeld.

„Art. 180. eindelijk. De sterkte en de inrichting der krijgsmacht, enz.

„Dit een en ander zou dus nederkomen op een staand leger, dat de dienst in vreedstijd verricht, en dat versterkt of op voet van oorlog gebracht wordt, door het oproepen van ingezetenen, die bij loting tot de militaire dienst waren aangewezen.”

Men ziet dat de uitleg in April in den *Militairen Spectator*

1) In dit art. zou de leemte hebben bestaan dat het individueel aanwerven van vreemdelingen er door zou zijn belet.

gegeven, geheel overeenstemt met dien welke Mr. Thorbecke in Augustus gaf. Als hij hier nog eens wordt medegedeeld dan wijten men dit niet aan ijdelheid, maar aan de overtuiging dat de bedoelingen der Commissie van 17 Maart 1848 er met juistheid door worden vertolkt.

Als men nagaat dat twee leden der Commissie van 17 Maart 1848 — de HH. D. Donker Curtius en L. C. Luzac — zitting namen in het ministerie van 26 Maart van dat jaar, samengesteld door Graaf G. Schimmelpenninck, dan kan men niet anders dan zich in hooge mate verwonderen over het misverstand dat er plaats had tusschen die Commissie en het ministerie, ten aanzien van het nieuw ontworpen VIIIe hoofdstuk der Grondwet. Hoe kon de Generaal Majoor Nepveu den 11en Mei in zijn bekenden brief aan den Koning, waarbij hij ontslag vroeg als minister van oorlog, van het voorstel der commissie zeggen: „Een voorstel hetwelk geene legers, geene marine meer wil, dat is geene kaders, geene wetenschappelijke korpsen, alleen een troep miliciens en schutters zonder kommando”? Waren dan zijne ambtgenooten Donker Curtius en Luzac niet dáár om hem in te lichten, om hem te verzekeren, dat zóóveel onzin niet in de hersenen van verstandige mannen kon opkomen, en dat hij zich vergiste alleen door het kwalijk begrijpen van één enkel woord? Bovendien was de bewering van den Generaal volkomen in strijd met andere bepalingen die in het voorstel der Commissie werden aangetroffen. De militaire officieren zouden door den Koning worden benoemd, ontslagen of op pensioen gesteld, volgens de regels, bij de wet te bepalen, en hoofd-officieren zouden zitting kunnen hebben in de beide Kamers der Staten-Generaal. Hoe was dit alles te rijmen met de ontstentenis van legers, van kaders en van kommando?

Zeer waarschijnlijk is al die verwarring te verklaren uit de omstandigheid dat de man die de ziel der commissie en de ware auteur van het voorstel was, niet in het ministerie was opgenomen geworden. Hij die licht kon geven ontbrak, men bleef in het duistere rondtasten en kwam zoo tot resultaten die — gelijk zal worden aangetoond — alles behalve bevredigend waren.

Het ligt natuurlijk niet in mijne bedoeling de herziening van het VIIIe hoofdstuk onzer Grondwet, in al hare phases, met den lezer te doorloopen. Ik zal hieronder de artikelen onzer tegenwoordige grondwet, voorzooverre zij op de militie betrekking hebben, laten volgen om er daarna nog eenige beschouwingen aan te wijden.

„Art. 180. Er is steeds eene nationale militie, zooveel mogelijk samen te stellen uit vrijwilligers om te dienen op de wijze bij de wet bepaald.

„Art. 181. Bij gebrek aan genoegzame vrijwilligers, wordt de militie voltallig gemaakt door loting uit de ingezetenen, die op den eersten Januarij van elk jaar hun twintigste jaar zijn ingetreden. De inschrijving geschiedt een jaar te voren.

Art. 182. Zij die aldus in de militie te land zijn ingelijfd, worden, in vrede-tijd, na eene vijfjarige dienst ontslagen.

„Is de Staat in oorlog of in andere buitengewone omstandigheden, zoo kan eene wet, jaarlijks te vernieuwen, hen tot langere dienst verplichten.

„Art. 183. De militie te land komt, in gewone tijden, jaarlijks eenmaal te zamen, om, gedurende niet langer dan zes weken, in den wapenhandel te worden geoefend, tenzij de Koning het raadzaam mogt oordeelen dat zamenkomen geheel of gedeeltelijk achterwege te laten.

„De Koning kan een deel der militie, door de wet te bepalen, doen zamenblijven.

„De ligting van het loopende jaar kan tot eerste oefening hoogstens twaalf maanden onder de wapenen gehouden worden.

„Art. 184. Ingeval van oorlog of andere buitengewone omstandigheden, kan de Koning de militie te land, hetzij geheel, hetzij ten deele, buitengewoon bijeenroepen.

„Tenzelfden tijd roept de Koning de Staten-Generaal bijeen, opdat eene wet het zamenblijven der militie, zooveel noodig, bepale.

„Art. 185. De lotelingen bij de militie te land mogen niet dan met hunne toestemming naar de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddelen worden gezonden.

„Art. 186. Een gedeelte der militie kan voor de dienst ter zee worden bestemd op de wijze door de wet te bepalen.

„Voor dat gedeelte wordt, behalve andere door de wet toe te kennen voordeelen, een korter diensttijd bepaald.

„Het voorgaande artikel is op de zeemilitie niet van toepassing.

„Art. 189. De sterkte en inrigting der militie en der schutterijen worden geregeld door de wet.”

Door het behouden van art. 202 der Grondwet van 1840, thans art. 178 (zie blz. 13) en door het verminken van het voorstel der Commissie verkreeg men evenmin eene afzonderlijke, uit vrijwilligers bestaande, zee- en landmacht en eene wezenlijke *militie* als vroeger, men verkreeg slechts het afzonderlijke in de Grondwet bespreken van die Zee- en Landmacht en van *de opbrengst der loting van ingezetenen die tot militaire dienst verplicht waren*.

Het verdient hierbij opmerking dat tijdens de schriftelijke en mondelinge gedachtenwisseling, die over de grondwetsherziening tusschen de Regeering en de Volksvertegenwoordiging plaats vond, door niemand gesproken werd over een afzonderlijk staand leger en eene afzonderlijke militie en dat door ieder het woord militie in den zin van *conscriptie* werd gebezigd.

Eenige sterk sprekende voorbeelden daarvan laat ik hier volgen:

De Hr. van Dam van Isselt zeide in de zitting van 16 Augustus: „In 1814 en 1815 was de, door de Franschen ingevoerde, conscriptie bij de Nederlanders zoodanig in haat, dat het noodig was daarvan in de Grondwet te gewagen, om het volk te gewennen aan het denkbeeld dat die conscriptie niet was afgeschaft.” De Grondwet sprak evenwel van *militie* en het volk moest derhalve door dit woord gewoon worden aan het denkbeeld, aan het feit, dat de conscriptie niet was afgeschaft.

In de avond-zitting van 23 Augustus zei de Hr. de Man, sprekende van de militie: „Maar de gedwongen krijgsdienst blijft dan toch altijd een zware, de zwaarste last dien men op het volk kan leggen. Ik heb geleefd onder de thans zoo hoog geroemde regeering van den Franschen Keizer en het eene Senatus-Consult volgde op het andere, om de eene klasse van dienstplichtigen

voor, de andere na, bij conscriptie bij anticipatie onder de wapenen te roepen."

Dienzelfden avond zei de Hr. van Goltstein — ook hij sprak over de militie — „Wat toch is verplichte krijgsopschrijving? Eene plant door vreemden op Nederlandschen bodem overgebracht, die nimmer daarop heeft willen tieren."

De Hr. Verweij Mejan wees er in die eigen zitting op dat de Franschen in hun Charter van 1815, ten aanzien van dit onderwerp slechts deze bepaling hadden opgenomen: „Le recrutement est déterminé pas la loi". Iets dergelijks zonder meer, wilde hij ook in onze Grondwet geschreven zien.

In de avond-zitting der dubbele Kamer van 6 October zei de Hr. Sloet: „De nationale militie, bij conscriptie zamengesteld, is uit de Fransche revolutie ontstaan. Bij den val van Napoleon was het een nationale wensch om van de nationale militie te worden ontslagen. Meer dan 30 jaren zijn er verlopen, en nog is de nationale militie in-nationaal gebleven enz."

De spreker wilde de nationale militie afgeschaft hebben en het land verdedigen met eene geheel vrijwillige krijgsmacht; ten betoge van de mogelijkheid hiervan beweerde hij o. a. „dat Engeland op heden toont, (ik cursiveer) *eene nationale militie te kunnen ontbeeren*." Niemand sprak hem hierin tegen. 1)

Eene schrede voorwaarts was dat bovengezegde *Opbrengst der loting van ingezetenen die tot militaire dienst verplicht waren* niet meer *afzonderlijk*, niet meer *behalve de vaste Zee- en Landmacht* behoefde aanwezig te zijn; men kan haar er voortaan mede vermengen zonder ook zelfs maar de letter der Grondwet te schenden; men kan dit te eerder daar de nationale militie moet dienen *op de wijze bij de wet bepaald*, en de wet alles kan verordenen wat niet met de letter of de duidelijke bedoeling der Grondwet strijdt.

Zij die nog altijd zouden wenschen dat Nederland eene afzonder-

Zie: *Handelingen van de Regeering en de Staten-Generaal over de Herziening der Grondwet 1847—1848, 3e Deel*, GEER. BELINFANTE, 's Gravenhage.

lijke vaste Zee- en Landmacht en eene afzonderlijke nationale militie bezat, weten niet wat *militie* is.

Zij die, na al het bovenstaande gelezen te hebben, blijven beweren dat Nederland, luidens zijne Grondwet, de twee genoemde instellingen niettemin, ieder afzonderlijk, behoort te bezitten, zijn voor overtuiging volkomen onvatbaar en eischen iets dat gebleken is onmogelijk te zijn.

„Het ministeriële ontwerp” — thans, met eenige wijzigingen van ondergeschikten aard, onze Grondwet — heeft zooals Mr. J. R. Thorbecke zeer juist zegt: „de gevolgen van het beginsel der Commissie overgenomen.” Wij hebben conform de artt. 171 en 172 van het voorstel dier Commissie: eene nationale krijgsmacht zooveel mogelijk samengesteld uit vrijwilligers om te dienen hetzij te land, hetzij ter zee en bij gebrek aan vrijwilligers wordt die krijgsmacht voltallig gemaakt door loting uit de ingezetenen. Onze nationale militie derhalve is — gelijk reeds op blz. 9 werd gezegd — niets anders dan eene zekere categorie van militairen, met andere categoriën te zamen, uitmakende de Zee- en Landmacht van den Staat.

Niet minder juist is de bewering van Mr. Thorbecke dat „het ministeriële ontwerp, in den grond van het gebouw, dezelfde tweeslachtigheid of liever verwarring, als in de Grondwet van 1840, heeft laten bestaan”. Die verwarring, of, misschien beter gezegd, die onzin, werd zelfs nog vermeerderd. De door loting uit de ingezetenen verkregen militairen die bij de zeedienst worden ingedeeld, heeten in art. 186 *zeemilitie*. Wat is eene zeemilitie; waar heeft die ooit bestaan? Misschien onder de oude Noordsche zeekoningen of in de zeeroovers-staten van den Soeloe-archipel.

Het verdient nog opmerking dat art. 185 zeer onoverlegd en blijkbaar zonder nadenken uit het voorstel der Commissie werd overgenomen. In het stelsel dier Commissie behoorde het te huis, maar hier had even als in de Grondwet van 1840 eenvoudig moeten staan: „De militie mag nimmer enz.” Thans kunnen de *vrijwilligers* bij de militie wél zonder hunne toestemming worden gezonden naar de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen, en dit kan natuurlijk geene aanmoediging zijn om vrijwilliger bij de mi-

litie te worden. De wet van den 19^{den} Augustus 1861 (St. Bl. N°. 72) heeft gemeend in die leemte te moeten voorzien door in haar art. 121 te bepalen dat de vrijwilligers bij de militie te land evenmin als de lotelingen tegen hun zin naar de overzeesche bezittingen of koloniën kunnen worden gezonden. Die wet bevat dus wel een zeer goed voorschrift, maar ontegenzeggelijk ook eene grondwets-schennis. Maar zoo gaat het — ik zei het hierboven reeds — met grondwetten die inconsequentien bevatten.

Het is opmerkelijk dat de milicien niemands toestemming behoeft om zich te laten zenden naar de koloniën of bezittingen van het Rijk in andere werelddelen, terwijl hij volgens de militie-wet de vergunning van ouders of voogden noodig heeft om een vrijwillige dienstverbindtenis hier te lande aan te gaan.

De wet verbiedt alzoo het *mindere* dáár waar de Grondwet het *meerdere* toelaat.

De wet verbiedt den milicien zijne volle vijf militie-jaren hier te lande als vrijwilliger te dienen, wanneer zijn ouders of voogden daartegen zijn, maar de Grondwet vergunt hem diezelfde volle vijf jaren als militair in Indië te gaan doorbrengen zonder dat zijne ouders of voogden daar iets tegen vermogen.

Deze schadelijke anomalie kost ons vrij wat vrijwilligers 1); om haar beter te kenschetsen wil ik uit mijne veeljarige ervaring als korps-kommandant en kommandant in garnizoenen, betrekkingen die rechtstreeksche bemoeiing geven met de werving, nog het volgende mededeelen.

Het is volstrekt niet altijd het belang van den jongeling dat ouders of voogden beweegt tot het geven of weigeren van toestemming tot eene vrijwillige dienstverbindtenis. Het eigenbelang speelt daarbij een groote rol. Meermalen heb ik klachten ontvangen en werd mijne tusschenkomst ingeroepen, dewijl door mij aangenomen rekruten nalieten of volkomen weigerden, een zeker deel van hun handgeld af te dragen aan ouders of voogden, die niet schroomden

1) Mr. Heemskerk Az. levert er in zijne *Praktijk der Grondwet*, blz. 354 e. v., een zeer juist betoog tegen, waarnaar ik den lezer gaarne verwijs.

te bekennen dat zij slechts onder voorwaarde van die som te zullen ontvangen hunne toestemming hadden gegeven. 't Is zelfs gebeurd dat men mij vóór het verleenen der toestemming de vraag deed of ik wilde instaan voor het betalen der som die de jongeling voor het geven er van beloofde. Ik moet er helaas bijvoegen dat meer dan eenmaal, zelfs burgemeesters ten platten lande zich in dergelijke transactiën hebben gemengd en dan altijd aan de zijde der ouders of voogden stonden.

Eene groote, eene zeer belangrijke verbetering die het VIIIe hoofdstuk der Grondwet in 1848 onderging, ligt in de verordening dat een gedeelte der militie voor de dienst ter zee kan worden bestemd. Dit voorschrift werd in de Tweede Kamer der Staten-Generaal ernstig en heftig bestreden; men noemde het ten hoogste impopulair, maar de uitkomst heeft het tegendeel bewezen. Geen milicien wordt tegen zijn zin tot de zeedienst verplicht, en het getal dergenen die zich dáartoe vrijwillig aanbieden is zóó groot dat het Departement van Marine steeds eene ruime keuze heeft.

Bij de beraadslagingen zoowel in de enkele als in de dubbele Kamer verhieven zich onderscheidene stemmen voor een eenvoudiger samengesteld VIIIe hoofdstuk. Zij wilden er slechts algemeene beginselen in opgenomen en de bijzonderheden aan de wet overgelaten zien. Het is te betreuren dat hunne zienswijze geen beter onthaal vond, want vooral ten aanzien der militie is onze Grondwet inderdaad te rijk aan bijzonderheden. De bepaling bijv. in de 1^e alinea van art. 182, waartegen geen bezwaar was toen men betrekkelijk veel tijd had om zijne laatste oorlogsmaatregelen te nemen, is tegenwoordig zelfs schadelijk. Zij belemmert ons in het aanvullen onzer strijdkrachten dat weleer, toen de geoefendheid van alle legers op lager trap stond, door middel der schutterij kon geschieden, maar dat thans nimmer tijdig genoeg op die wijze kan plaats hebben. Konden wij onze militie, bij de wet, tot langere dan vijfjarige dienst nopen, dan zouden wij daarin eene aanvulling onzer legersterkte vinden zonder den persoonlijken druk van de verplichte

dienst, voor de natie ernstig te verzwaren, want de oudste lichten konden met verlof gaan en blijven. Nu echter is eene zoodanige versterking die zeer noodig is, niet anders te verkrijgen dan door vermeerdering der jaarlijksche contingenten. Dat vooral de persoonlijke lasten der natie daardoor geheel onnoodig worden verhoogd kan uit een enkel voorbeeld blijken.

In België is de verplichte dienstdtijd *acht* bij ons vijf jaren. Als België en Nederland nu ieder 40.000 man noodig hebben, dan moeten wij, per jaar, 8000 man lichten, kleeden, voeden en oefenen; de Belgen daarentegen slechts 5000 man. Als de Belgen jaarlijks evenveel lichten als wij — bijv. 11000 man — dan wordt — zonder het zoogen. verloop mede te rekenen — de totale sterkte hunner militie daardoor gebracht op 88.000 en die der onze slechts op 55.000 man.

Men heeft in de moeielijkheid willen voorzien door de oudste lichten der militie, die dan eveneens met onbepaald verlof konden blijven, naar aanleiding der bepalingen in de tweede alinea van art. 182 der Grondwet tot langere dienst te verplichten. De overleden Heer T. J. Stieltjes was een warm voorstander van dit denkbeeld, vooral voor zoo lang de wijziging der militie-wet geene vermeerdering der jaarlijksche contingenten zou hebben aangebracht. Men zag daarbij echter over 't hoofd dat de jaarlijks te vernieuwen wetten, waardoor de zaak mogelijk moest worden, gegrond behoorden te zijn op „oorlog of andere buitengewone omstandigheden.” Een van beiden moest dus aanwezig zijn, niet alleen bij het uitvaardigen der eerste, maar ook bij dat der volgende wetten, die het gezegde art. 182 zou eischen en hierin lag een groot struikelblok èn tegenover de natie, èn tegenover het buitenland. Er zijn tijden waarin vreemde kabinetten maar al te spoedig opheldering vragen, ook aan kleine volken, over zoogenaamde wapeningen, want zij hebben er soms belang bij ook kleine volken zoo zwak mogelijk te houden. Elders kom ik op dit onderwerp terug.

Al verder is het niet juist dat — gelijk men tevens beweerde — de financiëele lasten der natie door een dergelijken maatregel niet zouden worden verhoogd. Het spreekt toch van zelf, dat wan-

neer men, te eeniger tijd, twee of drie lichtingen meer onder de wapenen wil hebben, men ook moet zorgen dat er voor die lichtingen kleeding en uitrusting, wapening, huisvesting, nacht-ligging, kazerne-meubilair, ruimte en verplegings-middelen in hospitalen, enz. aanwezig zijn.

Maar dán zelfs is men nog niet gered. Immers, als bijv. een bataillon met vijf lichtingen 1000 hoofden sterk is, dan wordt het — zonder het zoogenaamde verloop mede te rekenen — met acht lichtingen 1600 man sterk. Zulke bataillons zijn onhandelbaar en men zou dus het totale bedrag der militie over meer bataillons moeten verdeelen of m. a. w. men zou nieuwe bataillons moeten oprichten. Ook dat zou natuurlijk tot vermeerdering van uitgaven leiden, want een bataillon bestaat niet uit enkel soldaten maar ook uit officieren en verder kader.

Soortgelijke gevolgen zou men, naarmate van den aard der wapens, ook verkrijgen voor escadrons, batterijen enz.

De geheele organisatie der krijgsmacht zou dus moeten worden gewijzigd en uitgebreid, maar het in stand blijven der nieuwe organisatie zou ieder jaar in gevaar komen door de kans op het verwerpen der wetten, door art. 182 der Grondwet gevorderd. In Engeland wordt de geheele „Standing army” door eene jaarlijks te vernieuwen wet in het leven gehouden, maar het zou gewaagd zijn bij ons op zooveel energieke consequentie te rekenen. Art. 182 kan dus, in deze, geen uitkomst geven.

Het is duidelijk dat al de uitgaven die noodig zouden worden wanneer men de krijgsmacht versterkte door het, ook in vreedstijd, niet ontslaan der oudste lichtingen, wanneer dit mogelijk ware, ook zouden voortvloeien uit het tot langer dienst verplichten der geheele militie, naar de wijze waarop dit in Belgie geschiedt, en bij ons door grondwets-herziening mogelijk zou worden. Men moet zich dus geene te groote voorstellingen maken van de bezuinigingen die er het gevolg van zouden zijn. Het nog altijd niet te versmaden voordeel dat zou worden verkregen zou daarin bestaan, dat men de contingenten niet zou behoeven te verhoogen en dat men dus in de toekomst jaarlijks een geringer aantal lotelingen zou hebben op te roepen dan anders het geval zal wezen.

Hoewel de schutterijen geen bestanddeel kunnen uitmaken van eene vaste krijgsmacht, zoo mogen zij toch hier niet onbesproken blijven. De Grondwet zegt:

„Art. 188. In de gemeenten worden schutterijen opgericht.

„Zij dienen in tijd van gevaar en oorlog tot verdediging des vaderlands, en ten allen tijde tot behoud der inwendige rust.”

Uit het reeds vermelde art. 189 weten wij dat hare sterkte en inrichting worden geregeld door de wet.

Wij zien dus dat de schutterijen, door de Grondwet verordende, plaatselijke instellingen zijn en dat iedere gemeente hare zelfstandige schutterij moet hebben, die evenwel in tijd van gevaar en oorlog buiten die gemeente kan worden gezonden tot verdediging des vaderlands. Dit een en ander behoeft niet te beletten de schutterijen, van eenige gemeenten, reeds in dagen van rust en vrede te combineeren tot kompagniën en bataillons, ten einde er te zijner tijd meer nut van te hebben, maar in gewone tijden moeten zij haar karakter van plaatselijke, van gemeentelijke instellingen behouden. Zij moeten dit ook dewijl zij dit karakter reeds „van ouds” hadden en dewijl wij gezien hebben (blz. 12) dat men die woorden „van ouds” niet buiten rekening kan laten zonder de geheele grondwettige verplichting tot schutterlijke dienst op losse schroeven te stellen. Deze omstandigheid zal altijd een hinderpaal zijn om de schutterijen in meer innig in meer rechtstreeks verband te brengen met de vaste krijgsmacht van den Staat, iets dat zoo in allen deele wenschelijk zou wezen. Zij zijn eene *militie* en zullen dit moeten blijven dank zij de vele overvloedige bijzonderheden die men in 1848, ten aanzien der defensie in onze Grondwet heeft opgenomen of behouden.

Men heeft te meer reden zich hierover te beklagen wanneer men let op den verachterden staat waarin onze schutterijen verkeerden in weerwil van de ernstige en ijverige pogingen door zoo vele vaderlandslievende mannen aangewend om ze daaruit op te heffen. Onze schutterij, waarvan geen enkel bataillon kan marcheerden gelijk het thans bestaat, heeft eene totale reorganisatie noodig, zal zij bruikbaar zijn voor hetgeen men, zelfs bij eene eenigszins

vermeerderde sterkte van onze vaste krijgsmacht, van haar zal moeten eischen. Zij moet gesplitst worden in mobiele en in plaatselijke bataillons en kompagniën en over de mobiele onderdeelen moet men, zoo niet ieder uur, dan toch in zeer korten tijd kunnen beschikken, zonder dat hun personeel eenige wijziging behoeft te ondergaan.

Eene dergelijke inrichting zal men zeggen is niet met de Grondwet in strijd en misschien ook niet zoo moeilijk te maken, maar er moet worden bijgevoegd dat zij nog zeer weinig zou beteekenen, wanneer zij, bij de mobiele onderdeelen, niet vergezeld ging van een' graad van geoefendheid en van krijgstuicht die der tegenwoordige schutterij geheel vreemd is.

Geen Nederlander zal ooit de uitstekende diensten miskennen in 1830 en 31 door de schutterijen aan het vaderland bewezen; maar geen Nederlander, die daaruit gevolgtrekkingen voor de toekomst wil maken, mag ook vergeten, dat zij toen gedurende negen maanden met de vaste krijgsmacht hadden te velde gestaan eer ze tegenover den vijand kwamen. Hij mag evenmin vergeten, dat de oefening der infanterie destijds op aanzienlijk lager peil stond dan tegenwoordig; dat onze vijanden hun tijd verwaarloosd en wij den onzen goed besteed hadden, dat de vijand bovendien slecht werd aangevoerd, en hij ons in niets nabij kwam dan in moed en geestdrift voor hetgeen hij zijne goede zaak achtte.

Er zal derhalve thans vrij wat meer dan toen van de schutterij gevorderd, en er zal haar vrij wat minder tijd geschonken worden om zich in staat te stellen aan die vorderingen te voldoen. Zal de Nederlandsche schutterij tijdig en met vrucht aan de zijde der vaste krijgsmacht kunnen optreden, dan moet zij niet alleen gesplitst worden in mobiele en in plaatselijke onderdeelen, maar dan moet ook bij de eerste een degelijk oefeningssysteem worden ingevoerd. Het is echter te vreezen dat een dergelijk systeem, zal het inderdaad degelijk zijn en de vruchten dragen die men er van verwacht, voor de leden der mobiele schutterij, hoogst drukkend en kostbaar zou worden. Het getal uren aan oefeningen te besteden zou zeer aanzienlijk moeten worden vermeerderd, en hieruit vloeit

van zelf eene vermeerdering van tijdverlies voort, waarbij nog dat moet worden gerekend veroorzaakt door overgang van de eene bezigheid tot de andere. Het zou volstrekt niet opgaan slechts den tijd in aanmerking te nemen, door de wet aan oefenings-uren in beslag genomen. Het verlies is vrij wat aanzienlijker. Als men den tijd, dien de mobiele schutterij zou moeten afzonderen om slechts een redelijken graad van geoefendheid te erlangen, op deze wijze berekende en herleidde tot geld, dan zou men verbaasd staan over het verlies dat en de leden der schutterij, en het nationaal vermogen jaarlijks zouden moeten lijden door eene dergelijke inrichting. Duizenden zouden bovendien moeten worden gedwongen tot bezigheden, niet alleen in strijd met hunne belangen maar ook met hunne neigingen, en alleen om hierin te slagen zou eene veel strengere krijgstucht moeten worden ingevoerd dan thans bij de schutterij bestaat. Instellingen als deze zouden weinig strooken met onzen volksaard; wij zien bovendien dat zij volstrekt niet goedkoop zouden zijn vooral wanneer men in aanmerking neemt wat door het Rijk, de gemeente en de schutters zelf, in klinkende munt, nog aan de zaak zou moeten worden ten kosten gelegd. 1)

Men mag zich dan ook overtuigd achten, dat men aan onze schutterij — gelijk de Grondwet haar heeft verordend — nimmer eene organisatie en een' graad van geoefendheid zal kunnen geven, die haar in staat stelt de vaste krijgsmacht te velde, tijdig en met gunstig gevolg, bij te springen. De sterkte dier krijgsmacht behoort dan ook dienovereenkomstig te worden geregeld.

Aan de schutterij eene zoodanige inrichting te geven, dat zij al dadelijk zal vermogen aan infanterie, vesting-artillerie (ten minsten aan goede handlangers) en zelfs aan genie-troepen, een wellicht klein maar niet te versmaden bruikbaar aandeel te leveren, in de bezettingen onzer talrijke forten, behoeft niet onmogelijk te worden gerekend.

1) Zie mijn: *De organisatie bij de wet onzer strijdkrachten te land*. Breda. BROESE & Co. 1871.

HET OPPERGEZAG OVER DE KRIJGSMACHT.

Volgens de 1^e alinea van art. 58 der Grondwet „heeft de Koning het oppergezag over zee- en landmacht.” Dit oppergezag wordt uitgeoefend in overeenstemming met de verdere bepalingen der Grondwet en met den inhoud der wetten die daaruit zijn voortgevloeid. Hier komen vooral in aanmerking, uit de Grondwet:

„Art. 53. De Koning is onschendbaar; de Ministers zijn verantwoordelijk.

„Art. 73. De Koning stelt ministeriële departementen in, benoemt er de hoofden van, en ontslaat die naar welgevallen.

„De hoofden der ministeriële departementen zorgen voor de uitvoering der Grondwet en der andere wetten, voor zooverre dit van de Kroon afhangt.

„Hunne verantwoordelijkheid wordt geregeld door de wet.

„Alle Koninklijke besluiten en beschikkingen worden door een der hoofden van de ministeriële departementen mede onderteekend.

„Art. 159. De hoofden der ministeriële departementen staan, wegens ambtsmisdrijven, ter vervolging hetzij van Koningswege, hetzij van wege de Tweede Kamer, teregt voor den Hoogen Raad.”

Uit de *Wet van den 22sten April 1855 (Stbl. no. 33)* houdende regeling der verantwoordelijkheid van de hoofden der ministeriële departementen.

„Art. 2. De mede-onderteekening van Koninklijke besluiten of Koninklijke beschikkingen wijst het hoofd van het ministerieel

departement aan, dat voor die besluiten of beschikkingen aansprakelijk is.

„Art. 3. Strafbaar zijn de hoofden der ministeriële departementen :

„c. die nalaten uitvoering te geven of te doen geven aan de voorschriften der Grondwet, der andere wetten of van algemeene maatregelen van inwendig bestuur van den Staat en van zijne koloniën en bezittingen in andere werelddeelen, voor zoover die uitvoering wegens den aard des onderwerps tot hunne ministeriële departementen behoort of uitdrukkelijk aan hen is opgedragen.”

De Koning heeft dus het oppergezag over zee- en landmacht, maar ons staatsrecht eischt, dat zich voor Zijne bevelen, in welken vorm ook gegeven, een der hoofden van ministeriële departementen aansprakelijk stelt.

Het voeren van het oppergezag leidt soms tot de harde verplichting van te straffen. Het opleggen eener disciplinaire straf is eene beschikking en het hoofd van een der ministeriële departementen moet deswegens aansprakelijk zijn.

Nu zeggen de artikelen 9 en 15 resp. van de *Rechtspleging bij de Zeemacht* en van die *bij de Landmacht*: „Indien een gearresteerde zich over het arrest of over de hem opgelegde straf bezwaard vindt, zoodat hij meent ten onregte gearresteerd, of onschuldig, of te zwaar gestraft te zijn, zal hij daarover zijne klagten alsdan kunnen inbrengen, en zelfs mogen verzoeken, dat de zaak door eenen krijgsraad worde onderzocht.”

Als een dergelijk geval zich voordoet en de zaak werkelijk voor eenen krijgsraad komt, dan wordt het geval niet beschouwd als een appèl op een hooger recht, maar dan wordt de eerste rechter, hij die de straf oplegde, in staat van beschuldiging gesteld en opgeroepen zich als beklaagde te verantwoorden hetzij aan den krijgsraad hetzij aan het Hoog Militair gerechtshof naarmate van den rang dien hij bij de krijgsmacht bekleedt.

Wij weten bij ondervinding dat zelfs ministers van marine en van oorlog niet noodwendig militairen behoeven te zijn. Wij lezen

ook evenmin in de Grondwet als in de wet, houdende regeling der verantwoordelijkheid van de hoofden der ministeriële departementen, iets, waaruit is op te maken dat zich — hoe rationeel het ook zou wezen — juist een der zoogen. militaire ministers voor de straf aansprakelijk zou moeten stellen. Hij die haar heeft opgelegd zou dus reeds om deze redenen niet in de termen kunnen vallen voor een krijgsraad of voor het Hoog Militair Gerechtshof te worden gedaagd. Maar er zou bovendien sprake zijn van *ambtsmisdriff* en daarvoor staat een minister, al is hij ook militair, volgens art. 159 der Grondwet, terecht uitsluitend voor den Hoogen Raad, en dan nog slechts van wege den Koning of van wege de Tweede Kamer.

Men staat hier dus voor het dilemma: óf niet straffen, óf straffen zonder appèl. Het eerste kan hoogst schadelijk wezen en het laatste is onmogelijk, als strijdende met de wet.

Hier is dus een toestand die zeker voorziening eischt.

Mr. J. R. Thorbecke verklaart de 1e alinea van art. 58 der Grondwet aldus:

„Onder de bepalingen, door de Grondwet en gewone wet voorgeschreven, bepalingen daar het Achtste Hoofdstuk van handelt, wordt de strijdkracht van den Staat gesteld in de hand des Konings, om die te formeren en te doen werken.

„Aan den Koning behoort dus, binnen die wettelijke voorschriften:

- „1°. het geven van bevelen tot lichting of uitrusting en ontslag;
- „2°. de inwendige regeling of organisatie en bestiering;
- „3°. het commando tot alle verrigtingen der zee- en landmagt.” 1)

Volgens deze uitspraak, waarvan de juistheid moeilijk is te betwisten: „behoort dus aan den Koning, onder de bepalingen door de Grondwet en gewone wet voorgeschreven, de inwendige regeling of organisatie der strijdkracht van den Staat.”

Is daardoor al dan niet organisatie bij de wet, van die strijdkracht, uitgesloten?

1) Aanteekening op de Grondwet.

Er komt „onder de bepalingen door de Grondwet en gewone wet voorgeschreven, bepalingen daar het Achtste Hoofdstuk van handelt” niets voor dat organisatie bij de wet verbiedt of gebiedt.

Herhaaldelijk is dan ook organisatie bij de wet, van de zoogen. levende strijdkrachten, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, toegezegd.

Reeds in November 1858 werd zij — en toen meen ik voor het eerst — door den Minister van Oorlog Generaal-majoor van Meurs, beloofd in de Memorie van Beantwoording op het voorloopig Verslag betreffende het Xe Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1859. Die minister had het voornemen de wet zóó spoedig in te dienen dat hij afzag van eenige veranderingen die hij in de bestaande leger-organisatie had willen brengen; en daar zijne begrooting op die veranderingen was gebaseerd ging hij er toe over haar te wijzigen. Hij zeide uitdrukkelijk dat hij daartoe *behoorlijk was gemachtigd*. Dit behoorlijk gemachtigd kon niets anders beteekenen dan *gemachtigd door de Kroon en den Raad van Ministers*.

De Minister van Meurs trad af in den zomer van 1859, en werd den 1sten September van dat jaar, in hetzelfde kabinet, vervangen door den Generaal-majoor de Casembroot. Deze was tegenstander van leger-organisatie bij de wet; hij putte bezwaren uit art. 178 der Grondwet en zijne ambtgenooten — blijkbaar weinig vast in hunne schoenen staande — voegden zich naar zijne zienswijze.

Den 1sten Februarij 1862 trad het ministerie Thorbecke op met den Generaal-Majoor Blanken als Minister van Oorlog. Bij de eerste begrooting door hem der Vertegenwoordiging aangeboden drongen de voorstanders eener organisatie van het leger bij de wet, in de schriftelijke gedachtenwisseling, aan op verwezenlijking hunner wenschen. De Minister antwoordde: „dat hij geen bepaald tegenstander was van zoodanige wet en zich dus reeds daarmede had beziggehouden.” Hij gaf echter te kennen dat zij naar zijne meening tot aanzienlijke vermeerdering van uitgaven zou leiden, en dit geopende vooruitzicht schijnt voor de Tweede Kamer voldoende te zijn geweest om de zaak verder te laten rusten.

De Minister van Oorlog van den Bosch die den Generaal Blanken den 1en Junij 1866 verving, deed in deze richting geene toezeggingen. Zijn opvolger de Luit.-Generaal van Mulken, die de portefeuille van Oorlog den 4en Junij 1868 aanvaardde, gaf daarentegen weder toe aan den drang door de Tweede Kamer op hem uitgeoefend. Hij beloofde leger-organisatie bij de wet, in de Memorie van Beantwoording op het Voorloopig Verslag over de begroting voor 1870, en deelde in de Memorie van Toelichting, op de door hem in de eerste helft van dat jaar aangeboden Vestingwet, mede dat hij er toe zou overgaan zoodra die Wet zou zijn goedgekeurd.

Zooals bekend is kwam de Vestingwet eerst lang na het aftreden van den minister van Mulken tot stand. Hij werd den 4en Januarij 1871 opgevolgd door den kolonel Booms die echter, na weinige weken, wegens ziekte, de taak moest overgeven aan den kolonel Engeltaart. In weerwil van den nog al sterken drang der Tweede Kamer wilde deze niet overgaan tot leger-organisatie bij de Wet. Het bleek eindelijk, bij het mondeling debat over het 1e Hoofdstuk der Staatsbegroting voor 1872, dat *al* de ministers — met Mr. Thorbecke aan 't hoofd — vóór eene dergelijke organisatie waren, met uitzondering van den Minister van Oorlog. Het gevolg hiervan was dat deze den 1en Februarij 1872 aftrad en, in den Generaal-Majoor Delprat, een opvolger bekwam die homogeen was met zijne ambtgenooten.

Men ziet dat de Hr. Thorbecke zich bij iedere gelegenheid op de meest uitdrukkelijke wijze verklaarde vóór organisatie der levende strijdkrachten bij de wet, hoezeer hij er zich, in zijne *Aanteekening op de Grondwet*, niet opzettelijk over had uitgelaten. Niettemin was hij slechts consequent, want art. 180 van het zoozeer door hem verdedigde VIIIe Hoofdstuk der Commissie van 17 Maart 1848 zeide: „Het getal en de inrigting der militie (krijgsmacht) worden geregeld bij de wet.”

De Minister Delprat werd den 6en Julij 1872, als zoodanig, reeds vervangen door den Generaal-Majoor Graaf van Limburg Stirum, die zich, in zijne Memorie van Beantwoording op het Voorloopig Verslag betreffende het VIIIe Hoofdstuk der Staatsbegroting voor

1873, insgelijks op de meest ondubbelzinnige wijze, verklaarde vóór leger-organisatie bij de wet.

De Minister van Oorlog Generaal-Majoor Weitzel, opgetreden den 4en Octobor 1873, nam den 22en November van dat jaar dezelfde gelegenheid waar om het voorbeeld van zijn ambts-voorganger te volgen. Hij herhaalde naderhand bij verschillende gelegenheden dat naar zijne overtuiging, de krijgsmacht te land bij de wet behoorde te worden georganiseerd.

De kolonel Enderlein, die hem den 29en April 1875 verving, was niet van die meening; hij was tegen organisatie bij de wet, doch gaf, in zijne Memorie van Beantwoording op het Voorloopig Verslag omtrent het VIIIe Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1876, te kennen dat zijne zienswijze niet op grondwettig bezwaar rustte.

De Hr. Jhr. Klerck, Minister van Oorlog van 1 Februarij tot 30 September 1876, heeft zich niet op stellige wijze over het onderwerp uitgelaten in zijne schriftelijke gedachtenwisseling met de Tweede Kamer.

Hetzelfde kan gezegd worden van den Generaal-Majoor Beijen, die van 30 September 1876 tot 2 November 1877 met de portefeuille van Oorlog was belast. Men meent echter uit de houding door dezen Minister aangenomen, te moeten opmaken dat hij niet gestemd was voor organisatie bij de wet.

De Minister de Roo van Alderwerelt heeft als lid der Tweede Kamer steeds en met kracht op organisatie der krijgsmacht te land bij de wet, aangedrongen.

Zijn opvolger de Luitenant-Kolonel den Beer Poortugael was eveneens niet tegen organisatie bij de wet.

De tegenwoordige Minister van Oorlog Generaal-Majoor Reuther heeft daartegen geen grondwettige bezwaren. 1)

Uit bovenstaand overzicht blijkt dat de bewering, als zou de Grondwet op dit stuk niets gebieden en niets verbieden, niet alleen

1) Bovenstaande mededeelingen zijn, om niet al te uitvoerig te worden, bijna uitsluitend getrokken uit de schriftelijke gedachtenwisseling van de ministers met de Tweede Kamer.

wordt gesteund door het gezag van Mr. Thorbecke, maar ook door het feit dat Kabinetten van allerlei kleur en allerlei richting, zich geneigd hebben verklaard over te gaan tot organisatie bij de wet, van onze krijgsmacht te land.

Moge men nu ook tegen dit denkbeeld grondwettige bezwaren hebben kunnen vinden, vóór het tot stand komen der *Wet tot regeling en voltooiing van het Vestingstelsel*, dan is het moeilijk te begrijpen hoe die, na dien tijd, nog kunnen blijven bestaan. Immers hoewel het VIIIe Hoofdstuk uitdrukkelijk handelt „Van de Defensie”, zoo spreekt het toch nergens opzettelijk over vestingen, forten, onderwater-zettingen enz., zaken, die alle onmiskenbaar tot de defensie behooren. De zorg voor die zaken is, blijkens den geest van het geheele hoofdstuk en van de geheele Grondwet, niettemin evengoed aan de Kroon opgedragen als die voor het onderhouden eener toereikende Zee- en Landmacht. In art. 187 worden de vestingen wel is waar slechts ter loops genoemd, maar zij worden er nog wel 's *Konings vestingen* geheeten. Nu heeft de wet mogen regelen *het Vestingstelsel des Rijks en zijne voltooiing*; zij heeft mogen bepalen welke der bestaande vestingen en forten als verdedigingswerken zouden worden opgeheven en zelfs gesloopt; zij heeft indirect mogen aanwijzen waar nieuwe vestingen of forten zouden worden gebouwd; zij heeft in één woord de aan 's Konings zorgen toevertrouwde doode weêrmiddelen mogen organiseeren, en zij zou dit niet mogen doen met de evenzeer aan 's Konings zorgen toevertrouwde levende strijdkrachten? Eene dergelijke bewering is onhoudbaar en de conclusie kan geene andere zijn, dan dat aan het denkbeeld, van organisatie bij de wet onzer krijgsmacht te land, gevolg kan worden gegeven zoodra slechts de verschillende takken der wetgevende macht het eens zijn over het nut van den maatregel.

RECHTEN EN PLICHTEN VAN HET PERSONEEL DER KRIJGSMACHT.

Sedert de herleving van ons onafhankelijk volksbestaan is, ingevolge art. 178 der Grondwet, een ieder die vrijwillig deel uitmaakt van de Nederlandsche Zee- of Landmacht verplicht te dienen in- of buiten Europa, naarmate de omstandigheden dit — natuurlijk ter beoordeeling der regeering — zullen eischen. De vrijwilligers bij de krijgsmacht in Nederland bijv. kunnen dus naar Indie en die bij de krijgsmacht in Indie naar Nederland worden gezonden. Dat de Grondwet dit gedooft, en zelfs gebiedt, lijdt geen tegenspraak en blijkt ten overvloede door de uitzondering in art. 185 ten aanzien der militie gemaakt. Maar er valt op meer te letten, want summum jus kan soms worden tot summa injuria.

In de eerste plaats zij opgemerkt dat de regeering, van den aanvang af, nooit eenig lid der Nederlandsche krijgsmacht heeft genoodzaakt te gaan dienen bij een of ander onderdeel der krijgsmacht dat meer speciaal was bestemd en werd gebezigd voor de dienst in 's lands overzeesche bezittingen, en dat evenzeer geen geval bekend is, van het verplichten van personen tot de dienst in Europa, wanneer zij zich uitsluitend hadden verbonden tot die in de overzeesche bezittingen. Nimmer is ook in de schriftelijke overeenkomsten waarbij de vrijwilligers zich jegens den Staat verbinden, bedongen dat deze zouden kunnen worden gezonden, werwaarts de Staat goedvond. Nu zou men wel kunnen beweren, dat die overeenkomsten vanzelf niet in strijd mogen zijn met de Grondwet, maar zijn zij dit inderdaad, dan

zou volgens eene eerlijke wetsduiding, daaruit nog slechts haar nietigheid voortvloeijen en beide partijen zouden van hare wederzijdsche verplichtingen zijn ontslagen. Al moge nu ook uit de bewoordingen waarin die stukken zijn gesteld, van geen strijd met de Grondwet blijken, zoodat nietigheid rechtens niet kan worden beweerd, en al moge het nu ook al mogelijk zijn, van haren inhoud gebruik te maken om de overeenkomsten in den hier bedoelden zin uit te leggen, dan zou daardoor nog slechts eene zóó groote onbillijkheid plaats hebben als men zelden had gezien. Het zou niet meer of minder zijn dan kwade trouw, wanneer stilzwijgende voorwaarden die jaren lang hadden gegolden en wier beginselen tot eene soort van gewoonte-recht waren geworden, plotseling, en alleen door het recht van den sterkste, werden verbroken. Er behoeft waarlijk niet te worden bijgevoegd, dat zulk eene handeling zich zelf, door hare gevolgen, ernstig zou bestraffen.

Tot hiertoe is slechts gesproken in 't algemeen over de vrijwilligers bij de krijgsmacht, doch er moet ook nog het een en ander worden in het midden gebracht, meer in het bijzonder, over de officieren bij de landmacht. Vele dezer ontvingen hunne eerste benoeming en werden naar Indië gezonden, na zich — op aanvraag der regeering — te hebben onderworpen aan een uitdrukkelijk voor de dienst in Indië uitgeschreven examen. Andere werden aan de Kon. Mil. Academie opzettelijk voor de landmacht in Indië opgeleid en later daarbij aangesteld. Weder andere genoten aan die inrichting even opzettelijk hunne opleiding voor de landmacht in Europa en werden bij deze geplaatst. Art. 3 van het Reglement voor de Kon. Mil. Academie vergunt zelfs — misschien in strijd met art. 1 der Wet van 30 Mei 1877 (Stbl. N°. 141) — aan den aspirant, te kiezen of hij later als officier wil dienen bij de landmacht in Europa dan wel bij die in de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen.

Op soortgelijke wijze zijn er, te Utrecht en later te Amsterdam, officieren van gezondheid gevormd uitdrukkelijk voor de dienst in Europa of voor die in Nederlandsch Indië, en in de laatste jaren zijn een aantal vreemdelingen aangenomen als officieren bij de geneeskundige dienst aldaar.

Al de hier genoemde categoriën van officieren hebben wel bewezen rechten verkregen, die men zal moeten eerbiedigen, en geen hunner kan dus gedwongen worden te gaan dienen bij het onderdeel der Nederlandsche landmacht dat hij niet heeft gekozen.

Uit dit een en ander volgt dus, dat de praktijk der Grondwet, de landmacht, bedoeld in haar art. 178, feitelijk gescheiden heeft in twee groote deelen, waarvan het eene bestemd is voor de dienst in Nederland en het andere voor die in de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen. De landmacht in haar geheel, d. i. de landmacht in Nederland met die in de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen te zamen genomen, dient echter niet, en kan op grond van het bovenstaande ook niet dienen, in of buiten Europa naar de omstandigheden. Er vloeit ook uit voort dat wanneer men op dezelfde wijze de zeemacht in twee deelen wilde splitsen, m. a. w. wanneer men weder eene zoogen. koloniale marine mocht willen oprichten, men die slechts zoude kunnen vormen met vrijwilligen uit de zeemacht.

Onder de werking onzer Grondwet, heeft er sinds 1815, slechts behoefte bestaan aan troepen voor krijgsverrichtingen in Europa of in de meergenoemde koloniën en bezittingen, maar er zijn daar buiten nog volken aan te wijzen, met wie wij geschillen zouden kunnen hebben die niet anders dan gewapenderhand zouden zijn te vereffenen. Het zou mogelijk zijn dat een gedeelte onzer landmacht daartoe noodwendig zou moeten medewerken en vanwaar dit alsdan te nemen?

Dit kan niet anders zijn dan uit de landmacht van art. 178, of wij zouden ons op zeer vreemde wijze gebonden zien. Die landmacht kan dan ook niets anders eischen dan, wat het eene hierboven genoemde groote deel betreft, dat zij nimmer, tegen haar wil, zal worden aangewend voor de dienst in de koloniën en de bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen, en, wat het andere dezer groote deelen aangaat, dat zij niet, zonder haar toestemming, zal worden aangewezen voor de dienst in Europa. Overigens kunnen zij worden bestemd om te dienen naar de omstandigheden het eene in of buiten Europa en het andere slechts niet in Nederland, maar wel buiten de dikwerf genoemde koloniën en bezittingen. Deze wetsduiding is al zonderling en belemmerend genoeg, maar eene andere, waardoor

nog enger grenzen werden gesteld aan de werkkringen der meer vermelde deelen onzer krijgsmacht te land, zou tot nog grooter ongerijmdheden leiden, en ons kunnen brengen in gevallen waarin het even goed ware alsof wij geene landmacht bezaten.

Vreemde toestanden kunnen, reeds door de tegenwoordige praktijk der Grondwet, worden in het leven geroepen.

Veronderstel dat wij in moeilijkheden waren met eene der Zuid-Amerikaansche republieken en dat het eiland Curaçao door haar werd bedreigd. Wij zouden dan eenen aanval op onze kolonie kunnen voorkomen door zelf aanvaller te worden en ergens in het gebied dier republiek eene landing te doen en wij zouden daartoe een gedeelte der vrijwillige landmacht in Nederland ook zonder hare toestemming kunnen bezigen. Wij zouden daar zelfs militie aan kunnen toevoegen, want art. 185 der Grondwet behelst daartegen geen verbod. Mochten wij het evenwel beter oordeelen Curaçao slechts te verdedigen en daartoe zijne bezetting te versterken, dan zouden wij tot dat einde noch over een gedeelte der gezegde landmacht noch over een gedeelte der militie mogen beschikken zonder hun goedvinden, want het zou dan gelden de dienst in een der koloniën van het Rijk.

De vaderlandsliefde, en misschien ook de welbegrepen eerezucht, onzer zee- en landmacht, heeft Nederland nimmer in verlegenheid gelaten en zal dit ook in de toekomst niet doen. Het mogelijke kwaad waarop werd gewezen schijnt derhalve niet zoo ernstig te zijn, maar het mocht hier daarom toch niet met stilzwijgen worden voorbij gegaan. Het verergert de scheeve verhoudingen die buitendien het gevolg zijn van de wijze waarop onze Grondwet tot dusverre werd uitgevoerd, en doet de vraag rijzen of zij mag worden bestendigd.

De beide laatste alinea's van art. 58 der Grondwet zeggen:

„De militaire officieren worden door Hem — den Koning — benoemd. Zij worden door Hem bevorderd, ontslagen of op pensioen gesteld, volgens de regels door de wet te bepalen.

„De pensioenen worden door de wet geregeld.”

De Koning heeft dus het recht van het doen der eerste benoeming tot officier, en is daarin door niets gebonden dan door art. 6 der Grondwet, dat aldus luidt:

„Ieder Nederlander is tot elke landsbediening benoembaar.

„Geen vreemdeling is hiertoe benoembaar dan volgens de bepalingen der wet.”

Dat hier door benoeming „eerste benoeming” moet worden verstaan blijkt niet alleen uit de wijze waarop het grondwets-artikel wordt toegepast ten gevolge der daaruit voortgevloede *Wet van den 28en Augustus 1851* (Stbl. N°. 128), maar ook uit de *Memorie van Toelichting* gevoegd bij het ontwerp van Wet N°. 2, bij Koninklijke boodschap van 19 Juni 1848, der Tweede Kamer aangeboden. Men leest daar dat het Oppergezag, om aan zijne bestemming te beantwoorden, noodig heeft „eene volkomene vrijheid bij de eerste aanstelling of *benoeming*.”

De regels volgens welke de militaire officieren worden bevorderd, ontslagen of op pensioen gesteld zijn opgenomen in de meer vermelde *Wet van den 28en Augustus 1851* (Stbl. N°. 128). Die wet bevat ook eene Afdeling handelende: *Van het op non-activiteit stellen*, die door de letter der Grondwet niet wordt geëischt. In het oorspronkelijk ontwerp van Wet, der Tweede Kamer aangeboden, kwam zij dan ook niet voor, maar vrij algemeen werd dit als eene leemte aangemerkt. Schrijver dezes zei er van: „Daar de non-activiteit een belangrijken invloed kan hebben op het lot en de toekomst van den officier, zóó zelfs dat de jaren daarin doorgebracht, in sommige gevallen niet in aanmerking genomen worden bij zijne bevordering of bij zijn pensioneren, en daar het woord non-activiteit, meermalen in de wets-ontwerpen” (ook in dat tot regeling der militaire pensioenen enz.) „voorkomen, zoo gelooven wij, dat zij ook behooren te vermelden, wat non-activiteit is, hoeveel gevallen van non-activiteit er bestaan en welk tractement de officieren, in ieder dier gevallen genieten.” 1)

De drang in en buiten de Kamer uitgeoefend, had ten gevolge

1) Zie: *Militaire Spectator*, *Tweede Serie*, 111e deel, blz. 417.

dat de Afdeeling, bij Nota van wijziging, in de Wet werd gebracht. Het overigens logisch verlangen naar eene definitie van „non-activiteit” werd niet bevredigd, maar de bepalingen van art. 40 hebben ten gevolge gehad, dat het gemis er van niet is gevoeld.

De pensioenen zijn geregeld bij de *Wet van den 28en Augustus 1851* (*St.bl. No. 129*) die herhaaldelijk, en het laatst bij de *Wet van den 29en Mei 1877* (*St.bl. No. 114*), werd gewijzigd.

„Het is een moeilijk te wêerspreken beginsel „dat men bij de regeling van het bevorderen, ontslaan en pensioneren der officieren, den Staat en den officier (of den militair in 't algemeen) als contracterende partijen dient te beschouwen, die beide hunne rechten en verplichtingen hebben. Naar die rechten en naar die verplichtingen moet een onpartijdig onderzoek gedaan worden, ten einde met naauwkeurigheid te kunnen omschrijven wat beide verschuldigd zijn en wat beide te vorderen hebben; dit een en ander behoort in het contract, of in de wet, opgenomen, en daarbij de noodige waarborgen gevoegd te worden, dat de partijen, te zijner tijd, aan het verschuldigde getrouw en eerlijk zullen voldoen.” 1) Aan dit beginsel heb ik, in een afzonderlijk geschrift, getoetst zoowel de regels volgens welke de officieren, en de militairen in het algemeen, worden gepensioneerd, als de wijze waarop hunne pensioenen zijn geregeld. De uitkomst was verre van bevredigend en gaf mij aanleiding te zeggen:

„De Staat stelt zich nog al hoog, en vrij wat hooger dan hem toekomt. Hij kan er niet toe besluiten zich eenvoudig te beschouwen als een zedelijk lichaam met rechten en plichten. Hij wil nog gaarne zijn een groot, zeer groot heer, door eene diepe klove gescheiden van het gros der menschenkinderen, eene klove, die alleen door zedelijke verplichtingen wordt aangevuld. Hij wordt er in onzen tijd vaak genoeg aan herinnerd, dat dergelijke begrippen

1) Dit werd reeds door schr. staande gehouden in Maart 1851, zie: *Militaire Spectator*, *Tweede Serie*, 111e Deel, bl. 413.

geen koers meer hebben, doch waar het kan brengt hij ze niettemin onwillekeurig in praktijk. Hij erkent dus geen *ruil* van diensten, want dit sluit gelijkheid in zich, maar hij wil, zooals dit aan een groot heer betaamt, wel eens genadig zijn, doch handelt overigens uitsluitend in zijn belang." 1)

Het ligt niet in het plan van dezen arbeid de regels volgens welke de officieren worden bevorderd en ontslagen, insgelijks aan het — hierboven vermeldde — beginsel te toetsen, maar deed men het, men zou resultaten verkrijgen die evenmin voldoende zouden kunnen worden geacht.

De tweede alinea van art. 91 bespreekt nog een ander zeer belangrijk recht der krijgslieden; zij zegt:

„Krijgslieden in werkelijke dienst, het lidmaatschap van een der beide Kamers aanvaardende, zijn gedurende dat lidmaatschap van regtswege op nonactiviteit. Ophoudende lid te zijn, keeren zij tot de werkelijke dienst terug.”

Dit gedeelte van art. 91 is indertijd niet zonder invloed gebleven op de wijze waarop men de beide laatste alinea's van art. 58, had te beoordeelen.

In zijn reeds vermelden brief, aan den Koning, van den 11en Mei 1848 had de Generaal Nepveu als zijne meening doen kennen, dat de officieren door den Koning moesten worden benoemd en ontslagen, slechts het bevorderen en pensionneeren wilde hij door de wet zien geregeld. Een der organen van het Nederlandsche leger 2) zei daarvan het navolgende:

„Wat het benoemen betreft hiermede vereenigen wij ons gaarne, want niemand kan meer belang hebben dan de regeering, om daarbij van goede beginselen uit te gaan. Met het ontslaan is het echter anders gelegen, vooral van het oogenblik dat zich een verantwoordelijk ministerie tusschen ons en den Koning heeft gesteld

1) *De Militaire pensioenen der Land- en Zeemacht enz.*, 's Gravenhage, DE GEBROEDERS VAN CLEEF, 1878.

2) *De Militaire Spectator 1e Serie*, Dl. 16, bl. 215.

en dat de officier zitting neemt in de Staten-Generaal. Er kunnen zeer bekwame en zeer goede officieren zijn, die hunne verplichtingen als volksvertegenwoordiger anders zullen begrijpen dan de regeering, en er kunnen mannen in het bestuur komen die, zooals men dit elders heeft gezien, van meening zijn dat ambtenaren die steeds een ander gevoelen aankleven dan het bestuur van het oogenblik, uit de dienst moeten worden ontslagen.

„Maar al kon men ook geene voorbeelden van dergelijke gevallen aanhalen, dan nog zou men kunnen vragen: welk kiesdistrict zal eenen persoon afvaardigen, voor wiens onafhankelijkheid men geen den minsten waarborg heeft?

„Wij herhalen het, onze geheele toekomstige deelneming aan de Volksvertegenwoordiging, staat of valt met deze bepaling.”

De Minister van Staat, G. Graaf Schimmelpenninck, had zich in het *Rapport en Missive*, waarbij hij op 11 Mei 1848 aan den Koning ontslag vroeg als Minister van Financiën enz., eveneens verklaard tegen het regelen bij de wet van het ontslag der Officieren. Hetzelfde orgaan, over dit stuk handelende, kwam er rond voor uit dat men eigenlijk in Nederland nimmer had te klagen gehad over willekeur bij het ontslaan van Officieren — eene getuigenis die ik hier gaarne herhaal — maar, zeide het, „onze verkiesbaarheid voor de Tweede Kamer staat op het spel en daarom ijveren wij voor het regelen van dit punt door de wet.”

Wanneer men zich dit alles, na vele jaren, herinnert in oogenblikken, waarin de kiezers van Nederland hunne afgevaardigden ter Tweede Kamer te Batavia gaan zoeken; als men daarbij bedenkt dat reeds herhaaldelijk Officieren tot leden dier Kamer zijn gekozen, en overweegt, dat er, zonder twijfel, bij de krijgsmacht in Nederlandsch-Indië, vele zijn, die allezins zouden verdienen daartoe in aanmerking te komen, dan rijst als van zelf de vraag wat zal er geschieden, wanneer vroeg of laat op een hunner de keuze mocht vallen? Zal hij dan ingevolge art. 91 der Grondwet, gedurende het door hem aanvaarde lidmaatschap van rechtswege op nonactiviteit zijn? Men zal antwoorden dat dááromtrent geen twijfel kan bestaan en toch is, bij de praktijk onzer Grondwet, twijfel allezins geoorloofd.

Immers als de Grondwet van toepassing werd geacht op het zich in Nederlandsch-Indië bevindende gedeelte der in art. 178 verordende Landmacht, dan hadden ook de beide laatste alinea's van art. 58, voor de daartoe behoorende Officieren geldende moeten wezen. Dit is — gelijk men weet — niet het geval.

„In Nederlandsch Indië worden de Officieren door den Gouverneur-Generaal benoemd.

„Zij worden door hem bevorderd en ontslagen op den voet bij algemeene verordening bepaald.

„De regelen omtrent het toekennen van pensioen en gagementen worden bij algemeene verordening gesteld.” 1)

De hierboven bedoelde algemeene verordeningen zijn uitgevaardigd bij de Koninklijke Besluiten van 24 November 1859 Nos. 69 en 70. Zij voorzien niet eens in het geval dat een Officier der in Nederlandsch-Indië aanwezige Landmacht het lidmaatschap van een der beide Kamers van de Staten-Generaal aanvaardt. De regeering heeft het dus geheel in de hand, een dergelijk Officier, al dan niet, — bijv. door het verleenen of weigeren van verlof — in staat te stellen aan het hem verstrekte mandaat gevolg te geven.

Dat zoo iets niet overeenkomt met den geest der Grondwet vereischt geen betoog. De Officieren der in Nederlandsch-Indië dienende Landmacht moeten dezelfde waarborgen van verkiesbaarheid hebben als hunne wapenbroeders in het moederland, en eenmaal gekozen zijnde, moeten zij, even als deze, bij het aanvaarden van hun lidmaatschap zich slechts aan de bepalingen der Grondwet hebben te onderwerpen.

Dit leidt ons, als van zelf, tot een onderzoek naar de verhouding waarin het in Nederlandsch-Indië aanwezige gedeelte der Landmacht, waarvan art. 178 handelt, tot de Grondwet staat.

Het zal moeten aanvangen met een historisch overzicht.

Het lag in den aard der zaak dat de krijgsmacht, van den, in

1) Art. 42 van het *Reglement op het beleid der Regering in Nederlandsch-Indië*.

1813, herboren Staat der Nederlanden, tot in hare minste bestanddeelen nieuw moest worden opgericht. Onder de korpsen, waaruit zij voor en na, werd samengesteld, werden er ook opgenomen, die bestemd waren voor de dienst in de Koloniën, zoodra de zekerheid was verkregen dat men deze zou terug erlangen.

Die korpsen stonden, van den aanvang af, niet naast, maar tusschen de overigen in, en maakten met hen één geheel uit. Dit blijkt uit zeer veel dat hieronder zal worden aangevoerd.

Het eerste Besluit tot organisatie van het zoogenaamd Staande Leger werd door den Souvereinen Vorst genomen op den 9en Januarij 1814. In dat Besluit is nog geene sprake van troepen bestemd voor de Koloniale dienst. 1)

De gevolgen die de vrede, op 30 Mei 1814 te Parijs gesloten, voor Nederland had, gaven aanleiding, in beginsel aan te nemen dat er voor de Noord-Nederlandsche en de Belgische gewesten ieder eene afzonderlijke krijgsmacht zou bestaan. 2)

In die voor Noord-Nederland werden nu korpsen voor de Koloniale dienst opgenomen, en deze bekwamen nummers die begrepen waren in de volgreeks der nummers van de korpsen ieder wapen uitmakende.

Het Besluit van den Souvereinen Vorst van 13 Januarij 1815 N°. 52 bepaalde dat het regiment infanterie, bestemd voor Oost-Indië, zou worden aangeduid door N°. 5, de twee bataillons Jagers voor West-Indië door N°. 10 en 11, acht bataillons infanterie voor Oost-Indië door N°. 19 t/m. 26, het depôt-bataillon voor de koloniën door N°. 33, en het voor Oost-Indië bestemde regiment cavallerie door N°. 5. 3)

Met den 1en April 1815 had de vereeniging plaats van de Noord- en Zuid- Nederlandsche krijgsmacht. Naar aanleiding hiervan, moest tot eene hernummering worden overgegaan van de verschillende

1) Rec. Mil. 1814, blz. 74.

2) Zie H. Hardenberg; Overzicht der voornaamste bepalingen enz. betreffende het Nederl. leger. Deel II, bl. 15.

3) Rec. Mil. 1815, blz. 201.

korpsen die voortaan de krijgsmacht van het Koninkrijk der Nederlanden zouden vormen.

De Commissaris-Generaal voor het Departement van Oorlog bepaalde bij die gelegenheid „dat de korpsen *ressorterende aan het Departement van Oorlog*, welke andere nummers bekwamen dezelve „eerst op den 1en Junij a. s. zouden aannemen”. 1)

Onder die korpsen „aan het Departement van Oorlog *ressorterende*” werden genoemd al de hierboven aangeduide met nog een, intusschen opgericht, bataillon artillerie, dat N°. 5 had bekomen en behield.

Ook de korpsen infanterie behielden hunne nummers, maar het regiment cavallerie bewam N°. 7.

De Nederlandsche troepen aangewezen voor de dienst in onze Oost-Indische bezittingen vertrokken derwaarts den 29en October 1815. Die voor de West-Indiën gingen den 23en November van hetzelfde jaar op reis naar hunne bestemming. Het zal voldoende zijn ons in het hier volgende te blijven bezighouden met de troepen dienstdoende in Oost-Indië.

Bij Koninklijk Besluit van den 28en December 1816 N°. 36 werd vastgesteld een nieuw „Reglement voor het Depôt-bataillon van de troepen dienstdoende in de koloniën en buitenlandsche bezittingen van het Rijk”. 2) Het reglement bepaalde in art. 9: „De kommandant van het depôt, zal in alles wat den dienst en en het personeel van zijn korps betreft, de orders ontvangen van en onmiddellijk corresponderen met den Commissaris-Generaal van Oorlog, mitsgaders aan denzelven, te dier zake, zijne gewone en buitengewone rapporten en voerdrachten zenden.”

Van eenige verhouding tot het Departement van Koloniën wordt in het reglement niet gesproken.

De Staatsraad Intendant-Generaal van de militaire administratie neemt zelfs beschikkingen, die noodwendig van invloed moeten zijn

1) Rec. Mil. 1815, blz. 629.

2) Rec. Mil. 1817, blz. 254.

op den gang van de dienst in de kolonien; hij stelt de kleeding en uitrusting vast waarvan de militairen aldaar moeten zijn voorzien. Het blijkt niet dat het reglement in overleg met het Departement van Koloniën is samengesteld.

Nadat de Nederlandsche infanterie reeds lang te voren — in 1815 — tot Afdeelingen (Regimenten) was georganiseerd, werd bij Koninklijk Besluit van 27 Februarij 1819 1) voorgescreven, dat „Het Regiment infanterie der Staande Armee N°. 5, dienstdoende in Oost-Indië, zou aannemen N°. 18”. Het hoogste Afdeelingsnummer der in Nederland dienende infanterie was 17.

In 1822 bekwam het „Depôt-bataillon voor de troepen in de koloniën N°. 33”, eene nieuwe organisatie. Het ontving bij die gelegenheid den naam van „Algemeen depôt der Landmacht N°. 33”. 2) Er werden organiek drie, doch feitelijk slechts twee, divisiën aan toegevoegd en het geheel werd dienstbaar gemaakt ook aan andere militaire belangen dan die der krijgsmacht in de koloniën.

Bij Koninklijk Besluit van 28 October 1822 N°. 100 3) werd bepaald, dat „de bataillons infanterie Nos. 19 t/m. 26, dienstdoende in Oost-Indië, zouden worden vereenigd tot twee Afdeelingen, ieder van vier bataillons. Het regiment N°. 18 moest de benaming aannemen van 18e Afdeeling nationale infanterie, en de twee te formeeren afdeelingen moesten uitmaken de 19e en 20e van dat wapen.”

Het blijkt weder niet dat het Departement van Koloniën is gehoord bij het nemen der drie laatstvermelde Koninklijke besluiten.

Op den 19den Februari 1825 werd door den Koning, onder N°. 97, een zeer gewichtig besluit genomen 4). Verschillende gunstige bepalingen werden in het leven geroepen tot belooning van langdurige en trouwe militaire dienst. Daartoe behoorde onder anderen de instelling van bronzen en zilveren medailles voor een dergelijke dienst

1) Rec. Mil. 1819, Deel I, blz. 100.

2) Rec. Mil. 1822, Deel I, blz. 032.

3) Rec. Mil. 1822, Deel II, blz. 149.

4) Rec. Mil. 1825, Deel I, blz. 108.

van twaalf en vier en twintig jaren. Dit besluit werd genomen alleen „op de rapporten van Zijner Majesteits Commissaris-Generaal van Oorlog”, en bij een ander van den 18^{den} Maart 1825 N°. 122, 1) ook van toepassing verklaard op het Korps Mariniers. Er bestaat, voor zooveel uit het *Recueil Militair* is op te maken, geen afzonderlijk Koninklijk Besluit, waarbij de bovenbedoelde gunstige verordeningen ook geldig werden geheeten voor de troepen dienstdoende in de koloniën. Ten aanzien van deze werd nog altijd gehandeld als met troepen „ressorterende aan het Departement van Oorlog.” Voor zoover als blijkt uit de *Algemeene Orders* voor hetgeen men later is gaan noemen het *Nederlandsch Oost-Indisch Leger*, is aan dat leger, ten dezen aanzien, ook nimmer iets anders bekend gemaakt dan het Koninklijk Besluit van 19 Februari 1825 N°. 97 2) en de daarbij behorende aanschrijving van den Commissaris-Generaal van Oorlog.

In art. 34 van het *Reglement op het beleid der Regeering in Nederlandsch-Indie* van 1818, wordt aan den Gouverneur-Generaal het opperbevel toegekend over de Zee- en Landmacht, maar niet het recht tot bevorderen, pensionneeren en ontslaan der officieren. 3)

De wetten waarnaar in Oost-Indië de krijgstucht gehandhaafd en het militaire recht bedeed wordt, zijn dezelfde als die in Nederland van kracht zijn, en werden in Oost-Indië nimmer, bij opzettelijk daartoe uitgevaardigde wetten of Koninklijke Besluiten, ingevoerd. In den tekst dier wetten komt dienaangaande niets voor, tenzij aan het slot van het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande, waar bepaald wordt dat gezegd Wetboek van kracht zal zijn in de Oost- en West-Indische bezittingen, maar dat het aan de Gouvernemen ten aldaar zal vrijstaan, onder nadere approbatie van den Souverein, sommige straffen naarmate van het klimaat en de omstandigheden te wijzigen.

1) Rec. Mil. 1825, Deel I, blz. 125.

2) Zie: Luykes *Algemeene Orders* enz., blz. 5 e. a.

3) Publicatie dd. 22 December 1818 (Ind. Stbl. No. 87).

Overigens zijn al de militaire Wetboeken door het krijgsvolk eenvoudig uit het moederland medegenomen en in de koloniën toegepast, even als gedaan zou worden door ieder ander gedeelte van de Nederlandsche krijgsmacht, dat zich buiten de grenzen van het Koninkrijk begaf. Dit blijkt ook uit de Provisionele Instructie door Commissarissen-Generaal gearresteerd voor het Hoog Militair Gerechtshof. Het Hof wordt daarbij ingesteld en de Instructie spreekt verder alsof de Nederlandsche militaire wetten in Indië ipso jure van kracht waren. 1)

Met het Reglement voor de Garnizoensdienst, gearresteerd bij Besluit van den Souvereinen Vorst van 11 Januarij 1815 N°. 32 is het zonder tegenspraak op dezelfde wijze gegaan.

De reglementen op de Inwendige dienst van de infanterie en van de cavallerie respectievelijk vastgesteld bij Koninklijke Besluiten van 26 Augustus 1817 N°. 72 en 26 Januarij 1820 N°. 21, zijn blijkbaar, door den Commissaris-Generaal voor het Departement van Oorlog, ter naleving naar Oost-Indië gezonden, althans is het niet mogen gelukken eenig spoor van iets anders te vinden. Het eerstgenoemde is aldaar — behoudens wijzigingen — van kracht gebleven tot in 1873.

Wij hebben dus gezien dat de krijgsmacht dienstdoende in Oost-Indië, althans tot in 1825, doorgaande is beschouwd en behandeld geworden, als „ressorterende aan het Departement van Oorlog”. Dit was zelfs zoo sterk, dat in 1825 eene wijziging in het reeds in 1815 vastgestelde reglement op het verhoogde pensioenfonds, eene instelling die toch uitsluitend op de in Oost-Indië dienende Officieren betrekking had, niet tot stand kwam dan nadat de Commissaris-Generaal van Oorlog daarop herhaaldelijk was gehoord. 2)

1) Zie: Besl. van Comm.-Gen. dd. 10 Januarij 1819 No. 7 (Ind. Stbl. No. 21.)

De vraag kan worden gedaan of het instellen van een Hoog Militair Gerechtshof wel grondwettig was. Onvermijdelijk noodig was het zonder twijfel en in dien tijd nam men het minder nauw met de legaliteit. De Gouverneur-Generaal Bn. van der Capellen heeft 10 jaren geregeerd naar eene Instructie die nimmer door den Koning was bekrachtigd.

2) Zie Koninklijk Besluit van 26 Junij 1825 No. 121. Rec. Mil. 1825, Deel I, blz. 222.

Het keerpunt in dezen staat van zaken, ligt ongetwijfeld in de jaren tusschen 1825 en 1830, en trad te voorschijn, niet ten gevolge van veranderde inzichten en van een dientengevolge opzettelijk genomen besluit, maar van lieverlede en naar allen schijn als een uitvloeisel van den aard der omstandigheden.

De eerste sporen van een gebroken verband ontmoet men in 1829. Bij de reorganisatie, die de Nederlandsche krijgsmacht in Europa dat jaar onderging, werd eene nieuwe 18e Afdeeling (Regiment) infanterie opgericht, in weerwil er in Oost-Indië nog altijd eene 18e Afdeeling van dat wapen bestond en bestaan bleef. Wel is waar had de Oorlog op Java geleerd, dat een organisatie in afdeelingen (regimenten) voor de dienst der infanterie in Oost-Indië, eer belemmerend dan voordelig was, en het is dus mogelijk dat men toen reeds besloten was, daarop terug te komen, maar inderdaad geschiedde het niet voor den 24^{en} December 1830. Toen werd de krijgsmacht in Oost-Indië opnieuw tot zelfstandige bataillons gevormd, en wel bij een besluit van den Gouverneur-Generaal. Dit is het eerste organieke besluit aangaande de troepen in Oost-Indië dat niet in het *Recueil Militair* voorkomt. Van dien tijd af werd de eenheid dier krijgsmacht met die in Europa meer en meer verstoord, zoodat er in onze dagen eene schier volkomen feitelijke scheiding bestaat, zonder dat er eene wettelijke bepaling kan worden aangewezen waarop die scheiding rust.

Als het geoorloofd is eene gissing te wagen aangaande de oorzaken en aanleidingen, vooral der eerste handelingen die allengskens tot den tegenwoordigen toestand hebben geleid, dan zou men genegen zijn die in het navolgende te zoeken.

In de eerste plaats, in de persoonlijkheid van hen die in Oost-Indië met het hoogste gezag waren bekleed, onmiddellijk na het eindigen van den oorlog op Java, en dus op een tijdstip toen er zoo belangrijk veel viel te herstellen, te veranderen en te verbeteren bij de aldaar aanwezige krijgsmacht. De Generaal van den Bosch trad reeds in Januarij 1830 op als Gouverneur-Generaal en werd later Commissaris-Generaal. Hij was, wat kennis van zaken betreft, allezins tot handelen bevoegd; hij bezat een groote mate van zelf-

standigheid en het lag geheel in zijn karakter de inmenging van anderen in het volvoeren eener taak, die hij maar eenigzins als de zijne kon beschouwen, zoo niet af te wijzen dan toch te ontwijken.

Op hem volgde na korten tijd, gedurende welken de Generaal van den Bosch aan het hoofd van het Departement van Koloniën stond, als Gouverneur-Generaal de Generaal de Eerens, Oud Directeur-Generaal van Oorlog. Het kan niet anders of ook deze moest zich volkomen bevoegd achten tot zelfstandig handelen en volkomen genegen zijn dit te doen, waar het mogelijk was.

Hij zelf had misschien, als Directeur-Generaal van Oorlog, in de moeilijke jaren van 1830—34 maar al te veel losgelaten van hetgeen hij, in die betrekking, ten aanzien der krijgssaken in Indië van zijne competentie had kunnen achten. Het Departement van Oorlog was destijds zóó overladen met werkzaamheden, zorgen en beslommeringen dat toegefelijkheid, ja onthouding met betrekking tot hetgeen men wellicht bijzaken achtte, in ieder opzicht is te verklaren.

Na de eerste welgeslaagde pogingen om zich van het Departement van Oorlog los te maken, moest dat van Koloniën natuurlijkerwijs verder op dien weg voortgaan. Zucht naar zelfstandigheid en onafhankelijkheid toch is aan iedere autoriteit eigen, en zoo kwam men van zelf tot de schier volkomen feitelijke scheiding waarop hierboven reeds is gewezen.

Maar niet zonder opzet is daar gesproken van eene *schier* volkomen feitelijke scheiding, want er zijn nog altijd overblijfselen aan te wijzen van den oorspronkelijken toestand 1) die derhalve nog niet geheel heeft opgehouden te bestaan.

Doch wat hiervan zij, men is wel genoodzaakt te bekennen, dat de Nederlandsche krijgsmacht in Oost-Indië in hoofdzaak tegenwoordig feitelijk niet meer, gelijk weleer, „ressorteert aan het

1) O. a. dáárin dat het Geneeskundig Personeel van de krijgsmacht in Nederland, zonder daarvoor afzonderlijk te worden beloond, nog altijd, geheel en al, voorziet in de zeer uitgebreide behoefte die het Departement van Koloniën, in het moederland, heeft aan geneeskundigen dienst.

Departement van Oorlog". Zij ressorteert geheel aan het Departement van Koloniën, en de Minister van Oorlog staat thans tegenover dien van Koloniën ongeveer in dezelfde verhouding als de Minister van Binnenlandsche Zaken, wat militaire aangelegenheden betreft, staat tegenover de Ministers van Oorlog en Marine.

De Minister van Binnenlandsche Zaken zorgt voor het bijeenbrengen der militie, levert die af aan zijne ambtgenooten voor Oorlog en Marine en heeft er daarna geene bemoeienis meer mede. Zoo ook levert de Minister van Oorlog, zooveel hij vermag, aan zijnen ambtgenoot voor de Koloniën af, wat deze noodig acht aan personeel en materieel, en heeft er daarna geene bemoeienis meer mede.

Hoewel er nimmer een Koninklijk Besluit of een Wet is uitgevaardigd waarbij de scheiding der beide krijgsmachten opzettelijk is uitgesproken, zoo beweren sommige toch, dat zij gewettigd zou zijn door de bepalingen der Grondwet van 1848. Dit dient derhalve thans te worden onderzocht, want het is van belang te weten, of de feitelijke toestand al dan niet ook de wettelijke is.

Men heeft zich voor het wettelijke der scheiding vooral beroepen op art. 118 der Grondwet dat van dezen inhoud is:

„De Grondwet en andere wetten zijn alleen voor het Rijk in Europa verbindende, tenzij het tegendeel daarin worde uitgedrukt.”

Naar aanleiding hiervan zou de Grondwet, op den dag harer plechtige afkondiging — 3 November 1848 — de in Nederlandsch-Indië aanwezige Landmacht, hebben gescheiden van de Landmacht aanwezig in Europa.

In de eerste plaats zij hier opgemerkt dat zich, in November 1848, in Nederlandsch-Indië bevond, niet alleen een gedeelte der Landmacht maar ook een gedeelte der Zeemacht verordend in art. 178 — vroeger letterlijk art. 204 — der Grondwet, en nu is de vraag geoorloofd, waarom heeft het nieuwe art. 118 dan ook de Zeemacht van art. 178, niet in twee van elkaar onafhankelijke deelen gesplitst?

Omdat het onmogelijk was? Gewis niet want er had reeds vroeger een zoogen. Koloniale Marine in Nederlandsch-Indië bestaan.

Heeft dan art. 118 de in Nederlandsch-Indië aanwezige Landmacht wel niet wettelijk gescheiden van die in Europa, maar toch buiten het bereik der Grondwet gesteld?

Het heeft dit weder even veel, of even weinig, gedaan als het dit deed met de in Nederlandsch-Indië aanwezige Zeemacht; het kon geene onvermijdelijke gevolgen hebben voor de eene die het ook niet moest hebben voor de andere. Art. 118 kon ook slechts buiten het bereik der Grondwet brengen, hetgeen reeds wettig en eigenaardig, uitsluitend in Nederlandsch-Indië tehuis behoorde, gelijk bijv. het zeer talrijke inlandsche gedeelte der Zee- en Landmacht. Maar de in Nederlandsch-Indië aanwezige gedeelten der Zee- en Landmacht, bedoeld in art. 178, behoorden noch wettig, noch eigenaardig, uitsluitend in Nederlandsch-Indië te huis. De Koning had en heeft onbetwistbaar het recht ze terug te roepen, zoodra en zoo vaak Hij verkiest. En nu moge er ook vroeger zijn betoogd, dat de toepassing van dit recht zou ontaarden in *summa injuria*, voor zoover het personeel der Landmacht aangaat, het *recht zelf* wordt daardoor hoegenaamd niet verkort.

Het beroep op art. 118 kan dus niet opgaan, en hij die het tegendeel mogt staande houden, in weêrwil van hetgeen daartegen is aangevoerd, zou tot zonderlinge gevolgtrekkingen moeten komen.

Wanneer de Koning bijv. Zijn zoo even geconstateerd recht mocht bezigen tot het terugroepen van het regiment O.-I. Cavalerie, in zijn geheel, dan zou dit regiment — ware het inderdaad eenmaal, met het groote geheel waartoe het organiek behoort, door de Grondwet van de in Nederland aanwezige krijgsmacht gescheiden — daartoe zoo maar niet van zelf kunnen terugkeeren. Wat zou er dan moeten gebeuren? Zou het regiment in Nederland geheel zelfstandig en slechts „aan het Departement van Koloniën ressorterende” blijven? Dit zou wel niet ondenkbaar maar zeer zeker hoogst ongerijmd wezen, doch nog meer ongerijmd zou het zijn wanneer het tevens moest blijven buiten het bereik der Grondwet.

Eveneens zou de Koning worden verkort in zijn grondwettig

recht, tot het zenden naar Nederlandsch-Indië van uit vrijwilligers bestaande, georganiseerde onderdeelen van de Landmacht in Nederland. Die onderdeelen toch zouden plotseling buiten de Grondwet worden gesteld en dit kan zoo maar niet geschieden door een Kon. Besluit, zelfs niet door eene wet. De Koning zou zelfs verhinderd worden in het doen van individueele overplaatsingen, tegen den wil der betrokkenen, wanneer verlies van grondwettige rechten daarvan het gevolg moest zijn.

Nog eenige zeer belangrijke vragen zou men kunnen doen.

Wanneer de in Nederlandsch-Indië aanwezige Landmacht, in 1848, inderdaad door de Grondwet is gescheiden van de rest der Landmacht bedoeld in art. 178, hoe staat het dan met de wetten door die gescheidene Landmacht naar Indië medegenomen en daar tot heden eenvoudig nageleefd zonder dat ze ooit opzettelijk werden afgekondigd? Zouden die wetten dan niet moeten worden gerekend tot die waarvan art. 118 handelt? 1)

Wat beduiden de woorden van art. 178 „om te dienen in of buiten Europa naar de omstandigheden”? Zeker, en het is hierboven zelfs aangetoond, kan het nuttig zijn de Landmacht ook elders buiten Europa te zenden dan naar de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen, maar er is, in alles wat ten aanzien der herziening van de Grondwet is geschreven en gesproken, geen spoor te vinden, dat men voor dergelijke gevallen alléén voorzieningen heeft willen treffen.

Vervolgens, zou men kunnen vragen of art. 58 in zijn geheel of slechts gedeeltelijk niet verbindende is voor Nederlandsch-Indië? Is het niet verbindend in zijn geheel, dan blijft in het midden of de Koning wel het oppergezag heeft over de Zee- en Landmacht aldaar, hetgeen eene ongerijmdheid zou zijn.

1) Tot die wetten behooren o. a. al de militaire Wetboeken; de Fransche wet van 10 Julij 1791 en het Fransch Keizerlijk Decreet van 24 December 1811. De beide laatsten behelzen de grondslagen der nog altijd bestaande Instructie voor de Plaatselijke Kommandanten en de voorschriften voor Staat van Beleg en Staat van Oorlog.

Is het slechts gedeeltelijk niet verbindend, wie heeft dan uitgemaakt, of wie heeft recht uit te maken, bij welke der verschillende bepalingen, in het art. vervat, de verbindbaarheid ophoudt?

Men heeft zich ter verklaring van 's Konings oppergezag over de Zee- en Landmacht in Nederlandsch-Indië, ook beroepen op de 1e alinea van art. 59 aldus luidende: „De Koning heeft het opperbestuur der koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen”, Hij heeft dus ook, zegt men, het opperbestuur der Zee- en Landmacht aldaar. Maar *opperbestuur* is vrij wat zwakker dan *oppergezag* en dezelfde bepaling kwam, belangrijk sterker geformuleerd, ook voor in de Grondwet van 1815 die reeds aannam dat de koloniën enz. werden verdedigd door de vaste krijgsmacht die zij in art. 204 verordende. 1) Dit oude voorschrift kan derhalve niet dienen tot verklaring van geheel nieuwe toestanden die men beweert door de Grondwet van 1848 in het leven te zijn geroepen. Alleen dan zou dit, in het besproken geval, kunnen, wanneer ook maar het geringste spoor voorhanden was dat men het indertijd beschouwd had als een voldoende voorziening in eene geheel andere en nieuwe opvatting van art. 178.

Art. 24 der *Wet tot regeling van de bevordering, het ontslag en het op pensioen stellen der Militaire Officieren bij de Landmacht* zegt:

„Wij behouden ons voor, om in sommige gevallen officieren van het leger in Oost- of West-Indië bij het leger hier te lande over te plaatsen enz.”

De regeering zeide in de Memorie van Toelichting op het Ontwerp van wet, ten aanzien van dit artikel:

„Zoolang het meermalen ter sprake gebracht denkbeeld eener vereeniging van het leger in Oost-Indië met dat hier te lande, niet tot verwezenlijking is gekomen, is de bepaling in dat artikel vermeld noodzakelijk, ten einde de ondervinding en de krijgsservaring van de Officieren van het koloniale leger ten nutte van de dienst hier te lande te kunnen aanwenden, enz.”

1) Zie: *Mr. J. R. Thorbecke, Aanteekening op de Grondwet, ad Art. 208.*

De regeering had niet alzoo kunnen of mogen spreken wanneer zij had aangenomen dat de beide krijgsmachten door de Grondwet waren gescheiden, want het zou haar dan niet mogelijk zijn ze zonder Grondwetsherziening weder te vereenigen.

Dat de bevordering, het ontslag en het op pensioen stellen der militaire Officieren bij de Landmacht in Nederland, bij eene afzonderlijke wet werd geregeld, bewijst nog niet dat eene dergelijke afzonderlijke wet, voor de Officieren van de in Nederlandsch-Indië aanwezige Landmacht, moest uitgesloten worden.

Bij de behandeling, in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, van het Reglement op het beleid der regeering in Nederlandsch-Indië, in 1854, werd zoowel door de Regeering als door de Kamer, een geheel ander standpunt ingenomen. De oorsprong van den feitelijken toestand, die toen reeds gedurende meer dan eene kwart eeuw bestond, schijnt met de wijze waarop hij geboren werd volkomen uit een ieders geheugen gewischt te zijn geweest. Die toestand werd toen, stilzwijgend, zoo geheel als wettig aangenomen dat men sprak en handelde alsof er aangaande die wettigheid geen den minsten twijfel bestond. De Minister van Koloniën zeide:

„De koloniale landmacht is een zelfstandige inrichting, waarvan het bestuur, de hoofd-administratie en de rekenplichtigheid gevestigd zijn te Batavia, buiten bemoeienis van het Ministerie van Oorlog.” 1)

De Minister verkondigde hier een algemeen bekend feit, maar hij deed het om er wettelijke bepalingen op te gronden en nam het feit dus ook aan als wettig bestaande, en hierin dwaalde hij, gelijk wij zagen, schroomelijk.

De Minister meende dat art. 58 „niet voor de koloniën was geschreven”, 2) maar hij nam aan dat het eerst ophield verbindbaar te zijn met den tweeden volzin van de tweede alinea. De juistheid van die opvatting werd door niemand betoogd en ook door niemand

1) Zie Memorie van Toelichting van het Ontwerp van Wet, aangeboden bij Koninklijke Boodschap van 15 December 1854 ad art. 34 (37 nieuw).

2) Ibid. ad art. 35 (38 nieuw).

bestreden maar moet, blijkens het bovenstaande, tot nader bewijs worden ontkend.

De Minister beriep zich natuurlijkerwijs ook op art. 118, doch wij hebben gezien met welk recht. Ook haalde hij aan het laatste gedeelte van art. 59 aldus luidende: „Andere onderwerpen deze koloniën en bezittingen betreffende, worden door de wet geregeld zoodra de behoefte daaraan blijkt te bestaan.” Als echter het beroep op art. 118 niet kan worden aangenomen dan is er ook geen sprake van een onderwerp dat uitsluitend betreft de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen.

Het blijkt zeer duidelijk dat men zich, geheel vruchteloos, in zeer zonderlinge bochten heeft gewrongen om het bewijs te vinden dat de feitelijke toestand met den wettelijken strookte.

Het zou een te omslachtige arbeid zijn, alles na te gaan, wat er tusschen de regeering en de vertegenwoordiging is voorgevallen met betrekking tot het onderwerp wat ons bezig houdt. Het moge voldoende zijn nog eenige regelen te wijden aan de laatste gedachtenwisseling die er — en wel in 1869 — over is gehouden; zij geeft aanleiding tot de navolgende beschouwingen en gevolgtrekkingen.

De beraadslagingen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, op den 2^{en} Julij van genoemd jaar gevoerd, over het toen aanhangige Ontwerp van Wet tot regeling van het onderwijs bij de Koninklijke Militaire Akademie, bewijzen ten duidelijksten dat destijds en de regeering en de meerderheid der Kamer van meening was dat de Grondwet geen afzonderlijke krijgsmacht in Indië eischte noch kende.

Het debat liep over art. 1 waarvan de eerste § aldus luidde:

„De Koninklijke Militaire Akademie is bestemd:

„1°. tot het opleiden van jongelieden tot Officieren van alle wapens bij het leger hier te lande en bij dat der koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen.”

Tegen deze § waren reeds in het Voorloopig Verslag bedenkingen geopperd. Volgens mededeelingen van den heer van Sijpesteijn waren er in de sectiën leden geweest die er in zagen het „inciden-

„teel bij de wet uitmaken dat er afzonderlijke legers zouden zijn,” terwijl die leden integendeel sterk gestemd waren „voor het wegnemen van elken hinderpaal tegen eene zamensmelting der Nederlandsche en koloniale krijgsmacht”. Zij hadden dan ook in genoemd Verslag in bedenking gegeven de § aldus te wijzigen:

„tot het opleiden van jongelieden tot Officieren van alle wapens bij het leger, hetzij hier te lande, hetzij in de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen.”

De regeering was, in hare Memorie van Beantwoording, over dit gedeelte van het Voorloopig Verslag stilzwijgend heengegleden, maar de heer van Sijpesteijn kwam er thans op terug en stelde de daar in overweging gegeven wijziging als amendement op het Wetsontwerp voor. „Men achte”, zeide hij, „het verkeerd hier incidenteel bij de Wet uit te maken dat er afzonderlijke legers zouden zijn, en men verlangde eene redactie, die, zonder iets te praejudicieren, de mogelijkheid openliet om later, zonder wijziging in deze wet te brengen, indien dit dan mocht worden gewenscht, eene geheele of gedeeltelijke vereeniging van die legers tot stand te brengen.”

Het is niet noodig hier eene uitvoerige geschiedenis te geven van dit amendement. Het werd door den voorsteller los gelaten voor een ander, dat naar zijne meening beter was geredigeerd, en en dat door den heer Heemskerk Azn., ter bereiking van hetzelfde doel, was voorgedragen. Toen dit echter nog al bestrijding vond werd het amendement van van Sijpesteijn, door den heer de Roo van Alderwerelt, als van hem zelf uitgaande, weder voorgesteld en ten slotte aangenomen met 31 tegen 25 stemmen.

Bij het debat werd door de verdedigers van het amendement herhaaldelijk op den voorgrond gesteld dat men bij deze gelegenheid in geen een deele wilde uitmaken of er hier en in Indië, al dan niet, volgens de Grondwet, afzonderlijke krijgsmachten moesten of mochten zijn. Hoewel die verdedigers, en dus ook de 31 leden die het amendement hielpen aannemen, natuurlijkerwijs van oordeel waren dat de Grondwet geene afzonderlijke krijgsmachten eischte, wilden zij voor den oogenblik toch niets anders, dan dat de kwestie ongepraedjudiceerd zou blijven.

Slechts één bestrijder, de heer van Beijma thoe Kingma, was van meening dat de Grondwet „geenszins heeft kunnen bedoelen dat de landmacht in Nederland en in Indië slechts *één leger* zou vormen”. Zijn betoog rustte echter blijkbaar — zooals de heer Heemskerk Azn. ook duidelijk aantoonde — op een geheel verkeerd begrip van het woord *leger*.

De heer Thorbecke stemde tegen het amendement, doch niet wegens eenig grondwettig bezwaar, maar enkel dewijl hij het nut er van niet inzag. Hijzelf had in de Commissie van Rapporteurs „voor het geval” — namelijk het geval der eventueele vereeniging der beide krijgsmachten — „dat de lezing van het ontwerp scheen te praecjudicieren in bedenking gegeven te lezen zooals nu het amendement luidt,” maar „het kwam hem voor dat die redactie geen groot praktisch belang had.”

Bij zijne bestrijding kantte de Minister van Oorlog, Generaal van Mulken, zich met kracht tegen de vereeniging. Zijne tegenstanders brachten in het midden dat hiervan nog geen sprake was en bij deze gelegenheid ook geen sprake kon zijn, zoodat zij zich zelfs opzettelijk onthielden van iedere poging tot het ontzenuwen zijner agumenten. Het amendement liet alles in het midden en wilde noch in de eene, noch in de andere richting iets beslissen. De Minister hield echter vol, maar hij beriep zich in zijn pleidooi *geen enkele keer* op de Grondwet.

De Minister van Koloniën, de heer de Waal, voerde slechts gedurende eenige oogenblikken het woord. „Hij rekende zich namelijk verplicht het grondwettig bestaan van het Indisch leger te verdedigen tegen den heer Heemskerk Azn.”, maar deze beweerde terecht dat het niet in de bedoeling kon liggen evenmin van hem als van de Heeren van Sijpesteijn en de Roo van Alderwerelt, om aan de Indische krijgsmacht haar recht van bestaan te ontzeggen. Hij zeide: „Het zoude hier werkelijk niet alleen buiten de orde zijn, maar eene kolossale dwaasheid wezen, zoodanig iets door de Kamer te laten beslissen.” De Minister van Koloniën was echter niet zeer duidelijk, misschien was het zijne bedoeling, *het grondwettig afzonderlijk bestaan* der Indische krijgsmacht te verdedigen,

maar hij zeide het niet en deed het ook niet. Hij achtte het voldoende te verwijzen naar hetgeen door de heeren van Beijma thoe Kingma en Thorbecke was gezegd. De eerste nu was voldoende door den heer Heemskerk weerlegd en de tweede had onmiskenbaar toegegeven dat de Grondwet geen afzonderlijke krijgsmacht in Indië kent, want hij had zelf een amendement aan de hand gedaan om de eventueele vereeniging der beide krijgsmachten mogelijk te maken. Het beroep op den heer Thorbecke pleit dus tegen de gemaakte veronderstelling dat de Minister van Koloniën misschien het afzonderlijk bestaan der Indische krijgsmacht als een uitvloeisel van de voorschriften der Grondwet heeft willen verdedigen.

Men mag dan ook veilig aannemen, dat destijds en de regeering en de meerderheid der Tweede Kamer van oordeel was dat, in de Grondwet, het afzonderlijk bestaan eener krijgsmacht in Indië niet werd gehuldigd, veel minder geëischt.

Al het vorenstaande overwegende moet men wel tot de uitspraak komen:

„dat er wel is waar een feitelijke scheiding bestaat tusschen de in Nederlandsch-Indië aanwezige landmacht en die in Nederland, maar dat die feitelijke scheiding geen wettelijken bodem tot grondslag heeft.” 1)

Een gevolg hiervan is dat art. 58 der Grondwet in zijn geheel van toepassing is op de in Nederlandsch-Indië aanwezige Landmacht en dat de drie laatste alinea's van art. 42 van het Reglement op het beleid der Regeering in Nederlandsch-Indië geen grondwettig recht van bestaan hebben.

Nadat bovenstaande regelen waren geschreven verschenen de Wetten van 14 November 1879 (Stbl. Nos. 191 en 192). De eerste strekt tot wijziging van het *Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk*

1) Tot mijn genoegen ontmoet ik hier Mr. I. Heemskerk Az. Deze staatsman zegt in zijn *Praktijk der Grondwet* bl. 353: „De eenheid der zeemacht en die der landmacht voor Nederland en voor Oost- en West-Indië ligt m. i. wel degelijk in de bedoeling van art. 173 der *Grondwet*.”

te Lande, en de tweede tot wijziging van het *Reglement van Krijgstucht* voor genoemd krijgsvolk.

In beiden worden o. a. de lijfstraffen afgeschaft.

Deze wetten zijn ingevolge art. 118 der Grondwet alléén voor het Rijk in Europa verbindende, dewijl het tegendeel er niet in wordt uitgedrukt.

Behoort nu de in Nederlandsch-Indië aanwezige Landmacht niet tot die welke is verordend in art. 178 der Grondwet, dan kunnen de genoemde wetten voor haar ook niet verbindend zijn, en men zal het vernederende schouwspel beleven dat duizende Nederlanders die in hare gelederen dienen, aan lijfstraffen onderworpen, althans blootgesteld blijven.

VERDERE PLICHTEN DER INGEZETENEN TEN AANZIEN DER LANDSVERDEDIGING.

Deze plichten zijn omschreven in het aldus luidende art. 187 der Grondwet:

„Al de kosten voor de legers van het Rijk worden uit 's Lands kas voldaan.

„De inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten en leverantiën, van welken aard ook, voor 's Konings legers of vestingen gevorderd, kunnen niet dan tegen schadeloosstelling, op den voet in de reglementen bepaald, ten laste van één of meer inwoners of gemeenten worden gebragt.

„De uitzondering voor tijden van oorlog regelt de wet.”

Door dit artikel werd het onderwerp aanmerkelijk beter geregeld dan geschied was door art. 210 der Grondwet van 1840, dat volkomen gelijklopende was aan art. 212 der Grondwet van 1815. De tweede alinea daarvan was van dezen inhoud:

„De inkwartiering en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten en leveranciën, van welken aard ook, aan 's Konings legers of vestingen, kunnen niet ten laste van een of meerdere inwoners of gemeenten worden gebragt. Zoo door onvoorziene omstandigheden zoodanige transporten of leveranciën van bijzondere personen of gemeenten worden gevorderd, zal het Rijk dezelve tevens teemoet komen en, op den voet bij de reglementen bepaald, schadeloos stellen.”

Men ziet dat de eerste volzin tot regel stelde, dat geen inkwartiering of onderhoud van krijgsvolk, geene transporten of leveran-

ciën, van welken aard ook, ten behoeve der krijgsmacht, konden worden opgelegd aan bijzondere personen of gemeenten. In den tweeden volzin werd alleen voor *transporten* en *leveranciën* uitzondering gemaakt voor het geval van onvoorziene omstandigheden, en dan natuurlijk tegen schadeloosstelling.

Zeër waarschijnlijk is men in 1815 verder gegaan dan men bedoelde, maar de beteekenis van het artikel stond vast en heeft meermalen aanleiding gegeven tot verzet, tot weigering van inkwartiering. Men kan in Mr. J. R. Thorbecke's *Aanteekening op de Grondwet* zien, langs welke wegen men er in slaagde de inkwartieringen, die toch onvermijdelijk noodig bleven, als wettige handelingen te doen aanmerken. Het feit der vergissing van 1815 geeft aanleiding tot de volgende beschouwing, die wel eenige overweging schijnt te verdienen.

Men kan niet ontkennen, dat de geschiedenis der oorlogen talrijke bewijzen levert van willekeur, door de militaire autoriteit, soms schijnbaar zonder noodzakelijkheid, gepleegd jegens de ingezetenen ook van het eigen land. Het mag dan ook niet bevreemden, dat de volken getracht hebben en nog trachten zich daartegen te beveiligen door de bepalingen hunner grondwetten en wetten. De vraag is echter of in deze niet eene reactie is waar te nemen, die op hare beurt tot schadelijke gevolgen kan leiden? 't Is althans eene waarheid, dat in Nederland de militaire autoriteit, in het belang der verdediging van het vaderland, tegenover de ingezetenen zoodra niet eenige vrijheid van handelen eischt, voor moeilijke omstandigheden, waarin vooraf onmogelijk kan worden voorzien, of men ziet ook van alle zijden op het spook van tirannie en onderdrukking wijzen. Men vergeet dat de tijden van de traditioneele militaire willekeur voorbij zijn. De legers zijn niet meer samengesteld uit lieden uitsluitend voor het soldatenbedrijf opgeleid en gevormd, en daardoor hardvochtig en eenzijdig.

Wanneer door de hitte en verbittering van den strijd alle harts-tochten zijn ontketend, vervalt niettemin de militair onzer dagen, helaas, nog nu en dan, jegens den vijand of het vijandelijk volk, in bedroevende uitersten, maar wij beschouwen hem hier in meer kalme

oogenblikken, waarin rijp nadenken mogelijk blijft, tegenover zijne eigene landgenooten. De legers van den tegenwoordigen tijd, ten minste de Nederlandsche, worden aangevoerd door beschaafde en ontwikkelde mannen, en bestaan uit burgers van den Staat, deelende in de rechten en vrijheden hunner medeburgers, en juist daardoor wel verplicht die te waardeeren en zooveel doenlijk te eerbiedigen. Moeten dergelijke mannen, in 's lands belang, op die rechten en vrijheden inbreuk maken, dan kan men van hen verwachten dat zij dit niet zullen doen zonder oordeel des ondersheids, en dat zij daarbij niet verder zullen gaan dan de moeielijke toestanden, die zij hebben te beheerschen, dit eischen. In Nederland wordt dit alles te veel uit het oog verloren. Daar geldt nog altijd de spreuk: „Wee den wolf die in een kwaad gerucht staat”, maar men vergeet dat wolven steeds wolven blijven, en dat de militaire stand zich ontwikkelt en veredelt, even als het geheele menschdom.

De Grondwet — art. 187 — eischt niet dat het geheele stuk der inkwartiering enz. door de wet zal worden geregeld. Zij vordert slechts reglementen tot bepaling der schadeloosstellingen. Alleen ten aanzien van uitzonderingen voor tijden van oorlog is wettelijke regeling voorgeschreven. Men moet echter toegeven dat het niet aanging bij de wet uitzonderingen te regelen op bepalingen, die geheel of gedeeltelijk bij reglement waren vastgesteld, en dat men derhalve wel van zelf tot wettelijke regeling van het geheel moest komen. Dit heeft plaats gehad bij de *Wet van den 14^{en} September 1866 (Stbl. N°. 138) houdende bepalingen betreffende de inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk en de transporten en leverantiën, voor 's Konings legers en vestingen gevorderd*.

Deze wet — thans herzien — bevatte een opmerkelijk blijk van de schadelijke gevolgen, waartoe te ver gedreven omzichtigheid bij het beschermen van de rechten der ingezetenen kan leiden. Haar art. 31 zeide: „Tijden van oorlog zijn in den zin dezer wet aanwezig van het oogenblik, dat eene oorlogsverklaring heeft plaats gehad of de vijandelijkheden feitelijk zijn aangevangen, tot aan het ophouden van deze laatsten of het sluiten van den vrede.” Reeds

terwijl de zaak nog bij de Staten-Generaal in behandeling was, ontving men het bewijs hoe weinig bevredigend voor 's lands verdediging eene dergelijke definitie van „tijden van oorlog” moest worden geacht. Op den 15^{en} Junij 1866 verklaarden de Pruisen den oorlog aan Hannover; den 17^{en} trokken zij de hoofdstad binnen, en den 23^{en} dwongen zij het Hannoveraansche leger te capituleeren.

Het feitelijk aanvangen der vijandelijkheden had plaats tegelijk met de oorlogsverklaring en deze werd reeds binnen veertien dagen door de beslissing gevolgd. Het bleek dus nog vóór het afkondigen der wet, dat het tijdperk waarin het den opperbevelhebber van een leger te velde vergund werd „met betrekking tot de voorziening in de behoeften, zoodanig als hem in zijne verantwoordelijkheid het meest geraden voorkomt”, te handelen — art. 33 — geheel onvoldoende kon wezen. Vooral bij een stelsel van verdediging als het onze, zijn er vóór het aanvangen der vijandelijkheden een aantal maatregelen te nemen, die in vollen vrede onmogelijk genomen kunnen worden en die nimmer kunnen gelukken, als zij tot het uiterste worden verschoven. 's Lands belang eischt dat de tijd, tot het ten uitvoer brengen dier maatregelen, aan het militaire gezag niet al te schraal worde toegemeten. De oorlog is waarlijk geen kinderspel en handen, waarin zulke hoogernstige belangen moeten worden gelegd, mogen niet door kleingeestig wantrouwen worden verlamd.

Men had nog de ervaringen van 1870 noodig om tot eene herziening der wet van 1866 te besluiten. Door herhaalde verwisseling van ministers van oorlog kwam zij eerst in 1877 tot stand, en wel bij de Wet van 29 Maart van dat jaar (*Stbl.* N°. 53). Naar luid daarvan heeft art. 31 thans den volgende inhoud:

„Tijden van oorlog, in den zin dezer wet, worden geacht aanwezig te zijn, niet alleen bij uitgebroken krijg, maar ook zoodra de toestand zoo dreigend voor 's lands defensie is, dat de militie te lande door Ons, krachtens art. 184 der Grondwet, hetzij geheel, hetzij ten deele, buitengewoon is bijeengeroepen, en zolang die als zoodanig onder de wapens blijft.”

Kunnen wij thans gerust en tevreden zijn?

Er zij al dadelijk opgemerkt dat de „tijden van oorlog”, volgens den zeer duidelijken letter van het artikel, slechts dan aanwezig zijn wanneer de militie buitengewoon wordt bijeengeroepen, uitdrukkelijk *dewijl de toestand dreigend is voor 's lands defensie*, maar volstrekt niet wanneer dit plaats heeft eenvoudig *wegens buitengewone omstandigheden*, gelijk in 1859 en 1870 is geschied, ten einde zoo min mogelijk aanstoot te geven in den vreemde.

Om de vraag verder te beantwoorden, moeten wij onderzoeken wat die weidsche uitdrukking, bijeenroepen der militie te land, zoo al kan beteekenen.

Behalve de lichting van het loopende jaar, die tot eerste oefening twaalf maanden onder de wapenen kan worden gehouden, heeft de Koning volgens de wet het recht een zevende deel der militie te doen samenblijven. Bovendien kan de rest der militie ieder jaar worden opgeroepen om gedurende zes weken in den wapenhandel te worden geoefend. Wanneer nu het in diepe rust en vrede vastgestelde VIIIe Hoofdstuk der Staatsbegrooting vergunt dit alles in één en hetzelfde jaar te doen, gelijk in 1874 werkelijk nagenoeg het geval was, dan is er een korter of langer tijdperk mogelijk, waarin niets meer over is om buitengewoon te worden bijeengeroepen. Wanneer nu juist in dat tijdperk de toepassing van art. 33 der Wet op de inkwartieringen enz. mocht noodig worden, hoe komt men dan aan de „tijden van oorlog” die dit moeten mogelijk maken?

Dergelijke vraag kan men doen als de begrooting vergunt een paar lichtingen tot herhalingsoefeningen op te roepen, en als die lichtingen juist onder de wapenen zijn als er verwikkelingen ontstaan, die het in werking treden van art. 31 zouden eischen, maar die nog niet ernstig genoeg zijn om de geheele militie bijeen te roepen, en zelfs niet om al dadelijk te verkondigen, dat de opgeroepen lichtingen voorloopig niet lang genoeg onder de wapenen zullen kunnen worden gehouden.

Het blijkt dus dat alles wat vooraf beraamd is voor gewone tijden, ten minste aanvankelijk, allezins voldoende kan wezen voor hetgeen intusschen zijn geworden buitengewone tijden, die

men, om de defensie niet te schaden, „tijden van oorlog” zou moeten kunnen heeten. Wanneer slechts het laatste mogelijk bleef, zou men zich gelukkig moeten achten, wanneer dit een en ander zóó samen trof, want men zou dan zonder gerucht te maken, bijna in stilte en misschien zonder eenige achterdocht te wekken bij onzen vermoedelijken aanstaanden vijand, veel kunnen doen om ons tot weerstand gereed te maken; maar thans baat het niets, dewijl in de meeste gevallen de handen der militaire autoriteit te veel gebonden zullen zijn bij het krachtig voorbereiden der landsverdediging.

De Koning zal derhalve hebben te verklaren dat de militie te land moet geacht worden geheel, of ten deele, *buitengewoon* te zijn bijeengeroepen, *dewijl de toestand dreigend is voor 's lands defensie*. De Staten-Generaal, als zij niet bij elkaar zijn, zullen moeten worden bijeengeroepen, alleen om die verklaring te vernemen, al behoeft hun vooreerst ook verder niets te worden gevraagd.

Op die wijze zijn de belangen der ingezetenen misschien uitstekend beschermd tegen mogelijke militaire willekeur, maar de vraag is of men niet beter zou doen door „den wolf, die nog altijd in een kwaad gerucht staat”, wat meer te vertrouwen en eenvoudig aan den Koning het recht toe te kennen te verklaren, wanneer er tijden van oorlog aanwezig zijn.

Dit laatste schijnt ook noodig voor een aantal gevallen waarin men kan geraken bij toepassing der Wet van 28 Augustus 1851 (*Stbl.* N°. 125) op de onteigening. In de dagen van spanning, die aan het uitbarsten van iederen oorlog vooraf gaan, kan reeds veel moeten geschieden dat onverwijlde beschikking over den eigendom van ingezetenen noodig maakt. Nu zegt de Grondwet in art. 147 wel uitdrukkelijk, dat geene voorafgaande verklaring door de wet dat de onteigening ten algemeenen nutte plaats heeft, noch voorafgaande schadeloosstelling noodig is, wanneer oorlog eene onverwijlde bezitneming vordert. De wet op de onteigening verklaart in overeenstemming daarmede, dat de formaliteiten die zij voorschrijft, in tijden van oorlog niet behoeven te worden betracht, maar zij verzuimt te bepalen wat men door tijden van oorlog zal hebben

te verstaan. De wet op de inkwartieringen, zoo zij helpen kon, geeft geene uitkomst want deze verklaart slechts wat, in den zin van die wet zelf, tijden van oorlog zijn.

Mochten wij te midden van den geschetsten, zeer ongeregelde toestand door moeilijkheden worden overvallen dan zal men zich misschien redden, doch weder niet zonder de Grondwet geweld aan te doen en met gevaar van te laat te komen.

De „tijd van oorlog” dien het hier geldt verschilt even als de „oorlog” en het „geval van oorlog” bedoeld in de arts. 147 en 184 der Grondwet, aanmerkelijk van den feitelijken oorlogstijd; het zijn eigenlijk slechts *rechtstoestanden* die naar aanleiding van sommige bepalingen onzer Grondwet onvermijdelijk nu en dan in het leven moeten treden. 1) Er zou dan m. i. ook niets tegen zijn dat de Grondwet zelf aan den Koning het recht gaf daarover uitspraak te doen. Het kan dan geschieden ter juister tijd en op eene wijze die zoo min mogelijk de aandacht trekt.

Allen zijn het in Nederland dáárover eens dat wij, bij het ontstaan van oorlog in onze nabijheid, boven alles neutraal moeten blijven, doch zeer weinigen schijnen in te zien wat daartoe zoo al gevorderd wordt. Met eene weifelende houding en met halfslachtige maatregelen is het doel gewis niet te bereiken. Een treurig voorbeeld ten deze levert ons Pruissen in de jaren 1805 en 1806. Zijne flauwhartige, kleingeestig baatzuchtige, en dientengevolge volkomen vruchteloze pogingen om buiten schot te blijven, en te vermijden, de hand aan het zwaard te slaan eindigden met de diepste vernedering. Reeds veel vroeger had Venetië eene nog treffender les gegeven aan de zwakken van hoofd en van hart. Nederland moet weten dat zijne uitstekende liniën van verdediging, al zijn ze ook

1) De derde alinea van art. 147 zal weinig baten als men wacht tot de oorlog werkelijk is aangevangen.

Men kan ook de militie te land niet eerst buitengewoon bijeenroepen wanneer de oorlog verklaard of werkelijk aangevangen is; immers ook art. 31 der Wet op de inkwartieringen begrijpt het aldus.

geheel voltooid, geheel gewapend en voldoende bezet, niets ter zake doen tot het behoud zijner neutraliteit. Als deze liniën aan de beurt komen, dan is het reeds uit met de neutraliteit. Maar eene 30 à 40 000 man in de weegschaal der oorlogskans geworpen doen de balans in zeer veel gevallen overslaan, en hij die onze neutraliteit mocht willen schenden moet weten dat hem dit tot zijn nadeel te wachten staat.

Door onze geheele houding gewaarschuwd dat zóó en niet anders ons voornemen is, hebben wij de meeste kans door de twistende partijen ongemoeid gelaten, en ons in ons goed recht erkend te zien. 1) 't Is dan ook onbegrijpelijk, hoe de noodzakelijkheid van over een veldleger te beschikken — bij de verdediging der vesting-wet door niemand bestreden — in de laatste jaren tegenover de Ministers van Oorlog in de Tweede Kamer kon worden ontkend. Een veldleger is voor ons, in de eerste plaats, een zwaard bestemd om het zwaard van overmoedigen in de schede te houden.

Men zal inzien dat men over een zoo krachtig middel tijdig moet kunnen beschikken en dat, als het faalt, als de neutraliteit verloren is, de passieve weermiddelen van den Staat niet op zich mogen laten wachten om het tot steun te strekken. Veel zou kunnen geschieden in korten tijd en misschien zonder achterdocht te wekken, als de militaire autoriteit de hand slechts voldoende vrij had, maar, wij zagen het, dit heeft zij niet. Zij heeft de medewerking der Staten-Generaal noodig tot het vestigen van „den tijd van oorlog” als *rechts-toestand*, en die medewerking zal steeds zijn een openlijke, plechtige en geruchtmakende daad, allezins geschikt om den loop der zaken, gelijk men zegt, te praecipiteeren en waartoe men dus, al licht, te laat zal overgaan.

Uit den tegenwoordigen politieken toestand van Europa kunnen verwickelingen voortvloeijen waarin het even gevaarlijk kan wezen

1) Das Schicksal kleiner Staaten, welche nur durch Protestationen ihre Neutralität zu unterstützen vermögen, ist, bald den Verheerungen des Siegers bald jenen des Besiegten ausgesetzt zu sein.

METTERNICH'S *Nachgelassene Papiere*. 2 Band. S. 10.

eene beschroomde houding aan te nemen als eene uitdagende, en het juiste midden is vaak moeilijk te treffen. Hoe langer wij derhalve, naar allen uiterlijken schijn, bij onze normale houding kunnen volharden hoe dienstiger het ons zal wezen. Dit kan echter niet geschieden zoodra de tusschenkomst der Staten-Generaal wordt ingeroepen en deze moet derhalve voor het onvermijdelijke blijven bespaard. Zij kan aanleiding geven dat onze eventueele tegenstander, die sterker kan wezen dan wij, ons, zeer ontijdig, ophelderingen vraagt, die hem natuurlijkerwijs nimmer zullen voldoen. Wij kunnen verplicht worden op reeds genomen maatregelen terug te komen of eene vervroegde oorlogsverklaring te aanvaarden. Geen dier uitersten zou in ons belang zijn, en dit alles zullen wij wagen, alléén, uit vrees voor een weinig militaire willekeur van onze eigene landgenooten.

Alvorens van dit onderwerp af te stappen moet nog op eene andere leemte in de Wet op de inkwartieringen worden gewezen. Art. 12 zegt: „Inkwartiering en onderhoud kan ten gerieve der inwoners van wege de gemeente verschaft worden.”

„1°. in gebouwen ter beschikking van de gemeente, mits deze van het noodige voorzien en op geen verderen afstand dan 3 mijlen buiten de bebouwde kom der gemeente gelegen zijn;

„2°. bij zoodanige personen, die bereid zijn zich vrijwillig met inkwartiering en onderhoud van krijgsvolk te belasten en die behoorlijk kunnen voldoen aan hetgeen, volgens het bepaalde bij art. 9, moet worden verschaft.

„Worden de onder n°. 1 en 2 vermelde wijzen van wege de gemeente niet toegepast, dan wordt de inkwartiering en het onderhoud verschaft door de inwoners zelven, enz.”; en

„Art. 16. De inkwartiering en het onderhoud worden bij gelijke beurten onder de inwoners verdeeld, enz.”

Op deze artikelen wordt geene uitzondering toegelaten in tijden van oorlog, hoewel de Grondwet het allezins zou gedogen; ook dan moeten de burgemeesters ze handhaven en de militaire autoriteit ze eerbiedigen.

Nu gebeurt het zeer dikwerf dat de troepen gekantonneerd in eene gemeente, op, of in de onmiddellijke nabijheid van, eenig punt geheel of althans grootendeels moeten worden bij elkander gehouden. De belangen der verdediging kunnen dit gebiedend eischen, maar het voorgeschreven sub 1°. van art. 12 met het bevel in het eerste gedeelte van art. 16 kunnen het volkomen beletten. De militaire bevelhebber zal zich dan, wel is waar, weten te redden maar niet dan ten koste eener zoo gewenschte goede verpleging zijner ondergeschikten en vaak met gevaar van hen geheel onnoodig af te matten en uit te putten.

In 1870 hebben dergelijke gevallen zich voorgedaan, de omstandigheden waren toen niet dringend genoeg om van de troepen het uiterste te eischen, maar als men let op de groote uitgestrektheid van zeer vele gemeenten in ons land, dan kan men zich bij eventueelen oorlog gewis op ernstige moeielijkheden voorbereiden.

STAAT VAN OORLOG EN STAAT VAN BELEG.

De staat van oorlog en de staat van beleg zijn weder twee *rechtstoestan*den die goed onderscheiden moeten worden van de toestanden van werkelijken oorlog en van werkelijk beleg.

Eene plaats, een gewest, een land, kan in staat van oorlog of van beleg verkeer

en zonder dat er inderdaad krijg of belegering plaats heeft.

De staat van oorlog is een overgangstoestand, van den normalen toestand, van den staat van vrede, naar dien van beleg. Bij den staat van oorlog wordt o. a. het militair gezag uitgebreid ten koste van het civiele; in den staat van beleg is het laatste geheel ondergeschikt aan het eerste. Soms kan het voldoende zijn slechts den staat van oorlog te doen gelden.

De Grondwet bewaart een volmaakt stilzwijgen over dit onderwerp doch had er, naar het juiste oordeel van velen, over behooren te spreken.

Het ontsnapte geheel aan de opmerkzaamheid der Tweede Kamer maar die der Dubbele Kamer werd er op gevestigd. In het *Verslag der Commissie van Rapporteurs* dier Kamer leest men:

„Sommige leden meenden, dat, daar de Grondwet over dit gewichtig punt het stilzwijgen bewaart, het uitvoerend gezag in geen geval bevoegd kon worden geacht, om tot het in staat van beleg stellen van eene bepaalde plaats of van een bepaald gebied over te gaan. Het goldt toch hier een maatregel, die niets minder dan eene schorsing van vele grondwettige waarborgen medebragt en

welks werking ligt gedurende een aanmerkelijk tijdsverloop kon worden gehandhaafd." Deze leden deinsden dus in zóódanige mate terug voor mogelijke militaire willekeur, dat zij eenen maatregel die in vele gevallen voor plaatsen (vestingen) onvermijdelijk, en in andere voor het welzijn van den Staat hoogst heilzaam kan wezen, in de toekomst, voor onbestaanbaar wilden hebben verklaard. „Andere leden waren daarentegen van gevoelen, dat, daar de veiligheid van den Staat het nemen van dezen uitzonderingsmaatregel kon vorderen, de gelegenheid daartoe niet geheel behoorde te worden afgesneden. Ook zij echter oordeelden het onraadzaam, dat de Regeering daaromtrent de handen geheel vrij had, en drongen diensgevolge aan op de toezegging van het indienen eener wet, waarbij geheel het onderwerp van het in staat van beleg stellen wierd geregeld, en zoo bepaald mogelijk de gevallen wierden omschreven, waarin de Regeering voortaan tot dezen maatregel zou vermogen over te gaan."

De Regeering was in haar antwoord uiterst dor en beknopt; tot de „sommige leden" zeide zij:

„De in staat van oorlog en in beleg stelling van steden en sterkten is thans bij het decreet van 24 December 1811 geregeld, en deze wet is weder door de additionneele artikelen der Grondwet behouden."

Tot de „andere leden" sprak zij: „Het kan noodig geoordeeld worden, deze aangelegenheid nader bij eene wet te regelen; maar dan is er ook geene bepaling in de Grondwet te vinden, noch omtrent het recht van vereeniging, noch omtrent de aanwijzing der rechtsmacht bij de wet, welke eene behoorlijke regeling van dit onderwerp zoude in den weg staan."

Deze antwoorden waren beide even onvolledig. In de eerste plaats regelt het decreet van 24 December 1811 niets omtrent het in staat van oorlog of van beleg stellen van landstreken en gewesten, en toch had de ondervinding, in andere landen opgedaan, reeds voldoende aangetoond dat ook daartoe nu en dan, kon moeten worden overgegaan.

Vervolgens zijn er in de Grondwet wel degelijk rechten en vrijheden geschonken, die niet in haar geheelen omvang kunnen

blijven gehandhaafd onder eenen staat van beleg die iets zal beteekenen. Men denke slechts aan de volledige vrijheid van drukpers in art. 8 aan alle ingezetenen onvoorwaardelijk toegekend, en aan het in art. 140, aan de gemeenteraden even onvoorwaardelijk toegekende recht om zelf het bestuur en de huishouding der gemeente te regelen.

Intusschen — 7 Augustus — verscheen de *Bijdrage tot de Herziening der Grondwet van Mr. J. R. Thorbecke*. Men las er in: „In het Ontwerp der Commissie, — van 17 Maart — gelijk in het ministeriële voorstel, ontbreekt de noodzakelijke bepaling, dat het recht, om eene plaats in staat van beleg te verklaren, en de gevolgen van zoodanige verklaring door de wet zullen worden geregeld.” De opmerking was juist doch weder onvolledig. Er werd slechts gesproken over het in staat van beleg verklaren van plaatsen en er werd niet gevraagd of de verdere bepalingen der Grondwet wel toelieten eene goede wet op het stuk samen te stellen. Zij gaf niettemin aanleiding dat de Hr. L. D. Storm, toen de mondelinge beraadslagingen over het VIIIe Hoofdstuk liepen, over het onderwerp het woord voerde. Hij was afgevaardigde uit Noordbrabant, waar bijna alle steden, in de eerste jaren na 1830, den staat van beleg, ingevolge het decreet van 24 December 1811 hadden te verduren. Hij sprak geen woord over de eischen eener goede wet op den staat van oorlog en dien van beleg, maar veel over militaire willekeur. Hij wilde zijne provincie „tegen den terugkeer van zulke geweldenarijen voor altoos gewaarborgd zien”, voor de rest scheen hij blind te zijn.

Hij eindigde met te zeggen: „ik verlang de stellige verklaring van de ministers, en ik verwacht ze van hunne loyauteit, dat de Fransche wet, door mij bedoeld ten spoedigste zal worden opgeruimd en door eene nationale, de rechten der ingezetenen tegelijk waarborgende, zal worden vervangen.”

De Hr. L. D. Storm bewam de door hem verlangde stellige verklaring niet. De Regeering gaf bij monde van den Minister van Oorlog het navolgende onbeduidende antwoord: „Het in staat van beleg stellen van vestingen vindt alleen in eenen buitengewonen

toestand van zaken plaats. Het wordt alsdan geregeld naar de wet van 1791 en het bekende decreet van 1811, welke volgens het 3^e der additionneele artikelen van de Grondwet, kracht van wet behouden. De voormelde wetsbepalingen, zouden echter later kunnen worden herzien en kunnen alsdan zeer wel het onderwerp eener wet uitmaken."

Hierbij bleef de zaak en gedurende eene lange reeks van jaren werd zij niet meer aangeroerd tenzij een enkele keer in publieke geschriften. De gebeurtenissen van 1870 en het bij de wet regelen van ons vestingstelsel hadden ten gevolge de uitvaardiging van het Kon. besluit van den 18^{en} November 1875 N°. 9, houdende goedkeuring en vaststelling eener *Instructie voor Vesting- en Fort-kommandanten*.

Deze Instructie gaf — zooals van zelf spreekt — ook voorschriften ten aanzien van den staat van oorlog en van dien van beleg. Zij grondde zich daarbij op de wet van 10 Julij 1791 en op het Keizerlijk decreet van 24 December 1811, zonder echter een van beiden ergens uitdrukkelijk te noemen.

Over den vorm zoowel als over den inhoud van dit stuk had, bij het behandelen der Staatsbegrooting voor 1876, een uitvoerige en nog al warme strijd plaats tusschen de Regeering en de Tweede Kamer.

Een gevolg er van was dat de Kamer den 13^{en} Junij 1876, bij de beraadslagingen over de definitieve vestingbegrooting, eene motie aannam van haar lid mr. van Houten, van dezen inhoud: „De Kamer noodigt de Regeering uit om haar nader schriftelijk in te lichten ten aanzien van het verband der Instructie van 18 November 1875 N°. 9, met het Keizerlijk decreet van 24 December 1811 en de wet van 10 Julij 1791."

De Regeering voldeed aan dit verlangen bij Nota van 24 Augustus 1876, en de Kamer stelde die Nota in handen eener Commissie om er rapport over uit te brengen. Dit laatste geschiedde onder dagteekening van 26 November 1877.

Wij kunnen én de Nota én het rapport verder ongerept laten; alleen dient te worden vermeld, dat men niet tot overeenstemming

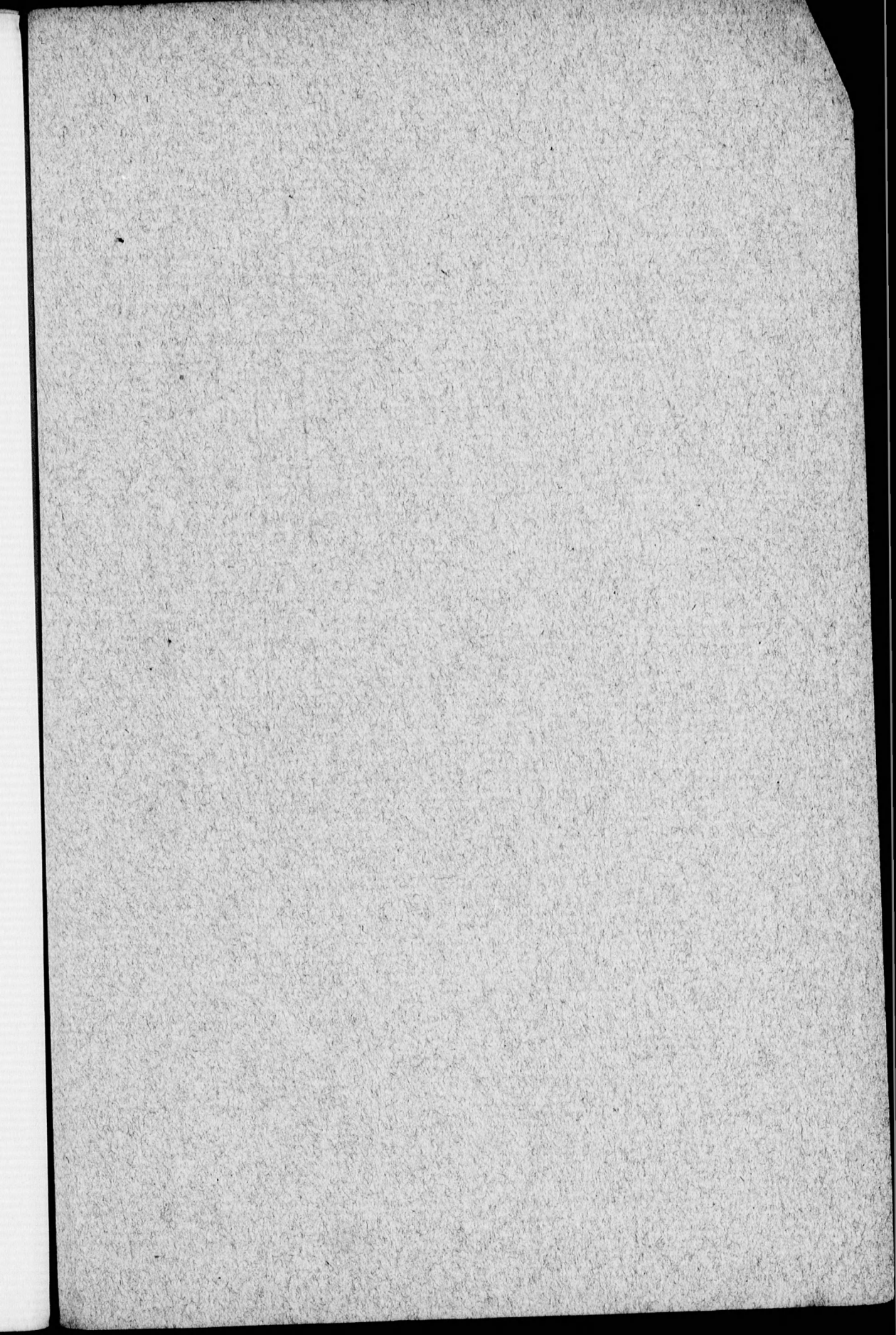
geraakte, maar dat de Regeering de navolgende mededeeling deed: „Het in die verordeningen van Franschen oorsprong neêrgelegde kriegsregt moet ongetwijfeld door eene andere wettelijke regeling vervangen worden; en het voornemen bestaat, om de bewerking eener zoodanige regeling spoedig ter hand te nemen.” Dit gaf der Commissie aanleiding haar rapport aldus te besluiten: „in afwachting eener Wetsvoordragt, meent de Commissie aan de Kamer te moeten voorstellen, de Regeering haren dank te betuigen voor het geven der gevraagde inlichtingen, en afschrift van dit rapport te zenden aan de bij deze zaak betrokkene Ministers”.

Dit voorstel werd door de Kamer tot heden niet in behandeling genomen.

Intusschen is de Instructie van 18 November 1875, N°. 9, in weerwil der vele bedenkingen die er, met meer of minder recht, tegen werden in het midden gebracht, tot op den huidigen dag van kracht gebleven. Zij is echter onvolledig, en alleen daarom zou nieuwe wettelijke regeling noodig blijven, al werd deze ook niet om andere redenen gevorderd. Zij geldt slechts voor vestingen en forten, dewijl de meergenoemde wetten van Franschen oorsprong niet anders toelaten. Maar ook de uitgestrekte landstreken, beslagen door de linieën van verdediging, aangenomen bij de Wet van 18 April 1874 (*Stbl.* N°. 64), moeten in staat van oorlog en van beleg kunnen worden verklaard, gezwegen nog van andere eischen, die uit niet te voorziene militaire of politieke toestanden kunnen voortvloeien, en waaraan moet kunnen worden voldaan.

Het Kabinet van 11 Augustus 1874 bleef echter onderwijl niet stilzitten. Reeds kort na het verzenden der hierboven vermelde Nota, ter voldoening aan de motie van Mr. van Houten, benoemde het eene Staats-Commissie, die het onderwerp te bestudeeren en een Wetsvoorstel gereed te maken had. Nog vóór het vaststellen van het rapport over gezegde Nota, had de Commissie voldaan aan de haar verstrekte opdracht (20 September 1877). De herhaalde verwisseling van ministers en van ministeriën schijnt aanleiding te hebben gegeven, dat haren arbeid tot heden is blijven rusten. Schrijver dezes, die lid is der nog niet ontbonden Commissie, mag

over dien arbeid niet uitweiden. Hij kan alleen zeggen, dat hij met zijne medeleden op velerlei moeielijkheden is gestuit door de oppervlakkigheid waarmede, bij de grondwetsherziening van 1848, is gehandeld ten opzichte der aangelegenheid van staat van oorlog en staat van beleg. Bij eene volgende herziening der Grondwet moge ten deze met meer nadenken en ernst worden te werk gegaan. Men late zich daarbij vooral niet beheerschen door eene belachelijke vrees voor militaire willekeur van eigen landgenooten en medeburgers. Men overwege dat het weinig baat de oogen te sluiten voor de mogelijkheid van eenigszins pijnlijke operatiën, die een volk tot zijn behoud kan moeten ondergaan. Als afdoend en vaak uiterst redmiddel — en ook niet anders — moet tot dergelijke operatiën kunnen worden besloten, en een krachtig volk mag ze niet vreezen.

Uitgaven van DE GEBROEDERS VAN CLEEF.

- Wet tot regeling der Militaire pensioenen bij de Landmagt. Met aantekeningen door H. E. KLEYN f 1.—
- De Militaire pensioenen der Land- en Zeemagt, zoowel in Nederland als in Indië, door A. W. P. WEITZEL f 0.65
- Wet tot regeling van de bevordering, het ontslag en het op pensioen stellen der Militaire Officieren bij de Landmagt. Met aantekeningen door H. E. KLEYN f 1.—
- Recueil Militair. Beknopte uitgave. Eerste stuk. (1813—1851.) Gebonden in linnen f 4.70
- Het approviandeeren van vestingen en forten en het verplegen van militairen en burgers in de versterkte plaatsen, door E. VAN GENDT f 1.90
- Het hedendaagsch gevecht. Gevechtsvormen der Infanterie, Cavalerie en Artillerie. Eerste deel. Met 4 platen f 4.35
- Het oorlogsrecht en zijne toepassing in den Fransch-Duitschen oorlog 1870—1871, door Jhr. Mr. R. A. KLERCK. Met voorwoord van Generaal Booms en gevolgd door eenige beschouwingen van Generaal KNOOP f 1.90
- La fortification du champ de bataille, par le Lieut.-Général A. BRIALMONT. Avec atlas de 19 planches f 7.40
- Studiën over oorlogvoering op Nederlandschen bodem, door A. R. KRAYENHOFF VAN DE LEUR. 4 stukken. Met 23 platen f 6.75
- Handleiding tot den dienst der Genie in het Koninkrijk der Nederlanden, door I. J. H. GILSBERTI HODENPIJL f 7.50
- Nêêrlands Leger. Inlichtingen omtrent den vrijwilligen dienst bij de Korpsen, het Instructie-Bataljon, de Artillerie-Instructie-Compagnie, de Pupillenschool; de regeling van de Kon. Militaire Academie enz. Vierde uitgave. 1880 f 0.50
- Eene doeltreffende organisatie der Weerbaarheid, die geen te grooten druk legt op de bevolking, is mogelijk zonder verandering der Grondwet. Stelling verdedigd door N. MAC LEOD f 0.60

In bewerking:

- De Uniformen van de Nederlandsche Landmacht, de Schutterij, Weerbaarheid en Invaliden, voorgesteld op eene plaat in chromolithographie en beschreven door E. VAN GENDT. Opgedragen aan Z. M. den Koning. Bij inteekening f 7.—